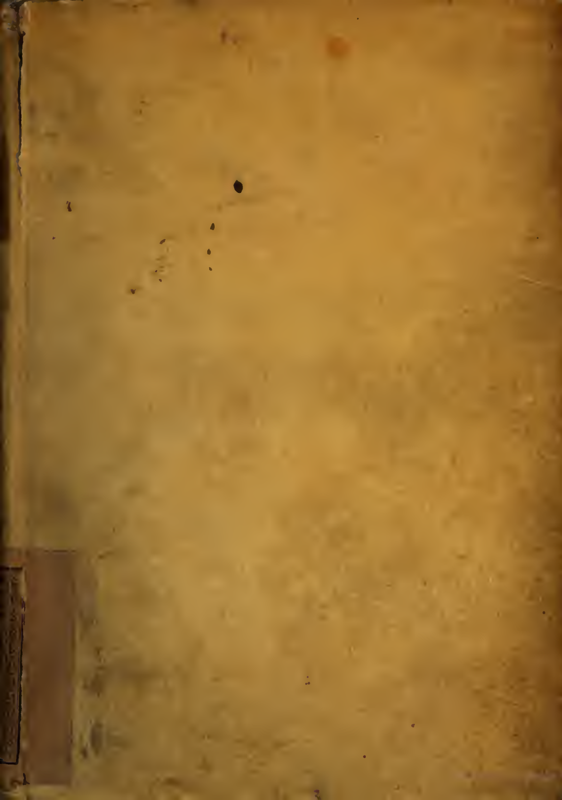

PAULINI A S. JOSEPHO
LUCENSIS
Cler. Reg. Scholarum Piarum

ET

IN ARCHIGYMNASIO ROMANÆ SAPIENTIÆ

Eloquentiæ Professoris

ORATIONUM
Tomus alter.

ROMÆ

Typis Zempelianis An. MDCCXLVIII.

SUPERIORUM PERMISSU.

SSmo Domino Nostro

BENEDICTO XIV.

PONT. OPT. MAX.

Paulinus a S. Josepho Schol. Piar.

cce ad pedes tuos, Beatissime Pater, alter orationum mearum libellus,

 qui

qui ut publici juris fieret, tuoque nomini inſcriberetur, non meum certe de ejus præſtantia judicium, ſed mirifica animi tui facilitas & humanitas fecit. Quoties enim illas, quæ altero tomo continentur, laudare, quæ incredibilis benignitas tua fuit, quoties de alteris his in lucem edendis mecum loqui, & quaſi ſtimulos addere dignatus es? Neque id mirum, quod non eas modo diſciplinas, quæ dignitatis tuæ majeſtatem decent, excolendas & amplificandas curas, ſed e-

tiam

tiam ad ceterarum artium literarumque ſtudia provehenda cunctos omnium ordinum homines incitas atque inflammas; quemadmodum qui de variis ſtudiis in omni hebdomada coram te fiunt Academici cœtus, rem ſatis indicant. Itaque pudebat me jam differre tempus, atque has ultra ea gloria fraudare, quam ab inſcriptione nominis tui acciperent. Verum alia quoque me ad id permovebant. Silentio mittam perpetua ſingularis tuæ erga me benevolentiæ ſigna: ob quam tibi plurimum

me

me debere fateor ; eoque magis, quod nullis meis in te meritis, ſed innata quadam penituſque tibi inſita benefaciendi vi ac propenſione id facis. Neque vero mihi mens eſt hoc loco maximas & ampliſſimas tuas commemorare virtutes, quæ paſſim omnium prædicatione celebrantur ; non modo Romæ, ſed apud exteras quoque nationes, atque eas gentes etiam, quæ præclara Romanorum Pontificum geſta limis oculis aſpiciunt. Quis enim tam rudis, aut a
nobis

nobis tam remotus eſt, ut non audiverit, aut legerit, quæ de reconditis & ſanctioribus Catholicæ Eccleſiæ doctrinis abs te jam multa prodierunt, & adhuc prodeunt, volumina, quæ quidem te ſanctiſſimum perinde ac doctiſſimum Pontificem ubique gentium prædicant? Quis ignorat, quæ ad Pontificium ærarium reſtituendum providentiſſime mandaſti; quod ut magno & gravi ære alieno ſublevares, quicquid in tuos conferre honeſtiſſime poteras, in illud comportari,

ingentesque Vacabilium summas ad ipsius ærarii rationes pertinere voluisti? Quocirca te non minus in re Oeconomica, quam in divinis & Ecclesiasticis disciplinis (quod valde rarum est) scientissimum esse vidimus. Nihil dicam de singulari illa animi constantia, qua jam tot annos te geris erga tuos tibi sanguine conjunctissimos, quos exemplo a multis ætatibus non audito, neque ad Urbem accedere passus es. Verum his omnibus, quæ olim posteri magnopere suspicient,

ac

ac de te vera cum gloria prædicabunt, prætermissis; ad illud venio, quod ad me propius pertinere videtur, quodque tibi sempiternæ laudi fore minime dubito: ad hæc scilicet nostra Romanæ Sapientiæ studia, quibus instaurandis, & saniore consilio atque ordine dirigendis, nuper animum mentemque adjecisti. Hoc ego unum, ut vere dicam, triginta & amplius annos optaveram maxime: hoc erat mihi unice in votis, quo de persæpe fueram cum viris gravibus & doctis collocutus; hoc de-

nique illud ipſum, quod ego quaſi divinans, te aliquando facturum eſſe prænunciavi (*). Videbatur enim mihi prorſus a dignitate Urbis alienum, Romanam Sapientiam neglectam jacere: & quæ tantopere præteritis temporibus ceteras Orbis academias ſtudiorum celebritate ac doctorum fama ſuperaverat, id temporis prope dicam deſeri, atque omnibus eſſe deſpectui. Quid tum? ſingulari Dei Opt. Max. conſilio factum eſt, ut ad hanc bonarum artium ſedem aliquando oculos tu conver-

(*) *V. pag.* 206.

teres; & quanquam infinitis pene negotiis impeditus, maxima tamen ſollicitudine paternaque cura ſtudiorum noſtrorum patrocinium ac tutelam ſuſciperes. Intelligebas enim probe ſatis non eſſe, ſi Princeps per ſe doctus ſit maximeque literatus, niſi is faciat, ut ipſa quoque literarum ſtudia, bonæ artes & diſciplinæ apud ſuos vigeant. Idcirco tu & accitis aliquot novis politioris doctrinæ viris, & neceſſariis ad naturalem Philoſophiam comparatis inſtrumentis, & lectioni-

bus præterea numero auctis, aliisque recte ac sapienter provisis, illud jam effecisti, ut tum novitate studiorum, tum discipulorum frequentia Romana Sapientia dudum in veterem splendorem restituta esse videatur. Cum igitur academiæ ipsius, quotquot sunt, professores gratias tibi inde habeant maximas & immortales; quod nimirum satis intelligunt, ex re literaria tam provide sapienterque instituta, longe majus sibi decus ampilioremque bonis artibus dignitatem esse

accessuram; ego sane, qui si non doctrina & bene dicendi arte, at certe diuturnitate docendi, atque erga optimas disciplinas studio nemini concedo, meum esse duxi, Beatissime Pater, communi omnium nomine testatum id facere, publiceque profiteri, singulos tibi esse, perpetuoque fore hoc maximo & singulari beneficio obstrictos: cum omnes præsertim sperent, se gravioribus auctos laboribus, auctum quoque a te iri uberioris beneficentiæ tuæ fructibus; unde

sibi

ſibi major copia ſit & honeſte vivendi, & lucubrationes eruditas, ingeniique ſui monumenta typis evulgandi ratio, quemadmodum majores noſtri ſæpe & magna cum laude fecerunt; atque inde univerſo pateat Orbi, BENEDICTO XIV. Pontifice, *Romanam Sapientiam, neque Bononienſi, neque Patavino Gymnaſio, vel doctorum præſtantia, vel auditorum concurſu concedere*, id quod Leonis X. tempore contigit, ut Paulus Jovius teſtatur.

JOAN-

JOANNES DIDACUS
A MATRE DEI
Cler. Regul. Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum
VICARIUS GENERALIS.

Cum Tomum alterum Orationum, quas in Archigymnasio Romanæ Sapientiæ habuit P. Paulinus a S. Josepho Cler. Reg. Scholarum Piarum, Assistens noster Generalis, & in eodem Archigymnasio Eloquentiæ professor, duo ex Nostris, quibus commissum fuit, recognoverint, atque approbaverint: ut typis mandetur, si iis, ad quos spectat, ita videbitur, facultatem in Domino concedimus. In quorum fidem &c. Datum Romæ in Ædibus nostris Scholarum Piarum S. Pantaleonis die 30. Septembris 1747.

Joannes Didacus a Matre Dei Vicarius Generalis.

Loco ✠ Sigilli

Jo: Vincentius a S. Jacobo Secret.

Reg. fol. 252.

IM-

IMPRIMATUR,

Si videbitur Rm̃o Patri Mag. Sac. Pal. Apost.

F. M. de Rubeis Archiep. Tarsi Vicesg.

APPROBATIO.

PAULINI a S. Josepho Clerici Regularis Scholarum Piarum, viri eloquentissimi, Orationes duodecim, quæ Tomo altero continentur, jussu Rm̃i P. Aloysii Nicolai Rodulphii S. Palatii Apostolici Magistri legi summa animi voluptate. Sunt enim scriptæ tam eleganter, tam distincte, tam ornate, tam copiose, tam graviter, ut nihil supra desiderari posse videatur. Quare dignas esse censeo, quæ publicentur, cum nihil, quod bonis moribus, decretisque Religionis Catholicæ adversetur, contineant. Dabam in Ædibus Miner. 8. Idus Novembres an. 1747.

F. Thomas Maria Mamachius Ord. Præd. S. Theol. Mag. & Casanatensi Bibliothecæ Præfectus.

AP-

APPROBATIO.

JUSSU Rmi P. Aloysii Nicolai Ridolfi Sac. Pal. Apost. Magistri attente legi Orationes duodecim varii argumenti, quas in Lyceo Romanæ Sapientiæ vir clarissimus habuit P. Paulinus a S. Joseph e Clericis Regularibus Scholarum Piarum. *Sum ex iis, qui miror antiquos: non tamen, ut quidam, temporum nostrorum ingenia despicio. Neque enim quasi lassa est, & effæta natura, ut nihil jam laudabile pariat. Atque adeo legi* Paulinianas Orationes *ad exemplar veterum scriptas tam bene, ut esse quandoque possint exemplar* (Plin. lib. 6. epist. 21.). Ita quibus olim verbis Plinius Virginii Romani poesin, hujus ego eloquentiam prosequi mihi posse videor, sapientiam scilicet copiose & ornate loquentem, quæ non modo ad ingenia adolescentium excolenda doctrinis & multijugi rerum pulcherrimarum cognitione, sed etiam ad mores conformandos aptissima sit, hominesque potissimum literatos ad bene beateque vivendum optime instituat. Ex Aracæli VIII. Kal. Januar. 1747.

Fr. Joannes De-Luca Venetus
Examinator Episcoporum.

IMPRIMATUR.

Fr. Nicolaus Ridolfi Mag. Sac. Palatii Apost. Ordinis Prædicatorum.

INDEX ORATIONUM.

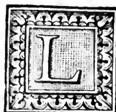
I. *De literis & eloquentia cum ceteris disciplinis conjungendis.* pag. 1
II. *De M. Tullio Cicerone imitando.* 30
III. *De studio poetarum ad literas & eloquentiam necessario.* 63
IV. *De præmatura ingenii sui opinione.* 89
V. *In sciolos I.* 109
VI. *In sciolos II.* 132
VII. *De laudibus Leonis X. in anniversariis ejus parentalibus.* 160
VIII. *De optimis artibus nobili juventuti necessariis.* 176
IX. *De probitate viro literato necessaria.* 209
X. *De vi & potestate literarum.* 246
XI. *De laudibus Leonis X. in anniversariis ejus parentalibus.* 270
XII. *De felicitate viri literati.* 294

DE

DE LITERIS ET ELOQUENTIA CUM CETERIS DISCIPLINIS CONJUNGENDIS.

ORATIO I.

Habita VII. *Idus Novembr.* MDCCXXX.

ÆTANDUM mihi magnopere, Adolescentes optimi, maximeque vobis gratulandum intelligo, quod multa frequentia tantoque concursu & alacritate ad literarum & eloquentiæ studia in hoc Romanum Gymnasium vos hodierno die convenisse video. Quid enim mihi optabilius, quid jucundius contingere potest, quam præclara hac indole præstantique ingenio juvenum corona me septum intueri, quorum ad op-

tima ſtudia complectenda magna ſit voluntas animorumque conſenſio? Quid autem vobis utilius, ac veſtræ dignitati magis accomodatum, quam cum gravioribus diſciplinis, in quas plerique in hoc ipſo Gymnaſio incumbitis, elegantiores quoque literas & eloquentiam conjungere, quæ quidem illis vitam & ſpiritum conferunt? Fortunati plane, quod vobis minus arriſerit perniciosiſſima eorum ſententia, qui putant, noſtra hæc ſtudia minime neceſſaria eſſe, ut quis in Philoſophia, in Jure civili, in Medicina, ceteriſque graviſſimis diſciplinis excellat. Quam quidem ſtultiſſimam opinionem, etſi ſatis exemplo veſtro confutari video, tamen quo ſtudiorum veſtrorum rationem reddere, & imperitis ejuſmodi hominibus, ſi quando opus ſit, os obſtruere, eorumque audaciam reprimere valeatis, ita prorſus inanem ac re-

pu-

pudiandam a vobis esse ostendam, ut quam isti turpiter decipiantur, clare penitusque percipiatis. Atque hinc profecto fiet, ut vobis currentibus calcaria, ut ajunt, addantur. Qui vero de hujusmodi studiorum necessitate dubitant, quanquam utilia ac jucunda illa esse intelligant, ii perpensis rationum momentis, animo confirmentur, sibique tandem persuadeant, liberalium omnium disciplinarum splendorem & decus, si linguæ ornamenta negligantur, evanescere. Ad hanc autem ipsam literarum & doctrinæ societatem, quam viro docto summe necessariam esse contendimus, non id laboris & vigiliarum, quod imbecillo quidam animo sibi fingunt, requiri intelligetis. At siquidem viam facilem & expeditam, quam in suprema orationis parte indicabo, persequi volueritis, studia hæc vobis plana & jucunda fore polliceor.

Et quidem primum Deo Opt. Max. gratias immortales ago, ſemperque agam, quod Romæ, in Urbe ſcilicet omnium nobiliſſima, ſplendoris & elegantiæ domicilio, non in oppido, aut in ruſticano aliquo pago, hodie verba facturus ſim, ubi homines agreſtes, & inculti me neceſſario aliqua de decore ac dignitate, quæ rei maxime convenit, dicentem haud facile cogitatione comprehenderent. Sed mente recreor, quod mihi res eſt cum adoleſcentibus ornatiſſimis, ſplendide ac liberaliter educatis, qui pene cum ipſo nutricis lacte munditiam ſuxerunt ac decus, quique non minus ore ac vultu, quam veſte, capillis, ceteroque corporis habitu ornatum & elegantiam præ ſe ferunt. Vos itaque, Adoleſcentes optimi, non tantum teſtes in hac cauſſa, ſed judices quoque, & cauſſæ patronos adeſſe volo. Etenim rogo vos per veſtram fidem,

dem, ingenuumque ætatis veſtræ pudorem, quid eſt, quod ſingulari ſtudio tantoque opere ceteris in rebus munditia, nitor, & elegantia requirantur, in oratione autem ornatus tanquam minime neceſſarius reijciatur? Si tecta conſtruantur, ſedulo curant artifices, ut proſpectus ædium, veſtibulum, porticus, periſtylum, impluvium, ac cetera ſint hujuſmodi, ut ab elegantia & dignitate minime abhorreant. Si navis ædificetur, quanta cura adhiberi ſolet, ut latera, carina, puppis, antennæ, ac reliqua ita fabricentur, ut non ſolum poſſint ventis ac procellis reſiſtere, ſed etiam decus habeant ac nitorem? Si denique veſtis, ſi arma, ſi tela comparanda ſint, ſatis non eſt, ut ea valeant omnem a corporibus noſtris propulſare vim, niſi quoque nitida ac decora appareant. In ceteris igitur rebus non utilitas ſola, ſed etiam dignitas

tas

tas & elegantia vobis cordi eſt, in oratione autem id, quod proprium & decorum eſt, contemnendum negligendumque eſſe putabitis? Non ita ſane. Quemadmodum enim ruſticanus infimæ plebis ſermo nobiles viros ſummopere dedecet, ita ſapientum dignitatem maxime deprimit atque deformat oratio rudis, vulgaris & impolita. Quæ quanto clariſſimis diſciplinis dedecori ſit, quantoque viros doctos incommodo afficiat, ex iis, quæ dicturi ſumus, ſatis aperte videbitis.

Complures quidem, non e grege imperitorum, ſed ſapientes mirantur, quamobrem per hos dies non eadem ſint, quæ quondam, propoſita bonis artibus præmia; nec opibus, ut olim, augeantur præclara ingenia, nec honoribus, nec dignitate, nec gloria viri docti, ut ſuperiore memoria, cohoneſtentur. Dolent abiiſſe fauſtiſſima tempora, in qui-

quibus homines excellenti ingenio, ac ſingulari doctrina ornatos certatim principes viri apud ſe retinebant, quos plurimi facere, & tanquam oracula conſulere ſolerent. Dolent memoria noſtra doctrinæ ſtudia pleriſque viliora eſſe, ac deſpecta jacere. Utinam hæc ita falſa eſſent, Auditores, ut a nobis omnino, aut aliqua ex parte negari poſſent. Sed unde ejuſmodi doctrinæ contemptus? Unde tantum erga honeſtiſſimas diſciplinas faſtidium? Equidem video pluris hodie fieri a nobilibus viris peregrinum aliquem augendi luxus artificem, novarumque deliciarum inventorem, quam hominem doctrina & eruditione præſtantem. Non ſum neſcius, potentiſſimos reges hoc tempore bellorum magis, quam literarum ſtudio teneri, & omnem fere literariæ reipublicæ curam abjeciſſe. Verum aut ego fallor, aut non hinc potiſſimum petenda eſt do-

doctrinæ despectio. Ex iis nimirum, qui in studiis modo versantur, in doctrinas hoc malum maxime invasit. Negligunt hodie plerique omne sermonis decus, dicendique nitorem, quo optimæ disciplinæ olim tantopere exornari solebant; unde fit, ut illæ sordidæ ac squalidæ appareant, neque venustate & gratia in sui amorem & existimationem alliciant. Est suus scilicet non modo matronis, sed etiam ingenuis disciplinis cultus & decor, quem si illis detrahas, si illuvie ac situ deformentur, tantum abest, ut quemquam ad se illiciant, suique amore capiant, ut potius nauseam ingentem ac stomachum moveant. Fuit, fuit olim alia, cum barbaries & inscitia dominarentur, bonarum artium æstimandarum ratio ac pretium. Suspexit magnus ille rex Macedonum Alexander Chærili poetæ versus, magnoque

auri

auri pondere locupletandum putavit hominem, quem Horatius Flaccus risu magis, quam præmiis dignum fuisse arbitratus est. Longe alia nunc est temporum nostrorum ratio. Excellat oportet usquequaque, & sit numeris omnibus absolutum id, quod delicato hujus seculi judicio comprobetur. Profecto satis non est per hos dies solidum aliquod, & succi plenum cibi genus mensis apponere, nisi illud & exquisite conditum, & splendidis auro argentoque patinis inferatur. Ita sane ætati huic nostræ minime sapiunt volumina, quæ plurima quidem doctrina referta sint, sed impolito incultoque stylo confecta, patinis veluti ligneis, aut fictilibus afferuntur. Hoc autem tam limatum & politum judicandi genus si unquam memoria nostra in hac Urbe viguit, in posterum certe vigebit quam maxime: cum nuper singulari Dei providentia ad sum-

mum Pontificatum fuerit evectus Clemens XII. patria Florentinus e nobilissima Corsinorum gente, vir cum omnis doctrinæ, tum literarum elegantiorum amantissimus, qui in omni fortunæ gradu viris doctrina præstantibus domum suam, tanquam publicum bonarum literarum & eloquentiæ domicilium, patere voluit; ut proinde non immerito speremus erga homines doctos, & hoc præcipue Romanum Gymnasium eum talem fore, quales ejus cives Leo X., Clemens VIII., & Urbanus VIII. fuere Pontifices beneficentissimi ac sempiterna memoria digni. Verum ut eo redeam, unde paululum discessit oratio, non est igitur, cur miremur, quod bonis literis a doctrina sejunctis, humiliore loco disciplinæ omnes positæ sint, & ab antiquo gloriæ splendore usque adeo desciverint.

Veteres quidem sive Græci, sive La-

Latini non rerum tantum, ſed rerum ſimul & verborum rationem habuerunt. Non Philoſophiam, non Jus civile, non Medicinam duntaxat didicerunt, ſed verborum etiam, quo de illis loquerentur, quoque illas graviter & ornate explicarent, ſplendori ſummopere ſtuduerunt: quorum ſcripta cum admirabilem habent dignitatem, tum vero oratio ea eſt ſententiarum gravitate ornata, atque iis verborum luminibus illuſtrata, ut nihil poſſit ab homine vel dici ſublimius, vel divinius excogitari. Nam ut a Græcis, primis illis locupletiſſimis doctrinarum parentibus, exordiar, quid cauſſæ fuit, quod ſapientiſſimus ille Plato, qui a Panætio philoſophorum Homerus appellari ſolebat, quo cum Cicero ſe malle errare, quam cum ceteris vera ſentire profeſſus eſt, ille, inquam, literatorum omnium princeps, ad ma-

ximum ingenium, quo a natura fuerat abunde donatus, ſic quoque eloquentiæ ſtudium adjunxerit, ut omnes tum rerum ſcriptores, tum oratores & copia, & gravitate verborum ſuperaverit; ac minime contentus ea gloria, quam ſibi & intelligendi vi, & dicendi præſtantia comparaverat, commentariis etiam elegantiſſimis editis dicendi doctrinam pertractaverit? Quid Ariſtoteles, alterum ſapientiæ lumen, cujus tanta fuit eloquentia, ut a M. Tullio aureum flumen fundere dictus ſit, nonne dicendi artem ſummo ſtudio auditores ſuos docuit, eiſque magis Rhetorum copiam, quam Philoſophorum tenuitatem in differendo propoſuit, quod intelligeret, doctrinam quidem per ſe ipſam prodeſſe, ſed ſi ad doctrinam eloquentia accedat, præclarum quiddam ac ſingulare exiſtere? Nihil de Teophraſto, nihil de Zenophon-

phonte, nihil de Lyſia, nihil de innumeris aliis præſtantiſſimis Græciæ viris dicam, quos ob incredibilem eloquentiam dicendique leporem non minus, quam ob ſublimium ac divinarum rerum præſtantiam tantopere ſuſpicimus & admiramur. Quid vero de latinis loquar? Profecto ſatis eſt nobis unum pro cunctis ſummum doctrinæ & eloquentiæ exemplum M. Tullius; qui primus e Græcia in Latium cum Philoſophiam advocaſſet, quam polite, quam diſerte, quam eleganter eam explicavit, viamque ceteris aperuit, ſcientiam illam ſcite ornateque illuſtrandi? Sunt vobis ante oculos ejus libri de finibus bonorum & malorum, ſunt volumina Tuſculanarum quæſtionum, ſunt de divinatione, de fato, de legibus, tum etiam de amicitia, de ſenectute ac de omni officiorum genere tribus libris mirifice comprehenſa,

quæ

quæ singula satis per se loquuntur. Neque vero unus fuit ex omni memoria inter Latinos M. Cicero, qui Philosophiam, Jus civile, & omnem rerum scientiam dicendi elegantia exornaverit. Quid enim L. Crassus, Q. Scævola, Ser. Sulpicius, L. Lucilius Balbus, C. Aquilius, aliique complures, qui cum summa juris notitia bonas literas & eloquentiam copulantes, non solum jurisperiti, verum etiam diserti esse, & haberi voluerunt? Cujus rei fidem faciunt paucissima illa aurea, quæ nobis de eorum scriptis supersunt fragmenta. Certe si vera sunt, quæ historiarum monumenta referunt, M. Porcius Cato Censorius, qui non solum optimus civis, optimus senator, optimusque imperator, sed etiam magnus jurisconsultus & orator fuit, eloquentiam sic adamasse dicitur, ut mira fuerit ejus in dicendo gravitas at-

que

que majeſtas ; & præter complures, quos de Jure civili libros conſcripſit, orationes etiam amplius centum quinquaginta elucubratus eſt. O ſingularem majorum noſtrorum diligentiam! O admirandum literarum & eloquentiæ ſtudium! Quod ſi ad medicos me convertam, ſtatim occurrunt doctiſſimi medicorum principes Hippocrates, & Galenus, qui medendi artem eloquentia præcipue propugnaſſe videntur. Nam præter puriſſimum elegantiſſimumque dicendi genus, quo utuntur in iis, quæ ad rem medicam explicandam pertinent, in aliis quoque diſciplinis exornandis, quæ ad optimi cujuſque medici præſtantiam requiruntur, talem adhibent ſplendorem verborum ac ſententiarum gravitatem, ut eloquentiſſimorum nemini cedere videantur. Et quidem Galenus non ſolum de animorum noſtrorum motibus, in

qui-

quibus concitandis maxima oratoris posita vis est, præcepta pulcherrima docuit, verum etiam integrum de arte Rhetorica opus conscripsit: usque adeo vir sapientissimus eloquentiam ad artem medicam necessariam esse putabat. Missum facio e nostris, ne dicendo longior sim, Cor. Celsum, cujus de medendi facultate commentaria tam nitide venusteque scripta sunt, ut nihil pulchrius. Quis autem sibi persuadeat, viros tales ac summopere occupatos ita ingenio ac tempore fuisse abusuros, si purum ejusmodi & ornatum dicendi genus ad graviores, quas ipsi profitebantur disciplinas, ociosum prorsus atque inutile judicassent? Non ita sanæ mentis, aut consilii inopes fuerunt, ut quid in unaquaque disciplina utile foret, aut inutile, satis superque non intelligerent.

Sed mutata est, inquiunt, jampridem

dem ſtudiorum ratio. Fuit quidem apud veteres non minor verborum, quam rerum cura. Nos autem ſcientia rerum contenti ſumus, cum nemo in utroque & doctrinæ & ſcribendi ſtudio excellere unquam poſſit. Hæc eſt, Auditores, imperitorum hominum vetus & inanis cantilena: quæ fortaſſe nobis aliquantum negotii faceret, niſi præſto eſſent tot clariſſimorum virorum volumina, qui ſuperiore ætate cum rerum ſcientia, tum dicendi facultate præſtiterunt: quorum ſane & numerus & auctoritas tanta eſt, ut ignavorum iſtorum perfugia obſtruere facile poſſit. Nam renaſcentibus in Italia duo fere ab hinc ſecula literarum ſtudiis, prima ſapientum cura fuit, orationem barbarorum maculis expurgare, eamque veteri ſplendori reſtituere. Intelligebant enim viri prudentes, fieri non poſſe, ut liberales diſciplinæ ſquali-

dam, diutinaque macie decoloratam faciem in vividam ſplendidioremque commutarent, niſi ſucco & ſanguine bonarum literarum alerentur. Evolvite quidem temporum eorundem annales, perlegite ejus ætatis monumenta: nullo negotio percipietis, quo eorum induſtria & conatus evaſerit. Nam tot ſtatim magni nominis philoſophi, tot præclari juris conſulti, tot celeberrimi theologi extiterunt, ut brevi temporis intervallo omne doctrinæ genus & caſtitate ſermonis, & eloquentiæ luminibus illuſtratum priſtinas opes recuperarit. Quid ergo ſibi blandiuntur iſti ignaviæ patroni, qui doctrinæ ſtudia cum bonis literis & eloquentia conjungere, rem perarduam & herculeo fere labore dignam clamitant? Majores noſtri potuerunt latinitatis & eloquentiæ ſtudia tot annos jam intermortua, ingenti labore ſummoque conatu quaſi ab infe-

inferis revocare, potuerunt emendate politeque ſcribere: haud poterunt homines noſtri delicatuli ea nunc aſſequi, ubi jam in tot gymnaſiis & academiis expoſita publice patent? At rerum ſcientia contenti ſunt, verba negligunt. O excuſationem ignorantiæ minime ferendam. Fateantur potius ſeſe rerum ſcientiam perinde ac verba negligere. Nam ponamus quempiam doctrina multiplici inſtructum, ſed naturali ſermonis copia carere, vocabula inter loquendum quærere, & quaſi verba enumeret, in ſingulis periodis hæſitare; vel certe ſi quam habuit a natura loquendi facultatem, nullum tamen habere uſum recte & accurate dicendi, nullam troporum, nullam figurarum, nullam boni ordinis notitiam illi præſto eſſe, adeo ut ſi non ætate, at in dicendo infans eſſe videatur: peto nunc a vobis, Auditores, quid aget, quo ſe vertet cum

iſto ſuo doctrinæ theſauro homo miſerrimus? An poterit ſcientiam, quam ſibi tanto labore tantiſque impenſis comparavit, communicare cum aliis, ſi deeſt verborum proprietas, & explicandi facultas? Audebitne cogitata ſua coram viris doctis & eruditis palam facere, ſi ſine magna ſui difficultate, vel eorum qui audiunt moleſtia, loqui neſciat? O fruſtra ſuſceptos labores. O inanes tot vigiliarum, quos expectabat, ampliſſimos fructus. Deliteſcat nimirum neceſſe eſt ob ſermonis inopiam tacitus & obſcurus, qui intelligendi acumine & eruditionis præſtantia inter viros doctiſſimos eminere potuiſſet. Fruetur quidem, non inficior, ſua ſecum doctrina, ſucco ſuæ contemplationis ſibi vivens; ſed præoccupata ab aliis doctrinæ præmia non ſine animi dolore conſpiciet. Quod ſi homines inter cetera ob eam cauſſam graviſſimis

mis

mis ſtudiis vacant, ut reipublicæ bono conſulant, aut ſaltem patriæ utilitati proſpicere valeant, quid tandem ab iis ſperandum, qui aut barbare loqui, aut elingues ac muti omnino eſſe debent? Habeat quis ſane optimas & ſapientiſſimas de republica cogitationes: comprehendat probe ea, quæ Plato & Ariſtoteles cum de domeſtica, tum de publica felicitate præcepta tradiderunt: cognitum illi ſit quicquid de jure belli & pacis Hugo Grotius conſcripſit; egregie demum noverit vel ſacros annales, vel decreta Conciliorum Pontificumque reſponſa: quid tandem illi proderunt tot tantæque doctrinæ opes, ſi de illis ipſis haud ſciat graviter ornateque dicere? Scire tuum nihil eſt, ait ille, niſi te ſcire ſciat alter. Profecto niſi ad doctrinam acceſſerit ſermo, quem bonum mentis interpretem Philo ille Platonicus appellabat, quid te præter truncum,

cum, aut ſtipitem, aut hominis umbram homines judicabunt? Proinde Lucretius pauciſſimis illis verbis, hoc eſt ſapere & dictis rationem reddere, ſapientis viri ſummam comprehendebat.

At vero dicet quiſpiam, quid tu nobis fingis ejuſmodi homines elingues & mutos, quos loquaciſſimos omnium eſſe conſtat? Ita ſane. Quanquam enim multi ſunt, quos antea dicebam, qui ob ingenuum pudorem tacere, quam publice balbutire malunt; plures tamen profecto invenias, qui plus loquacitatis & audaciæ, quam pudoris habent, qui nec impure ſcribere, nec latine neſcire turpe putant, ſe vero doctos & ſapientiæ promos condos venditant. Age vero, ſcribant aliquid, aut loquantur docti iſti blaterones, ut eos nimirum ſolenni more Socratis intus & in cute videamus. O quot quantaſque mihi videor videre doctrinarum co-

copias. O quam magna & ampla eruditionis supellex comparatur. Res sacra agitur, proinde quicquid habent Biblia, Concilia, Interpretes, quicquid Græci ac Latini Patres conscripserunt, in unum congeritur, ut non tam oratio, quam Polyanthea componi videatur. Quid tum? præter innumera fere argumenta, quæ singulæ disciplinæ, suam veluti symbolam, conferunt, opus adhuc macrum & exile videtur, nisi addantur & historiarum flosculi & apologi & poetarum carmina. Satis jam satis, imo plus quam opus sit ad satietatem. Sed quod dolendum magis est, omnia sic confusa, sic perturbata nulloque ordine digesta inferuntur, ut quale sibi poetæ finxerunt chaos, tale opus istiusmodi esse videatur. Nihil loquor dictionem barbaram & lutulentam, nihil nova & inaudita verborum portenta, nihil infelicem sermo-

mo-

monis ſiccitatem & inconcinnam elocutionem, quam ſine faſtidio audire nemo poſſit. Hinc tantum abeſt, ut qui adſunt, aut qui eorum ſcripta legunt, doctrinam in ipſis ſuſpiciant & magni putent, ut potius de eorum ingenio peſſime judicent, & homines ejuſmodi memoria quidem multa, judicio autem minimo pollentes exiſtiment. En fructus ſtudiorum uberrimi. En fructuoſa magnarum rerum ſcientia. En viri docti nomen tot ſtudiis tantiſque impenſis quæſitum. Temeritatis ſuæ pœnas jure ac merito luunt homines imperiti, quod nobiliſſimas diſciplinas impuro ſermone fœdarint. Pœniteat illos aliquando elegantiores literas contempſiſſe, quæ magnum eorum doctrinæ ſplendorem contuliſſent & ornamentum. Fateantur ſeſe tot annos in gravioribus ſtudiis fruſtra contriviſſe, humanioribus literis & eloquentia, unde illa nervos
&

& vires accipiunt, temere atque imprudenter neglectis.

Sed barbaris istis literarum oppugnatoribus summo cum probro & dedecore rejectis, vos jam, Adolescentes optimi, compellat oratio mea. Jam vos probe intelligitis, quam necessaria sint, ad tuendam liberalium artium dignitatem, literarum & eloquentiæ studia: quæ quidem majores nostri in omni fere ætate ita cum doctrinæ studiis conjuncta esse voluerunt, ut nisi qui eloquens idemque dicendi peritus esset, nemo sapiens putaretur. Nam rudis & inculta, imo sine voce ac spiritu sapientia est, si quidem sapientia dici possit, cui deest sermonis gratia, dicendique venustas. Proinde mente ac judicio destitutus omnino sit oportet, qui sine adjumento literarum & eloquentiæ præsidio speret aliquem gravissimarum disciplinarum se fructum capere, aut hominem

ſapientem videri. Hæc autem omnia ſummatim a me dicta fuerunt, non tam ornandæ amplificandæque eloquentiæ cauſſa, cujus dignitatem ſuſtinere debeo, quam quo maxime utilitati veſtræ ſervirem, animoſque veſtros contra literarum & eloquentiæ vituperatores confirmarem. Reſtat igitur illud unum, quod mihi ad extremam reſervavi orationem, ut ſcilicet vobis quod facile ſit, maximeque expeditum ad eloquentiam iter, quam breviſſime oſtendam. Nolite putare, me proponere vobis velle Hermogenis, aut Demetrii, aut Longini præcepta, vel Oratorias Quinctiliani, aut junioris cujuſpiam Rhetoricas inſtitutiones, quas hoc tempore uſus & conſuetudo in ſcholas invexit. Nolo vos præceptis ejuſmodi obruere, quæ quanquam minime reprehendo, tamen ea per ſe ad hominem eloquentem efformandum haud multum valere

re

re arbitror. Utar ſane viæ brevioris compendio. Quemadmodum enim, qui pingendi artem tradunt, tabulam aliquam affabre pictam ante oculos ponunt, ut frontem, ſupercilia, os & ceterorum membrorum conformationem tyrones coloribus exprimere, & quoad fieri poteſt, ſingula lineamenta corporis imitari ſtudeant; ita quoque vobis ego hodierno die clariſſimum, & ex omni parte abſolutum eloquentiæ proponam exemplum, in quo quicquid ſplendoris, quicquid dignitatis & gloriæ dicendi arte continetur, uno veluti aſpectu intueri, & contemplari poſſitis. Is eſt M. Tullius Cicero, Juvenes ornatiſſimi; qui naturæ providentia natus eſſe dicitur, ut in illo omnes vires ſuas eloquentia experiretur, qui magiſne eloquentiæ, an illi ipſi eloquentia debeat, haud quiſquam facile judicaverit: de quo hoc unum affirma-

ri poteſt, eum in hoc genere ſic eminere, ut ipſius nomen pro oratore, & ejuſdem in dicendo facultas pro eloquentia apud poſteros recepta ſit. Nam cum ſe totum, ut Quinctilianus ait, ad imitationem Græcorum contuliſſet, effinxit in ſe uno vim Demoſthenis, copiam Platonis & Iſocratis ſuavitatem. Quibus non contentus, Latinos quoque omnes accurate perlegit, tropos notavit, figuras obſervavit, & in unoquoque oratore ſi quod eſſet artificium, deprehendit, ut nimirum in ſe uno poſteri haberent quicquid uſpiam in dicendi facultate exiſteret pulcherrimum & admirandum. Hunc ego, Adoleſcentes optimi, eloquentiæ ducem, hunc egregium & immortalem dicendi magiſtrum hodie vobis imitandum propono, in quem omnia veſtra ſtudia, curas, cogitationeſque conferatis. Quemadmodum autem non unus oculorum

con-

conjectus in imaginem ab Apelle, aut a Parrhasio depictam, non unus penicilli ductus in tabula, neque adumbrata unius oris lineamenta, pictorem repente faciunt; ita quoque nec unius Tullialianæ orationis lectio, neque una data eloquentissimo viro exprimendo semihora eloquentiæ cupidum statim efficiunt eloquentem: sed meditatio sedula, exercitatio frequens, & usus quotidianus ad eloquentiæ fastigium Ciceronis imitatorem extollunt. Hunc igitur oratorum eloquentissimum, quem nonnulli eloquentiæ Deum appellare minime dubitarunt, si me amatis, nunquam ex oculis, nunquam ex manibus, aut sinu deponite. Hunc spectemus, Quinctiliani voce & cohortatione utar, hoc propositum sit nobis exemplum; atque ille se profecisse sciat, cui Cicero valde placebit.

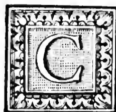
DE

DE M. TULLIO CICERONE

IMITANDO

ORATIO II.

Habita VI. *Idus Novembres anno* MDCCXXXI.

UM ſuperiore anno ex hoc ampliſſimo loco ſtudioſis eloquentiæ Adoleſcentibus, qui ad hoc Romanum Gymnaſium multa frequentia convenerant, facile & expeditum ad bonas literas & eloquentiam iter fore prænunciaſſem, ſi M. Tullium Ciceronem diligenti ratione ſtudioque ſibi imitandum proponerent; fuerunt quidam, quantum ego intellexi, quibus oratio mea probari omnino non potuit: quod cum ſemper ardua & gra-

gravis, magniſque ingeniorum diſceptationibus digna quæſtio viſa fuerit, an videlicet unus Cicero, an alii quoque boni & præclari auctores imitandi eſſent, ego ſtatim quaſi e tripode rem definire, nec partibus auditis ſententiam ferre auſus ſim, uno duntaxat ad imitandum Cicerone propoſito: quocirca me temere & arroganter feciſſe arguebant, quod tam multos Latinos ſcriptores, & quidem omnium judicio elegantiſſimos, parvi fecerim, & M. Tullium, cujus elocutio multorum opinione verboſa, & ſtylus Aſiaticus, ceteris ad imitationem prætulerim. Equidem poteram cauſſæ bonitate confiſus, obtrectationes hujuſmodi negligere: cum præſertim nemo eorum, quorum dignitatem revereri, auctoritatique parere debeo, orationem meam interpellaverit. Verum cum animadverterem præclaram illam controverſiam

ſiam de uno, aut de pluribus imitandis inter doctiſſimos viros fuiſſe ſæpe in judicium magna animorum contentione vocatam, nunquam tamen ſatis explicatam, nunquam definitam; ſubiit animum cauſſam ipſam quaſi comperendinatam recognoſcere, non tam ut judicium meum interponam, quam ut cupidi eloquentiæ adoleſcentes, quos in hac ſtudiorum inſtauratione frequentes adeſſe video, cognitum habeant, quid de illa viri graves & docti ſenſerint, quibuſque de cauſſis nos proximo anno unum Ciceronem præ ceteris imitandum eſſe ſtatuerimus. Adeſte igitur animis, Adoleſcentes optimi, quos ſi unquam alias, attentos vos hodierno die maxime cupio. Agitur enim modo non de oratore, aut de hiſtorico, aut de poeta aliquo, ut fieri ſolet, interpretando, ſed de M. Tullio oratore omnium eloquentiſsimo vobis in eloquentiæ imperato-

ratorem & ducem conſtituendo. Agitur de præſtantiſſimo dicendi magiſtro, in cujus imitatione caſtiſſimæ latinitatis, & germanæ eloquentiæ fundamenta nituntur. Agitur demum de expedita ac perfacili via, qua optatos & uberrimos ipſius eloquentiæ fructus percipere poſſitis.

Non defuerunt quidem ſuperiore memoria magni nominis viri, qui ſive veterum gloriam ſe conſequi poſſe diffiderent, ſive ingenio ſuo plus nimio tribuerent, omnem in literis imitandi rationem de medio ſuſtulerunt. Sed hos ſtrenue refellit apud Ciceronem clariſſimus orator M. Antonius: qui de oratore recte inſtituendo diſputaturus, totius veluti ædificii baſim imitationem poſuit, & tanquam id quod eſſet primo cogitandum præcepit. Ergo hoc ſit primum, inquit, in præceptis meis, ut demonſtremus, quem imitemur.

Hæc eadem Quinctilianus vestigia persequens, ad oratoris stylum efformandum & elocutionem comparandam, multa satis accurate de imitatione conscripsit. Ubi plurimis & eloquentissimis enumeratis auctoribus, ex quorum lectione tum verborum copia, tum varietas figurarum & componendi ratio ab oratore peti debent, illud clare deducit, eloquentiam magna ex parte imitatione contineri. In eadem quoque sententia fuere postea Paulus Cortesius, P. Bembus, Picus Mirandulanus, Bartholomæus Riccius, aliique viri plurimi ingenio & eloquentia clarissimi, quorum extant docti & eruditi de imitatione libelli. Et sane cum omnia, quæ ad rationem artis pertinent, imitatione cum fieri, tum perfici videamus, anne una ars bene dicendi, quæ omnium difficillima atque pulcherrima, imitationem repudiabit? Cum igitur nul-

nullus ſit dubitandi locus, quin in eloquentiæ ſtudiis nos ad aliorum exemplum conformari oporteat, illud quærendum ſupereſt, multine ſint, an unus M. Tullius ad imitandum, neglectis ceteris omnibus, ſeligendus.

Atque hic ſtatim mihi videor audire non tam voces, quam clamores & vociferationem eorum, qui rem indignam & injuriæ plenam eſſe clamitant, in literarum ſtudiis unum omnibus præferri Ciceronem, & tot alios graves & magnos literarum parentes, Plautum, Terentium, Cæſarem, Salluſtium, Livium, alioſque ingenio præſtantes & immortali gloria dignos, tanquam abortus, aut nothos reiici atque contemni. Hoc autem Ciceronis ipſius exemplo confutari quis non videt? Cum ille non unum, ſed eloquentiſſimum quemque tum Græcorum, tum Latinorum imitandum ſuſceperit, & hoc pacto

in ſe uno effingere potuerit vim Demoſthenis, Platonis copiam, & Iſocratis jucunditatem. Anne in unum M. Tullium ingenii opes natura effudit univerſas, adeo ut nihil pulchre, nihil venuſte cogitatum, aut ingenioſe dictum in tot aliis præclaris ſcriptoribus inveniatur, quod dignum ſit, ut nos imitemur? Atqui illud, Cicerone ipſo fatente, certum eſt, in natura nihil ex omni parte perfectum atque beatum exiſtere: perinde ac illa ceteris, quod largiatur, non ſit habitura, ſi uni omnia largiretur. Ex quo fortaſſe contigit, ut neque Demoſthenes ipſe Ciceroni per omnia ſatisfaceret, ſed aliquando ſibi ille dormitare videretur. Quod nimirum, cum ad eum exprimendum ſe penitus tota mente & cogitatione contuliſſet, non omnia tamen loquendi ornamenta dicendique lepores in eo reperiebat. Et tu nobis in uno Cice-

Cicerone cuncta exiſtere, ac nihil omnino deeſſe perſuadebis? Imo tantum abeſt, ut omnis in eo effloreſcat dicendi virtus, ut potius multa præclari ejus ætatis oratores in eodem deprehenderint vitia. Nam dialogi auctor affirmat, Ciceronem dum adhuc viveret, a Licinio Calvo reprehenſum fuiſſe, tanquam ſolutum & enervem, a M. Bruto ut fractum & elumbem, ab aliis ut tumidum, inflatum, redundantem, atque Aſianum. Præterea A. Gellius teſtatur, Gallum Aſinium ſcribere non dubitaſſe, Ciceronem parum integre, improprie, atque inconſiderate eſſe locutum; & Largium Licinium de illo tam male ſenſiſſe, ut in ipſum quoque ediderit librum convicii plenum, cui titulus Ciceromaſtix.

Audiſtis, Adoleſcentes optimi, quæ improbo ore in M. Tullium evomunt maledicta, qui vos ab ejus imitatione conan-

conantur abducere? At vero nisi hæc falsa, & contra eloquentissimum virum ab ejus inimicis temere efficta deprehenderitis, me hominem impudentem & mendacem arguitote. Nam qui tandem sunt tam acerbæ criminationis auctores? ii scilicet, quorum partim Ciceronem oderant, partim ejus gloriæ invidebant, partim denique obtrectandi studio ad eum vituperandum incitabantur. Nam cum eo tempore nonnulli Romæ oratores essent, qui sicco, arido & exangui dicendi genere utebantur, quod se Atticorum more dicere videri vellent, quorum oratio pressa erat, ac subtilis; copiosam & profluentem M. Tullii eloquentiam æquo animo ferre non poterant, atque ipsum tanquam fractum & elumbem, otiosum & inanem, unoque verbo Asianum appellabant. Ex hac schola prodiit Licinius Calvus, qui, ut M. Seneca

neca teſtatur, iniquiſſimam diu litem cum Cicerone de principatu eloquentiæ habuit, cujus tamen dicendi rationem non modo Cicero ipſe ut jejunam & attritam ſæpe reprehendit, ſed ne Seneca quidem, aut quiſquam alius probavit unquam. Quid ergo mirum ſi Calvus idem Ciceroni quoquo modo potuit, par pari referre, atque ipſum tanquam diſſolutum & enervem criminari voluerit? Quæ judicii æquitas expectari ab eo poterat, cujus animus odio atque invidia flagrabat? De Bruto autem, qui & vir probus, & Ciceronis amiciſſimus ſemper fuit, cujus nomine librum de claris oratoribus Cicero ipſe inſcripſit, certe quidem aliter judicare debemus. Etenim non odio, ſed amori potius, & ſingulari erga eundem benevolentiæ tribui debet, quod ipſum de ſtylo quaſi fracto & elumbi, ut ſibi videbatur, non invidioſe, ſed ami-

amice moneret. Erat enim magna inter utrumque diversitas ſtyli ac diſſimilitudo. Erat M. Brutus, ut a Cæſare vocabatur, diſertus potius, quam eloquens: contra vero Cicero fluminis inſtar profluens, fuſus & copioſus, ita ut ab eodem Cæſare tanquam princeps & inventor copiæ laudaretur. Itaque Bruto, qui ſiccus erat, & plus in dicendo habebat diligentiæ, quam naturæ, ubertas & copia Tullianæ dictionis omnino probari non poterat. Verum & Calvi & Bruti, & omnem illam Atticorum Romanorum nationem jejunitatis & inopiæ peramantem quis acriore judicio ac vi, præter Ciceronem ipſum, confutare poſſit? Ille profecto ad eloquentiam non tam factus, quam natus, in aureo libello de optimo oratorum genere ſatis luculenter oſtendit, quantum interſit, utrum quis Attice, an optime dicat. Neque enim

ſatis

ſatis eſt, inquit, oratori perfecto vitare ſi quid in ſententia vitioſum, ſi quid abſurdum, aut alienum; in verbis ſi quid non aptum, ſi durum, ſi longe petitum. Hæc vitaverunt fere omnes, qui aut Attici numerantur, aut dicunt Attice. At magni oratores, cum careant omni vitio, non ſunt contenti quaſi bona valetudine; ſed vires, lacertos, ſanguinem quærunt; quandam etiam ſuavitatem coloris. Id vero deſinant dicere, qui ſubtiliter dicunt, eos ſolos Attice dicere, id eſt quaſi ſicce & integre; at ample & ornate & copioſe cum eadem integritate, Atticorum eſt. Ex his ſatis intelligitis, Auditores, quam temere & impudenter in M. Tullio reprehendebant maximam illam ingenii ubertatem dicendique copiam, qui ſe Atticos, aut Atticorum imitatores profitebantur. Damnabant illi in eloquentiſſimo viro,

 quod

quod multorum vitium esse solet, ea, quorum ipsi compotes esse non poterant. Non dicendi facultas, non ingenium, non industria illis tanta fuit, ut admirabilem M. Tullii eloquentiam exæquarent: & cum ipsi imbecilli, sicci, ac jejuni dicendo essent, præstantissimi oratoris amplitudinem & copiam vituperare maluerunt, quam tenuitatem & inopiam suam confiteri. Quod autem Ciceroni de elocutione a Gallo Asinio, & Largio Licinio objectum est, id stomachum A. Gellio illud referenti sic movit, ut illos tanquam sacrilegos de Diis immortalibus male opinantes, & immania quasi monstra appellare non dubitaverit. At vero non tam stomachum, quam risum movere videntur homines isti amentes & stolidi, qui de integritate ac proprietate latini sermonis cum M. Tullio contendere ausi sint, quem latinæ linguæ au-
cto-

ctorem & quasi parentem fuisse, communi sapientum judicio constat. Sed præstat viri doctissimi verba in medium afferre. Ut quidam fuerunt, inquit, monstra hominum, qui de Diis immortalibus impias falsasque opiniones prodiderunt, ita nonnulli tam prodigiosi tamque vecordes extiterunt, in quibus sunt Gallus Asinius, & Largius Licinius (cujus liber etiam fertur infando titulo Ciceromastix), ut scribere ausi sint, M. Ciceronem parum integre atque improprie atque inconsiderate locutum. Hæc A. Gellius. Quæ vero imprudenter Ciceroni nugatores isti opponunt de verbo *pœnitet*, ab eo perperam usurpato, aliisque istiusmodi, cum perridicula ac prorsus falsa ab ipso A. Gellio judicentur acriterque reprehendantur, apud nos tanti non sunt, ut in iis confutandis morari debeamus. Potest is, cui vacat,

apud ipſum ea legere atque perpendere: non modo non ineptum eſſe id, quod M. Cicero dixit, intelliget, ſed eleganter, facete, ac feſtive dictum.

Jam vero iis, quæ Ciceronis ſplendorem maculis aſpergere videbantur, ſatis ſuperque deletis, ad cetera, quæ de illo duntaxat imitando objecta ſunt, faciliorem fore video reliquum orationis meæ curſum. Nam quod primo reprehendebant, quod nos, uno Cicerone ad exemplum propoſito, ceteros auctores, qui pulchre nitideque locuti ſunt, injurioſe repudiaremus, quis non videt, quam ſit abſurdum, & a veritate alienum? Non equidem repudiandos, & per ſummam injuriam abjiciendos eos eſſe dicimus, quorum perfecta divino ingenio monumenta ſuſpicimus, ac tantopere veneramur. Imo & plurimum illis nos debere fatemur & propter ingentem optimarum rerum

cogni-

cognitionem & propter reconditas doctrinæ opes, quas ſummo labore & induſtria partas nobis ipſi reliquerunt. Sed in efformando ſtylo parandaque locutione magiſtrum omnium optimum M. Tullium illis præferendum eſſe putamus. Et ſane primo quæram ab iis, qui omnes bonos auctores a nobis imitandos eſſe contendunt, an omnes illi inter ſe ſtyli nobilitate, omnes elegantia & artificio pares exiſtant, an vero alius alio melior, alius alio præſtantior exiſtimetur. Si primum affirment, concedi illis profecto poteſt, quod petunt: non uni eorum opera detur, ſed æque omnibus ſtudium & imitatio impendatur. Quod ſi, ut res eſt, negent illos pares eſſe ingenio, ſcribendique ratione ſimiles, cur non melioribus operam dederimus, iis, qui minus boni ſunt, neglectis? Jam vero non omnes bonos imitandos eſſe fatean-

teantur, necesse est. At si inter illos, qui boni esse dicuntur, unus longe omnium optimus longeque præstantissimus existeret, in quo quæ singula ceteri habent bona, in eo uno universa ampliora ac splendidiora conspicerentur; nonne hunc unum omnium maximum atque perfectum imitari præstaret, quam ceteros omnes, qui mediocriter boni esse censentur? Atqui hunc omnium pricipem clarissimum, atque summum, me quoque tacente, M. Tullium esse intelligitis: qui a Cæsare, acerrimo ingeniorum censore, tanquam dux & inventor copiæ, ut antea diximus, laudabatur; a Vellejo Paterculo, vir ingenio maximus, a M. Seneca ingenium, quod solum par imperio suo Pop. Romanus habuit, ab Aquilio Gallo, Rhetoricæ omnium peritissimus, a Quinctiliano, in omnibus, quæ in quoque oratore laudantur, eminen-

nentiſſimus, a Lactantio perfectus orator & ſummus philoſophus, a D. Hieronymo eloquii flumen appellatur. Hic profecto talis tantuſque vir mira ingenii felicitate omnem dicendi laudem conſecutus eſt, & quæ ceteris inſunt pulcherrima, in ſe uno ſplendide ampliſſimeque complexus eſt. Quod quidem ipſe in oratore de ſe modeſte fatetur. Nulla eſt, inquit, ullo in genere laus oratoris, cujus noſtris in orationibus non ſit aliqua, ſi non perfectio, at conatus tamen atque adumbratio. Non aſſequimur, at quid deceat, videmus. Et revera, ſi de Græcis loquamur, non eſt, quod in eo deſideretur Demoſthenis ſumma vis, Platonis copia, & ſingularis Iſocratis ſuavitas, ut Quinctilianus affirmat. Quid vero de Latinis oratoribus, cum in ſe granditatem Sulpitii, vim Antonii, Craſſi leporem, ſuavitatem Catuli, pro-

proprietatem Cottæ, ſplendorem Cæſaris, Hortenſii flores effinxiſſe dicatur? Cum igitur in uno Cicerone pulcherrimum & perfectiſſimum eloquentiæ genus habeamus, unde quicquid egregium, quicquid ſplendidum & magnificum tum in Græcis, tum in Latinis ſcriptoribus eminet, in nos derivare poſſimus, ad eorumne etiam, quæ non ita pulchra ſunt, exprimendas imagines curam animumque traducemus? Atqui ſtultitiæ genus eſt, optimum imitari cum poſſis, ad id quod mediocre, aut deterius eſt, cogitationem adiicere. Neque quiſquam erit tam amens pingendi artifex, qui ſi imaginem ab Apelle depictam ante oculos habeat, Polignoti, aut Thymantis curet inſpicere tabulas. Cum itaque communi ſapientum judicio, nulla omnino virtus, nullum ſcribendi lumen, nulla laus in ullo ſit, quæ M. Tullio non

non inesse longe præstantior atque absolutior inveniatur, quotus quisque supervacuam rem esse non videt, multos quantumvis bonos imitandos suscipere, cum magis expediat, ad unum omnium optimum ac præstantissimum, quem imitemur, industriæ nervos intendere? Frustra per longas ambages quærimus, quod recta via maturissime consequi possumus.

At enim Quinctilianus asseverat, M. Tullium non solum oratorem Græcorum omnium optimum Demosthenem esse imitatum, sed Platonem, sed Gorgiam, sed Isocratem, sed Hyperidem, sed Lysiam; inter Latinos item non unum, sed multos, quos paulo ante numeravimus, Sulpitios, Antonios, Crassos, Catulos, aliosque sibi ad exemplum proposuisse. Libuit illi quidem apes imitari, quæ huc & illuc volantes, flores delibant, & fingendis favis confi-

ciendoque melle ſuccos ita permiſcent, ut eos nemo inde diſcernat. Quod ergo Ciceroni licuit, erit ceteris interdictum? Minime gentium. Liceat per me tibi quoque omnes bonos imitari, quod Ciceroni licuit, ſi par ingenium, ſi par induſtria, ſi par ſcribendi labor & exercitatio tibi cum eo ſit. At vero quis ignorat, Ciceronem ingenio plane divino fuiſſe, & a primis annis, ut Plutarchus refert, tantum in literis profeciſſe, ut ejus æqualium parentes ad eum videndum commoti fama convenirent? Quantus autem fuerit in eo fere ſemper negotiis graviſſimis occupato ſcribendi labor atque exercitatio, cum neque in feriis, neque in ludis, neque in communi otio unquam eſſet otioſus, quis dicendo paucis complecti poſſit? Hinc ille primo de legibus, ſubciſiva, inquit, quædam tempora incurrunt, quæ ego perire non patior, ut

ut ſi qui dies ad ruſticandum dati ſint, ad eorum numerum accomodentur, quæ ſcribimus. Et in orat. pro Planco, orationes ego ſcripſi ludis & feriis, ne omnino unquam eſſem otioſus. In Philippicis autem, dico, inquit, me nec reipublicæ, nec amicis unquam defuiſſe; & tamen omni genere monumentorum meorum perfeciſſe operis ſubciſivis, ut meæ vigiliæ meæque literæ & juventuti utilitatis, & nomini Romano laudis aliquid afferrent. Verum quid plura? Nonne innumera propemodum & immortalia ejus opera, quorum partim injuria temporum interiiſſe dolemus, partim in manibus omnium extant, id per ſe ſatis ſuperque loquuntur? Cum hoc igitur tali tantoque viro ingenii vim & induſtriam ſuam homines iſti conferant, qui ad ejus exemplum provocare audent, & omnes bonos ſcriptores

ſe imitari poſſe confidunt. Legant diu noctuque, quemadmodum ille ſe feciſſe fatetur, oratores tum Græcos, tum Latinos, qui in laude aliqua fuerunt: exprimant in ſe omnem omnium eloquentiſſimorum hominum in dicendo vim: experiantur ſeſe pro virili, æmulari conantes & ubertatem Livii & brevitatem Salluſtii & proprietatem Cæſaris & candorem Celſi & Tullii denique ipſius ornatum & amplitudinem. Nam ſi id aſſequantur, tunc non inviti illis concedemus, ut non unum Ciceronem, ſed omnes quotquot extant auctores, quam volunt libere imitentur. At vero quis animo non comprehendit, quam difficilis & ardua res ſit, multos & varios, atque inter ſe omnino diſſimiles ſcriptores legere, meditari atque concoquere, ut inde una & ſimplex, ſibique perpetuo conſtans digeratur, & coaleſcat oratio,
non

non autem monſtrum aliquod exoriatur, cui cum cervice equina, ex Horatii ſententia, junctum ſit caput humanum? Non mihi, ſed ſummo ingenio viro, & in literis & eloquentia maxime exercitato P. Bembo Cardinali credite: qui de hac ipſa controverſia ad Picum Mirandulanum hominem literatiſſimum ſcribens, multorum recte imitandorum difficultate perpenſa, fieri non poteſt, ait, ut qui multos aſſequi una ſcribendi ratione vult, ejus oratio non diſſimilis, non impar, non ſibi diverſa, inconſtanſque ſit, non inconcinna, non parum cohærens, dum hujus lenitatem, illius vero ardorem, alterius ornatum, alterius negligentiam, quæ quidem interdum, ut in muliere non fucata facies, ſic in ſcribente gratior eſt, ſexcenta præterea alia, multumque differentia ſcribendi genera qualitateſque complectitur. Et ſane quemadmodum

dum ſtultitiæ genus eſſet, ad unius hominis os vultumque effingendum, diſſimiles multorum hominum vultus aſſumere, quorum unus hilaritatem, alter triſtitiam, hic benignitatem, ille ſeveritatem præ ſe ferat, ita ex multis ſcriptoribus, quorum lineamenta & color varia ac diſſimilia ſunt, unam & eandem velle ſcriptionem conficere, abſurdum eſt prorſus ac perridiculum. Quis enim facile poſſit Livium cum Salluſtio, Cæſarem cum M. Tullio, Virgilium cum Plauto, aut Terentio una ſimilique ſcribendi ratione conjungere, qui dicendi genere inter ſe differunt quammaxime? Præterea ſi viros ſingulari ingenio præditos nonniſi multorum annorum ſtudio, multiſque vigiliis aſſequi potuiſſe legimus, ut ad propriam unius ſcriptoris dictionem proxime accederent, quæ per Deum immortalem tanta ingenii vis, tantus la-

labor atque conatus, ſi omnes legendi, omnes imitandi ſint? Franguntur vires, contentio animi debilitatur, atque ardor elangueſcit, dum in ſingulis unius ſcriptoris lineamentis exprimendis occupamur, & unius ſtyli faciem pari verborum ornatu & elegantia repræſentare conamur: & tantum nobis ingenii acumen, tantum animi robur, tantam induſtriam ineſſe putabimus, ut non unum, ſed omnes auctores recte imitari poſſimus? O nimiam de ſe hominum opinionem. O vanam ingeniorum fiduciam. Utinam homines iſti audaces ſedulo ad unum Ciceronem imitandum curas animumque adhiberent. In hoc uno recte imitando atque exprimendo, omnes profecto alios imitarentur, cum unus Cicero raro naturæ miraculo & inaudita ingenii felicitate conſecutus ſit omne id, cujus ceteri omnes vix partem aliquam conſecuti eſſe videntur. Sed

Sed ecce alia in M. Tullium adversariorum tela. Verbosior est, inquiunt, Cicero, quam quod præsens scribendi ratio, consuetudo atque usus postulent. Amant magis hæc nostra tempora pressum, sententiosum & acutum dicendi genus, quam Ciceronianæ eloquentiæ copiam & lacinias. Satis quidem belle. Sed ab acutis ejusmodi scriptoribus primum peto, an de latinitate & stylo forensi, quo nunc utimur, an de quocunque alio scribendi genere isthæc dicant. Nam si primum, satis jam alias, cum de latinitate forensi expurganda, tum etiam cum de necessitate eloquentiæ in judiciis hodiernis orationem habuimus, ex hoc ipso loco graviter diximus, eorumque opinionem, qui nunc Ciceronis eloquentiam e foro esse omnino proscriptam putant, pro virili parte convellere conati sumus. Quod si de alia quavis scri-

ſcribendi ratione intelligi volunt, excuſandi ſunt quidem, ſi præter paucas illas Ciceronis orationes, quarum notitiam in ſcholis a pueris habuerunt, nullum aliud tanti viri opus unquam aut viderint, aut legerint. Nam ut mitius cum iis, qui Ciceronem tanquam verboſum reprehendunt, agamus, quam aliam quæſo erroris excuſationem afferre poſſunt, quam unam, in qua verſantur, Ciceronis ignorationem? Etenim cui verboſior Cicero ipſe videatur, ſi tres ejus de oratore libros, tum etiam alios de claris oratoribus, de oratore perfecto, ac de optimo oratorum genere perlegerit, quos omnes preſſe, ſubtiliter & acute ſcriptos eſſe conſtat? Evolvant libros tum de Academicis, tum de Tuſculanis quæſtionibus, de natura Deorum, de divinatione, de fato, de legibus, aliiſque permultis, in quibus præter

infinitam rerum cognitionem eximiamque doctrinam, qua illi abundant, omnia tam ſapienter, quam concinne ac ſententioſe conſcripta invenient. Quid de officiorum libris ad Marcum filium loquar, in quibus cum tam pulchra de civili ſapientia & virtutum omnium diſciplina diſputaret, æquabili & temperato orationis genere uſus eſt? Huc accedunt tot epiſtolarum libri ad Atticum, ad Quintum fratrem, ad M. Brutum, ad Panſam, ad Hircium, alioſque familiares, qui omnes doctorum virorum judicio octoginta fere numerantur, in quibus ſane nulla poteſt verborum copia reprehendi: ſed ſic omnia venuſte, eleganter ſciteque ſcripta ſunt, ut mea quidem ſententia, ſi nulla alia M. Tullii monumenta exiſterent, ſola epiſtolarum volumina ingenium ejus admirabile & quaſi divinum comprobarent. Hæc igitur legant,

gant, hæc ſerio evolvant, & acri judicio perſcrutentur ſcituli iſti ac peracuti Ciceronianæ locutionis cenſores; & ſi quid verboſum, ſi quid inane, aut redundans in iis tandem offenderint, tunc ſane Ciceronem nimiæ loquacitatis reum faciant. At vero quæ ſumma impudentia eſt, cum tot præclara Ciceronis ipſius opera ne de nomine quidem audiverint, ei de verboſiore ſtylo diem dicere, eumque indictā cauſſa damnare? Si in tanta jacent literarum ignorantia, ut quæ preſſum & ſubtile dicendi genus, quæ autem amplum, copioſum & magnificum poſtulant, minime videant, cur ea damnant, quæ minus intelligunt? Cur virum, quem D. Auguſtinus modo maximum oratorem, modo Romani auctorem eloquii, modo magnum eloquentiæ principem vocat, ipſi tanquam loquacem, & plus nimio verboſum accuſant? Sa-

pienter quidem Cicero, quod obtrectatores isti minime capiunt, varia dicendi genera cogitabat: & cum domi epistolas, sermones familiares, aut dialogos scriberet, concisus, tenuis & quasi humi serpere visus est: cum autem sive in senatu, sive in foro, sive in concione diceret, tanta eloquentiæ copia tantaque ingenii ubertate dicere solitus est, ut dicenti maximæ Pop. Romani acclamationes maximique doctorum virorum plausus fierent, quasi aliquod eloquentiæ numen loqueretur. Atque hinc in foro & judiciis regnare dictus est, eoque amplitudinis & gloriæ pervenit, ut T. Livius Romanæ historiæ princeps, tam lepide quam vere dixerit, ad Ciceronis laudes opus esse Cicerone laudatore.

Habetis igitur, Adolescentes optimi, in uno Cicerone omnem scribendi rationem perfectam & absolutam. Mul-

Multiplex & varium, quo ille ceteris longe præstitit, dicendi genus, omnem vobis suppeditat singularem styli varietatem uberrimamque exemplorum copiam. Si dictione simplici, aut temperata vobis opus est, habetis, præter quæstiones Tusculanas, epistolas familiares, dialogos de amicitia, de senectute, de somnio Scipionis, atque alia sexcenta, quorum lectione stylus ejusmodi formari, maximeque limari possit. Si grandi & sublimi dicendi genere, quod splendidis verbis gravibusque sententiis sese attollat, uti debeatis; unde uberiora & illustriora peti possunt, quam a Cicerone ipso hujusmodi exempla? Perlegite præstantissimas ejus orationes, præsertim ex Catilinariis secundam, ex Verrinis septimam, tum pro M.Cælio, pro Corn. Balbo, tum etiam pulcherrimas duas pro Domo sua & pro Milone, Philip-

lippicas demum, quarum ſecunda ſupra ceteras eminet, ſenili maturitate ac ſapientia caneſcentes: quis inter Græcorum, aut Latinorum eloquentiſſimos oratores ſublimiore ſtylo unquam ſcripſit? Quis majore ſententiarum gravitate, aut ſplendidiore majeſtate verborum uſus eſt? Et erit quiſquam tam amens, qui caſtitatem & elegantiam ſermonis dicendique ornamenta in aliis auctoribus inquirere velit, quæ omnia in uno Cicerone tam ample, tam plene cumulateque ſplendeſcunt? Itaque vos, Auditores ornatiſſimi, mihi, homini in literarum ſtudiis quantum ſatis exercitato, veſtrique amantiſſimo credite: plus vobis ad latinitatem & germanam eloquentiam comparandam proderit aſſiduum ac diligens unius Ciceronis ſtudium, quam lectio multiplex & diuturna ceterorum omnium ſcriptorum.

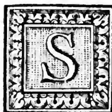
DE STUDIO POETARUM

AD LITERAS ET ELOQUENTIAM

NECESSARIO

ORATIO III.

Habita Idibus Novembr. MDCCXXXIII.

I qua fuit unquam opinio optimis artibus perniciosa, quæ adolescentium nostrorum in suscepto literarum curriculo iter retardaret, aut impediret, ea certe est, quam hoc tempore multi habent de Poeticæ facultatis doctrina. Putant enim, se nullum, aut perexiguum ex ejusmodi studio fructum esse percepturos: proinde non modo præcipua carminum genera, leges ac metra discere dedi-

dedignantur, sed ne ipsam quidem poetarum lectionem, qua certe nihil suavius, nihil est jucundius, audire operæ pretium ducunt. Hinc fit, ut statis diebus, qui sive Horatio, sive Plauto, sive Terentio, aliisque poetis a nobis de more interpretandis dedicantur, complures eorum has scholas minime frequentent, qui alioquin oratoribus, aut historicis explicandis haud indiligenter adesse consueverunt. Quasi vero ex illa poetarum lectione nihil solidi, aut bonæ frugis domum referre possint, aut nos homines otiosi alternis diebus poeticis nugis & anilibus fabellis delectemur. Itaque ut aliquando tandem quam stulte hac in re decipiantur, agnoscant, constitui in hac studiorum ineuntium celebritate poeticæ artis utilitatem ante oculos istorum ponere, ut qui ad latinitatis elegantiam & eloquentiæ dignitatem aspirare volunt,

lunt, demum intelligant, neglecto poetarum ſtudio, ſe oleum atque operam perdere; adeoque ſi quis in illis latinarum literarum eſt amor, ſi quod eloquentiæ comparandæ ſtudium, certo ſciant, intereſſe ſua plurimum, iratis muſis & Apollini tempeſtive reconciliari, ut ipſis faventibus ad nobiliſſima ejuſmodi ſtudia viam ſibi muniant expeditam.

Nolo autem in hoc ipſo dicendi aditu diu morari in poeticæ laudibus prædicandis, quod nimirum longum eſſet ac perdifficile. Hoc ſane multi ante me oratores, præſertim vero Hermogenes & Aphthonius clariſſimi rhetores & copioſe & graviter & ornate fecerunt. Multa ſunt volumina, quæ poeticæ artis dignitatem, tum etiam vetuſtiſſimam, imo divinam ejus originem, quam illa a Diis ipſis ducere creditur, ſatis ſuperque commendant.

Neque aliquis veſtrum ignorat honores ampliſſimos, quibus tum Græcia, tum Romana reſpublica poetas, quaſi homines cæleſti ſpiritu afflatos, atque ad nos de cælo delapſos, coluit, quos proinde Deorum filios Plato nuncupavit. Et ſane quis ab orbe condito fuit unquam Homero fama illuſtrior, & omnium ore magis celebratus? Cujus ingenium ſine exemplo maximum Vellejus affirmavit, eumque ſolum magnitudine operis & fulgore carminum appellari poetam meruiſſe. Cuinam Roma ampliores honores, quam latinorum poetarum principi Publ. Virgilio detulit? Teſtes ſunt Cæſaris Auguſti literæ: teſtis ipſe Pop. Rom. qui in theatrum advenienti aſſurrexit univerſus, atque illum præſentem ſpectantemque non minus ac Auguſtum ipſum venerari ſolitus eſt. Quid dicam plurimos clariſſimos reges & imperatores,
qui

qui poetica facultate pollere, pulcherrimum ſibi duxerunt, neque ex illa minorem ſibi gloriam, quam ex re militari, atque orbis imperio comparari poſſe putaverunt. Infinita ſunt equidem nobiliſſimæ facultatis decora, & ſumma ac prope ſingularis apud omnes fere gentes poetarum gloria. Sed cum de iis dubitare non poſſint, niſi qui rudes prorſus ac barbari omni literarum notitia carent, ne actum agere videar, ad illa protinus me convertam, quæ ex poeticis ſtudiis maxima conſequuntur emolumenta.

Igitur adoleſcentes noſtri in humanioribus literis & eloquentia proficere, quod felix fauſtumque ſit, percupiunt; at muſas & carmina & poetarum libros cane pejus & angue oderunt, atque averſantur. Verum uſque adeone boni adoleſcentes poeticæ naturam, ne nomen dicam, ignorant, ut quanta

ſit inter bonas literas & eloquentiæ ſtudium cum poetica diſciplina conjunctio, minime videant? Ignorantne eloquentiam a poetica tanquam a parente filiam ortam atque progenitam? Audiant graviſſimæ auctoritatis viros Strabonem & Iſidorum, qui tam apud Græcos, quam apud Latinos longe antiquiorem carminum, quam proſæ curam fuiſſe teſtantur. Audiant Plutarchum, qui in ſuis opuſculis, tum in libro de muſica, tum in eo, in quo docet, quomodo a juvenibus poetæ audiendi ſint, inter cetera luculenter oſtendit, poeticam omnis diſciplinæ fuiſſe initium. Et ſane ſi poetæ jam tum diſperſos homines in unum locum congregaſſe & mira dulcedine carminum ex agreſti illo ac ferino vivendi genere ad mitiorem & humaniorem vitam traduxiſſe perhibentur, quis dubitet, poeticæ inter reliquas diſciplinas principem

cipem

cipem locum esse tribuendum? Ipsa quidem multo prius, quam eloquentia potuit agrestes & immites hominum animos mulcere cantu, & ad pulchritudinem virtutis allicere. Ipsa prior apud illos de immortali Deorum natura disserere, eorum laudes canere, & sacra facere instituit, unde poetæ primi & Theologi & Sacerdotes vocati sunt.

At dicet quispiam, non de dignitate, aut origine disciplinarum lis est: sed cui bono adolescentibus ad eloquentiam properantibus poetica sit, abs te quærimus. Ita sane. Ego equidem a poetis omnem latinarum literarum elegantiam & eloquentiæ laudem in nos derivari contendo. Quis enim hac nostra ætate latine scire, aut latine scribere cupiat, qui longe melius ex ipsa poetarum lectione, quam ex Grammaticorum schola voti compos non fiat? Ætatem

tem quis terat in Grammaticorum subſelliis: audiat complures annos Priſcianum, audiat Servium & Donatum, percurrat Alvarum, perlegat Scioppium, aut quoſcunque alios, qui de Grammatica diligenter accurateque ſcripſerunt: quid illi diuturnus adeo, atque improbus labor tandem proderit ad latinæ locutionis caſtitatem & elegantiam comparandam? Nihil profecto. Nam, ut Quinctilianus affirmat, quid aliud eſt Grammatice loqui, quam omnino latine non loqui? Erit quidem tibi ſine barbariſmis, aut ſolœciſmis oratio, erit immunis a cenſoria Grammaticorum virgula ſermo, ſed macer & exanguis & veluti corpus, in quo nihil præter oſſa, aridum ac ſine ſpiritu. Contra vero ſi Plauto ac Terentio te dederis, ſi Virgilium atque Horatium, ſi Catullum ceteroſque elegantiores poetas in manus perſæpe ſumpſeris,

pſeris, haud multum aberit, quin in Latium quaſi translatus, latinam linguam arripias, & non minus latine loquendo, quam latine ſcribendo valeas. Et ſane ex quonam fonte ſummus ille latinitatis magiſter ac parens Cicero proprietatem ſermonis nitoremque verborum hauſit, utrum ex Varronis Grammatica, an ex perpetua Plauti, Terentii aliorumque poetarum lectione, quos quandiu vixit, in oculis habuit atque deliciis? Si quis vel paululum ad ſingulos ejus libros animum adijciat, facile intelliget, quot paſſim occurrant, veluti in prato flores, ſcite & eleganter dicta, quæ ille a poetarum lectione collegit. Quot enim apophthegmata, quot adagia in ejus libris de officiis, de divinatione, in quæſtionibus Tuſculanis, tum etiam in admirandis ac prope divinis illius orationibus, in quibus omnis eloquentiæ amplitudo, veluti in thea-

theatro expatiari visa est? Unde breves illæ & illustres sententiæ, *homo sum, & nihil humani a me alienum puto: obsequium amicos, veritas odium parit: neque dedi, neque do fidem infideli cuiquam* atque alia sexcenta, nisi ex poetis, ut singula verba testantur? Neque vero id tantum M. Tullio, sed ceteris quoque oratoribus familiare fuisse Quinctilianus affirmat. Credamus, inquit, summis oratoribus, qui veterum poemata, vel ad fidem caussarum, vel ad ornamenta eloquentiæ assumunt. Nam præcipue quidam apud Ciceronem, frequentius tamen apud Asinium etiam & ceteros, qui sunt proximi, vidimus Ennii ac Pacuvii, Lucilii, Terentii, Cæcilii & aliorum inseri versus, summa non eruditionis modo gratia, sed etiam utilitatis, cum poeticis voluptatibus aures a forensi asperitate respirent. Ex iis jam plane constat, quam

quam turpiter hallucinentur, qui poetarum lectionem tanquam inutilem damnant, & adolescentium e manibus poetas stultissime excutiunt. Sunt profecto poetæ genus hominum inter scriptores omnes eloquendi studiosissimorum. Hanc ipsis laudem tribuit acerrimus omnium unus latinitatis censor Laurentius Valla, qui in aspera illa contra Bartholomæum Facium de quibusdam latinis vocibus pugna; M. Tullii auctoritate minime contentus, ad poetas ipsos, quos omnium in dicendo castigatissimos vocat, provocare non dubitavit. Et sane quis Publ. Terentio purior & elegantior, cujus mira est amænitas, judicium ac venustas; cujus incredibiles lepores, ut Josephus Scaliger ait, vix centesimus eruditorum quisque videt? Quis Plauto magis excultus, magis venustus, unoque verbo magis latinus, quem latinæ lin-

guæ & elegantiæ principem A. Gellius appellat, cujus ore muſas locuturas fuiſſe, ſi latine loqui vellent, Aelius Stolo dixiſſe fertur? Quis denique Catullo, quis Publ. Virgilio, quis Horatio Flacco proprietate dicendi & nitore præſtantior? Non immerito hos atque alios elegantiſſimos ejuſmodi poetas, tanquam optimos latinæ linguæ auctores, una cum Cæſare, cum Corn. Nepote, cum M. Tullio aliiſque præcipuis latinæ linguæ parentibus recenſere non dubitarunt Hadrianus Cardinalis, Borrichius, Cellarius, Funcius, Facciolatus aliique emunctæ naris cenſores ac viri doctiſſimi. Et revera ſi poetarum fontes areſcerent, non tam florentem, fœcundam atque uberem latinam linguam haberemus.

At enim diligens & accuratum unius Ciceronis ſtudium ad omnem latinitatis nitorem & copiam comparandam ſatis

eſſe

esse videtur. Quid? Nonne duos ab hinc annos tute ex hoc ipso loco M. Ciceronem unum omnium maxime castitate sermonis dicendique venustate ceteris auctoribus præferendum esse affirmabas? Illum scilicet latinitatis parentem, illum elegantiæ magistrum, illum denique eloquentiæ ducem & imperatorem esse prædicabas, proinde illum ipsum nos unice debere complecti, & pro viribus imitari. Cur ergo nunc poetas tantis in cælum laudibus tollere, eosque nobis tanquam latinitatis elegantioris magistros obiicere? Video, Auditores, poetarum caussam summum in periculum ac discrimen esse adductam. Aut enim M. Tullium poetis, aut poetas M. Tullio de suo jure cedere necesse erit. Itane vero? Quid, si M. Tullio ipso auctore, vos ad poetarum studia incitari, urgeri ac propemodum compelli ostendam?

dam? Nemo fere est in Ciceronis libris vel mediocriter versatus, qui non intelligat, quantam Ciceronianæ imitationi vim & dignitatem conferat diligens & assidua lectio poetarum. Nam unde tot sales, unde tot festivitates, unde tot lepores Cicero ipse in sua scripta derivavit, nisi a poetis? Proinde ille sæpius oratori, quem suscepit instituendum, & præclaro suimet exemplo, & gravissimis verbis inculcat, non minus quidem poetas, quam oratores esse legendos. Itaque in lib. 3. de oratore, omnis, inquit, loquendi elegantia quanquam expolitur scientia literarum, tamen augetur legendis oratoribus & poetis. Nec multo post eandem incudem tundens, de subtiliore literarum ratione loquens, hanc, inquit, alit consuetudo sermonis quotidiani ac domestici, confirmant libri & lectio veterum oratorum & poetarum. Audistis?

ad

ad elegantiam latine loquendi, ad interiorem literarum cognitionem non sola oratorum lectione, sed poetarum quoque intelligentia atque usu vobis opus est. Hac autem de re vos non Homerus, non Euripides, non Horatius monet, aut alius quispiam e genere poetarum, sed oratorum dux & antesignanus M. Tullius: cujus auctoritas apud vos si tanta est, quanta profecto esse debet, jam plane videtis, quo loco & existimatione poetas habere debeatis.

Sed jam tempus est, ut quantum ad eloquentiæ dignitatem poesis ipsa conferat, clariore argumento percipiatis. Nemo vestrum ignorat, eloquentiæ splendorem & decus ab elocutione potissimum proficisci. Hæc nimirum orationem veluti lux illuminat & colorat: hæc res variis tropis & figuris exornat, hæc demum facit, ut sermo eloquens ab omni alio dignita-

te & naturali pulchritudine diſtinguatur. Omnes autem intelligunt, elocutionem ad oratores a poetis, ut Ariſtoteles ait, eſſe profectam. Quanquam enim non ſit apud oratores & poetas eadem loquendi ratio, imo poetæ alia quadam lingua, ut Cicero affirmat, loqui ſoleant, ſplendidam tamen uberrimamque & verborum & ſententiarum ſupellectilem oratori poeta ſuppeditat, unde oratio fiat ditior, & figuris veluti luminibus illuſtretur. Atque hinc eſt, quod Cicero in libris de oratore eloquentiæ candidatos tam ſæpe ſerioque monet, ut meminerint ſe non oratorum tantum, ſed & poetarum ſtudio deditos eſſe debere. Et ſane quis non videt, omnem granditatem orationis, omnem peregrinam & a vulgari abhorrentem conformationem verborum, omnes figuras inſigniores non ab alio ſcriptorum genere peti,
quam

quam a poetis ? Non eſt, quod longius, confirmandæ rei cauſſa, argumenta conquiramus. Satis eſt, ut unam, vel alteram M. Tullii orationem ad memoriam vobis revocetis, in qua non adumbrata, ſed expreſſa poetarum veſtigia conſpicietis. Recordamini, ſi placet, graviſſimam illam non minus ac feſtivam pro M. Cælio, quam anno ſuperiore explanavimus. Agebatur cauſſa ſummis involuta difficultatibus, ac multis tricis implicata. Quæſtio erat de veneno primariæ fœminæ a M. Cælio comparato. Tres urgebant Cælium accuſatores acerrimi Herennius, Balbus, & Publ. Clodius homo furioſus, & Clodiæ ſororis ultor infeſtiſſimus. Haud deerant graves de juvene M. Cælio ſuſpiciones: aurum a Clodia commodatum, quod illi reddere tenebatur, immodici ſumptus, æs alienum, ac præterea Catilinæ familia-

miliaritas, quæ ejus pudorem & famam attriverat. Oppugnabat denique Cælium fœmina nobilis ac furens, quæ quantum adolescentis ipsius amore antea deperierat, tantum postea odio ac furore inflammata in illum ferebatur. At Cicero, Cælii defensione suscepta, convulsisque firmioribus objecti criminis fundamentis, ut hinc mulieris audaciam procaciamque comprimeret, illinc juvenis levitatem excusaret, & innocentiam tegeret, quot & quanta a poetis eloquentiæ subsidia collegit? Quid enim Appius ille cæcus ab inferis excitatus, quem ad Clodiam, tanquam Clodiæ gentis dedecus ac probrum, lepide simul & acriter insectandam coram judicibus loquentem sistit? Quid subtristis illa ac severa Cæciliani senis persona inducta, ut M. Cælium objurget, quod in nimiam Clodiæ familiaritatem se dederit, quod se in ejus

vici-

viciniam contulerit, quod cognitis illius illecebris, ab ea domo pedem non continuo retraxerit? Quid postremo verba illa partim a Comicis, partim a Tragicis scriptoribus accepta, quibus ad ejusmodi personas vivis eloquentiæ coloribus exprimendas utitur? *Nunc enim demum mihi animus ardet: nunc meum cor cumulatur ira. O infelix, o scelesta. Egone quid dicam? Egone quid velim? Quæ tu omnia tuis fœdis factis facis, ut nequicquam velim*: atque alia multa ex Cæcilio poeta usurpata, quæ quantum ornamenti & leporis orationi Cælianæ conferant, paucis explicari non potest. Et quod magis est, poeticis hujusmodi figuris & salibus respersa oratio tantum apud judices valuit, ut impudentissimæ fœminæ moribus ad unguem expressis, omnem veneni suspicionem a M. Cælio amoliretur, atque illum judicio pericu-

 loque

loque liberaret. Neque mirum, si ea facilius persuadere solent, quæ magis delectant ac movent: qua in re nemo magis quam poeta valet. Quis enim melius tot tamque dissimiles animorum nostrorum motus effingit? Ubi profecto clarius, quam in scena videas alios iracundia furentes, alios amore insanos, alios contabescentes avaritia, aut luxu perditos, hos lætitia exultantes, illos metu pallentes atque suspensos; adeo ut nulla sit in communi vita perturbatio, cujus exemplum ab ipsa scena peti minime possit. Cum itaque opes & copias suas eloquentia in hoc maxime ostentet, ut mentes hominum, quo velit, facile impellat, quis non videt, quantum oratori ad caussam obtinendam prosit, poetarum ipsorum virtutes persequi, eandemque concitandorum animorum rationem sibi comparare? Finitimus est, inquit Cicero, ora-

oratori poeta, cujus virtutes omnes persequitur, cum numeris sit adstrictior, ornandique generibus socius ac pene par.

Atque hinc est, quod prisci rhetores & eloquentiæ magistri Menandrum præcipue pueris lectitandum & ediscendum dabant, quo facilius poeticæ virtutis præstantiam & dotes eisdem instillarent, & expeditam ad eloquentiam viam sternerent. Quamobrem Dio Chrysostomus in oratione, quæ de exercitatione dicendi inscribitur, inter cetera suadet in primis, ut Euripidem Tragicum & Menandrum Comicum assidue in manibus habeamus, atque eos non legamus tantum, aut recitemus ipsi, sed ut coram nobis suaviter & canora voce eorum versus pronuntiari jubeamus, cum certum sit altius a nobis penetrari solere sensus verborum, cum a legendi molestia liberi sumus.

Quo facto quis non intelligit veteres dicendi magiſtros & ſtyli magnificentiam & eloquentiæ ſplendorem & actionis ipſius dignitatem ipſa poetarum recitatione nobis ſedulo inſinuare voluiſſe ? Tanta nimirum eſt eloquentiæ cum poeticæ ſtudio conjunctio, tanta oratorum cum poetis affinitas, ut ſine his illi nullo modo conſiſtere poſſe videantur. A poetis enim orator habet plene ac numeroſe dicendi rationem, quod quidem non obtinet, niſi qui aures habeat in poeticis numeris diu tritas multumque exercitatas : a poetis ſententiarum gravitatem ac ſplendorem verborum, quibus ita rem exornat atque illuſtrat, ut non tam illam audire, quam oculis intueri videamur: a poetis denique ſublimioris ſtyli majeſtatem, quæ audientium animos extra ſe quodammodo rapiat, & admirationem quoque ab invitis extor-

torqueat; ut proinde qui de arctissimo cum eloquentia poeticæ vinculo dubitant, quasi de clarissima solis luce dubitare videantur. Quamobrem singulari Dei Opt. Max. providentia renascentibus post diuturnum & luctuosum naufragium in Italia bonis literis, quid aliud operæ primum sibi sumpserunt, Valla, Philelphus, Bembus, aliique plures immortalis memoriæ viri ad eloquentiam veteri splendori restituendam, nisi obsitas squalore ac rubigine musas abstergere, atque Apollini irato litare? Ex quo factum est, ut sub idem fere tempus tot repente prodierint veluti ex equo Trojano viri, non minus in poetica, quam in arte dicendi præstantissimi, ut quis utra magis excelleret, haud facile dijudicari possit. Vix enim fuit quisquam per ea tempora alicujus nominis doctrina & eloquentia clarus, qui simul poeta egregius

non

non eſſet, cujus non exirent in lucem una cum ſoluta oratione varii generis carmina, hymni, elegiæ, poemata, quorum bona pars ad noſtram uſque ætatem pervenit, adeo ut Lilius Gyraldus, inito ætatis ſuæ poetarum calculo, duos libros impleverit. Intelligebant quippe viri ſapientes, neglecto poetarum ſtudio, nullum neque ad eloquentiam, neque ad omnem ſive Græcam, ſive Romanam eruditionem aditum ſibi patere, cum infinita fere ſint antiquitatis myſteria, quæ tum Græcorum, tum Romanorum in carminibus latent poetarum. Sed paulatim eo me dicendo abreptum video, unde nec facile, nec brevi emergere poſſit oratio; ſi nimirum dicere aggrediar, quanta ſit non modo cum omni antiquitatis eruditione, ſed cum ceteris quoque clariſſimis diſciplinis poeticæ facultatis ſocietas atque conjunctio. At

nolo

nolo extra ostium limenque pedem efferre. Satis mihi erit, si humaniorum literarum & eloquentiæ studiis poesim maxime necessariam comprobavero.

Vos itaque, Adolescentes optimi, jam intelligitis, quanti æstimare debeatis poeticæ disciplinæ studium, poetarumque lectionem. Continet illa purioris latinitatis succum & sanguinem: continet elegantiores dicendi veneres, continet masculæ eloquentiæ robur & dignitatem. Non desunt in poetis verborum splendor & sententiarum gravitas, quibus oratio sublimior incedat: non desunt jocandi lepos, sales ac facetiæ, quibus sermo quandoque condiatur. Inest illis antiqui incorruptique sermonis venustas & gratia, quibus dotibus dialogi, epistolæ, aliaque scribendi genera magnopere commendantur. Postremo ad omnem antiquitatis intelligentiam facem vobis poetæ præfe-

præferunt. Sublatis enim de medio poetis, quam pauca nobis essent explorata atque comperta de moribus, de ritibus, de religione veterum Romanorum? Quanta nos lateret rerum innumerabilium scientia, quam posteritatis memoriæ poetarum carmina tradiderunt? Proinde si vobis cum in his, tum in aliis optimis studiis excellere cordi est, si præ ceteris eloquentiæ dignitas vobis arridet, nolite de sinu poetas unquam abiicere, nolite poetarum studia diu noctuque intermittere: brevi multos ingentesque fructus inde vos percepisse cognoscetis.

DE PRÆMATURA

INGENII SUI OPINIONE

ORATIO IV.

Habita Idibus Novembr. MDCCXXXIV.

NIMADVERTI ſæpe, PP. ampliſſimi, optimis diſciplinis magis conducere hodierno die præfari quidpiam, quod ad earum progreſſum & incrementum referatur, quam ad ipſarum laudes novo aliquo & ſingulari argumenti genere celebrandas orationem adornare. Quis enim hoc tempore adeo rudis & imperitus exiſtit, qui non intelligat, quantus ſit literarum ſplendor, quanta dignitas & amplitudo? Quis animo non comprehendit & maximas utilitates ex

M lite-

literis in hominem derivari, & voluptatem incredibilem ex earum ſtudio percipi, & immortalem nominis gloriam ex illarum uſu comparari? Hæc profecto omnes intelligunt, ſciunt omnes. Ignorant tamen non pauci homines, adoleſcentes præſertim, impedimenta plurima literarum ſtudiis adverſari, quæ cupientibus progredi iter retardant, ac remorantur, vel etiam omnino intercludunt. Proinde ſyrtes hujuſmodi & ſcopulos juventuti ſtudiis deditæ præmonſtrare valde expedit, ne illis incauta adhæreſcat, ac naufragium miſerrimum faciat. Neque vero hodie mihi mens eſt, omnia dicendo perſequi, quæ literarum cupidis magno ſtudio declinanda eſſe intelligo: infinita enim ſuſciperetur oratio, quæ & uſitatæ brevitatis modum excederet, & nimis patientia veſtra abuti videretur. Sed unum ex multis ſeligam, quod tanquam

quam ſtudiorum omnium peſtis & labes velis remiſque fugiendum eſſe puto: opinionem dico illam, quam quis habet de ſuo ingenio, literis & doctrina præmaturam. Hanc ſane ſtudioſæ juventuti inimicam, hanc ingeniis infeſtam eſſe maxime judico. Proinde vos, Adoleſcentes optimi, quorum cauſſa potiſſimum agitur, adeſte animis, dum ego pro virili parte adnitar vobis oſtendere, nihil eſſe diſcentibus immatura hac doctrinæ opinione pernicioſius, nihil idcirco vobis majore cura ſtudioque cavendum.

Et quidem cogitate mecum, Auditores, quanta ſit cujuſcunque diſciplinæ amplitudo: in quem late patentem campum excurrere debeat is, qui vel in una ſcientia ſibi primos ordines ducere propoſuerit. Multa revera ſunt, quæ in tanta librorum ubertate exquirenda occurrunt: multa, quæ ad cri-

ticæ normam expendere, multa, quæ recto judicio accuratoque examine dijudicare necesse est. Tot vero tantisque tenebris veritas involuta delitescit, tam abdita, tam recondita, & ab oculis nostris tam longe recedit, ut qui illam in profundum demersam puteum finxerunt, nil verisimilius fingere potuisse videantur. Verum quo clarius id, quod dicimus, in una aliqua facultate, quasi coloribus expressum videatis; ponite vobis ante oculos præstantissimam medicinæ scientiam, cujus sive dignitatem, sive usum, sive necessitatem spectemus, ea certe est apud omnes gentes disciplinarum omnium maxime exculta. At vero quæ & quanta, Deus immortalis, bonarum artium, rerumque varietas præcognita esse debet homini medicam artem profitenti? Si quis secum reputet, quam diversa sit constitutio corporum, quanta hominum

num ex ætate, ſexu, loco, cœlo, educatione, conſuetudine, ſtudiis diſſimilitudo, quot & quam contraria ex contrariis & pugnantibus cauſſis morborum genera, quot febrium claſſes, quot denique mortis caſus; facile intelliget, medendi artem opus eſſe difficillimum, ingenio hominum majus, & quaſi divinum. Proinde niſi ad illam quis Græcarum literarum ſcientia inſtructus accedat, niſi phyſica bene didicerit, niſi humani corporis fabricationem, ſingularum partium texturam uſumque noverit, niſi ſanguinis humorumque naturam, vim motumque perceperit, niſi demum morborum cauſſas, & medicamentorum vires ſatis exploraverit, is maturandæ potius necis, quam ſalutis reparandæ auctor exiſtet. Quo factum eſt, ut homines ingenio ac doctrina præclari tot ætates in corpore humano ejuſque partibus perſcrutandis delu-

deſudaverint, ac de mirabili earum ſtructura, de morbis eorumque curatione infinita prope volumina poſterorum memoriæ reliquerint. Etenim negari non poteſt, præter Hippocratis & Galeni labores prope immenſos, præter Avicennæ aliorumque Arabum vigilias, ad artem medicam plurimum lucis ex aſſiduo recentiorum medicorum ſtudio atque induſtria acceſſiſſe. Nam & lacteas venas Aſellius, & originem nervorum Varolius, & Euſtachius renum, & Veſalius œſophagi glandulas invenerunt. Inveſtigavit Verſungius ductum pancreaticum, thoracicum vero Pequetius. Præterea Harvejo, ſeu potius Andreæ Ciſalpino debemus ſanguinis periodum, Borellio motum muſculorum, Malpighio pulmonis, Bellino renum ſtructuram & uſum, atque aliis alia ſexcenta. Verum quid poſtea? Si verum fateri volumus, hæc omnia

certe pauciſſimis morbis curandis ſufficiunt; & in tanta adhuc medicæ artis obſcuritate verſamur, ut per hos dies ille unus medicorum præſtantiſſimus habeatur, qui medica facultate minus utitur, quique minima, aut fere nulla ægris medicamenta præſcribit.

Hæc autem quæ aliquanto fuſius de Medicina dixi, non modo de Philoſophia univerſa, de Juris ſcientia, de Theologia, aliiſque clariſſimis facultatibus pari ratione dicta eſſe volo; ſed de iis quoque inferioris ſubſellii artibus, quæ ſi non dignitate, at certe amplitudine rerum, & diſcendi difficultate poſſunt cum ceteris diſciplinis optime comparari. Nam ſi liceat quoque nobis in hoc quodammodo gloriari, quot vigilias, quot labores, quot annos demum poſtulat latinæ linguæ ſubtilior intelligentia ac ſtylus? Quam multa ac ſedula hiſtoricorum, orato-

rum

rum ac poetarum præſertim lectione nobis opus eſt, ut omnem verborum latinorum vim, proprietatem & elegantiam comprehendamus? Quantum eniti, & toto, ut ajunt, pectore incumbere debemus, ut ad illam veram germanamque veterum latinitatem, unde longiſſime receſſimus, propius accedamus? Dicam libere, Auditores, id, quod ſentio, quanquam fortaſſe multis hoc, quod dicam, paradoxi genus videri poſſit: ad intimam plenamque notitiam atque uſum latinæ linguæ integra unius hominis ætas vix ſatis eſt. Anne dubitatis? Legite, ſi vultis, ea, quæ de latino ſermone diligentius annotarunt Laurentius Valla, Hadrianus Cardinalis, Ant. Schorus, Obertus Giſanius, Franciſcus Sylvius, Auſonius Popma, Godeſcalcus Stewchius, Franciſcus Vavaſſor, Gaſpar Scioppius, Jo: Vorſtius, aliique viri literis & doctrinis ele-

elegantioribus clari: tum vero me, ſi poteſtis, de mendacio, aut de inani jactatione arguitote. Et tamen tam multi ſunt hoc tempore, qui tantum ſibi de perfecta latinitate tribuunt, ut a M. Cicerone ſeſe haud longe abeſſe ſibi ipſi perſuadeant: quos nihilominus, niſi ego deſipio, vix inter imi ſubſellii diſcipulos grammaticus ille Priſcianus admitteret. Ego equidem de me illud ingenue fateor, etſi viginti fere annos in hoc Romano Gymnaſio in poetis, hiſtoricis & oratoribus interpretandis operam meam, qualiſcunque illa ſit, collocaverim, & quotidiano prope uſu latinam linguam recoluerim, adhuc tamen affirmare non auſim, me ſatis latine ſcire: cum ſingulis fere annis aliquid mihi novum de proprietate & elegantia latini ſermonis, aut de germano ſenſu & intelligentia latinorum ſcriptorum occurrat, quod præterito-

rum quidem annorum ſtudium & induſtriam ſugerat. Hoc autem non tantum mihi ingenii mediocris homini uſu venit, ſed Camerario quoque, ſed Lambino, ſed Lipſio, ſed Manutio, aliiſque ſummis viris contigiſſe videmus, qui ad locupletiſſimos, quos jampridem de Cicerone, de Horatio, de Cor. Tacito aliiſque latinis ſcriptoribus ediderant commentarios, curas deinde ſecundas & tertias addere minime dubitaverint. Multa enim in illis evolvendis occurrunt rara, recondita, & paucitate ſcriptorum ejus ævi obſcura: multa quoque ex non vulgatis ritibus, & vetuſtiſſimo jure repetenda, quæ diligentiſſimi cujuſque viri acumen effugiunt. Quod ſi minora hæc ſtudia ſunt ejuſmodi, ut plurimis annis, ac repetitis laboribus omnia vix intelligi atque explorari poſſint, quid demum erit de ſublimioribus diſciplinis

nis cogitandum? Cui tanta vis ingenii, cui tam acre judicium, ut unico quasi haustu eas vorare, seque illis ingurgitare queat, cum præter immensam latitudinem, tantam quoque pleræque inter se habeant societatem, ut una ab altera divelli nullo modo possit? Quis enim bonus jureconsultus, qui in Græca & Romana antiquitate sit hospes? Quis in Ecclesiastica, vel in profana historia satis eruditus, qui Chronologiam & Geographiam bene cognitas & perspectas non habuerit? Quis demum in sacra Theologia satis versatus est, cui & divinarum literarum volumina & sacrorum Canonum leges & Ecclesiasticæ memoriæ annales familiares non sint? Profecto nemo negaverit id, quod & Plato & M. Tullius uno ore affirmant, disciplinas nimirum omnes miro consensu concentuque convenire, & quodam societatis vinculo colligari.

Unde illud etiam consequitur, ut nemo unam perfectam & omnibus suis numeris expletam obtinere possit, qui ad alias quoque haud minore studio industriaque non aspiraverit.

At dicet aliquis, complures sunt adolescentes peracuto ingenio, multaque intelligendi vi præditi, tum etiam divina quadam memoria instructi, qui res tam mira facilitate percipiunt, ut quicquid legerint, vel audierint, memoriter referant. Hi paucis quidem annis, nec multo labore ad summa pervenient. Ita sit sane. At poteruntne ingeniosi isti Minervæ filii ac salaputia diserta cum priscis illis sapientiæ parentibus Platone, Aristotele, M. Tullio aliisque hujus notæ præstantissimis viris solertia mentis & ingenii præstantia conferri? Fac ita esse. Videte quantum ipsis tribuo, ac plus nimio liberaliter concedo. Sint itaque cum antiquis

quis illis memoria, ingenio, tum etiam judicio pares. Verum minorene, quam illi ſtudio, minore induſtria, minore labore doctrinam ſeſe conſequi poſſe confidunt? O arrogantiam ſingularem. Quod illi ſibi pertinaci tot annorum cura ac diligentia compararunt, tu adoleſcens mollis & delicatus, tu ludis & voluptatibus, vel etiam, ſi ſuperis placet, ventri ſomnoque deditus, uno vel altero biennio obtinebis? Alio ſane calculo majores noſtri doctrinarum ſtudia cum propter earum præſtantiam, tum propter acquirendi difficultatem æſtimarunt. Septemdecim quidem annos Platoni magiſtro Ariſtoteles operam dedit. Unum & octoginta, quotquot vixit, annos Plato ipſe in ſtudiis elaboravit. Hippocrates vero hominum vitam breviorem eſſe pronunciavit, quam ut omnibus iis, quæ ad artem medendi pertinent, comparandis ſufficeret. Ni-

Nihil dico de M. Varrone, nihil de M. Tullio, nihil de utroque Plinio, nihil de Plutarcho aliisque innumeris, quos ad extremum usque vitæ spiritum in literis vixisse memoriæ proditum est. Et juvenes nostri tantum sibi ipsi tribuunt, ut perexiguo studio parvoque tempore in aliqua facultate excellere, & in ea familiam ducere sibi stultissime persuadeant? In magno sane errore versantur. Ego quidem sic existimo, homines istiusmodi opinione sui plenos nunquam veram solidamque doctrinam esse assecuturos. Cum enim opinio illa, quam de ingenio suo habent, ingentem sui fiduciam pariat, fiducia vero ista negligentiam studiorum, negligentia autem studiorum inscitiam & ignorantiam, quid tandem bonæ frugis erit ex illis expectandum? Actum est profecto de studiis hominum istorum. Actum est de egregia eorum indole

dole ac fama. Perniciosa quidem atque exitialis ingenii sui opinio omnes industriæ nervos infringit, & præclaros ad laudem cursus intercipit. Proinde Bias ille unus ex Græciæ sapientibus ventosam istam sui opinionem vocabat maximum literarii profectus impedimentum. Cui recte illud Senecæ consonat: multi, inquit, ad doctrinam venissent, nisi ad eam se pervenisse putassent.

Quod si homines isti judicant, omnem hodie doctrinæ laudem librorum titulis & indicibus contineri; si virum apprime doctum putant eum, qui in eruditorum Lipsiensibus actis perlegendis curiosus, in amicorum cœtu permulta recitat auctorum nomina, quæ quotidie ex diariis exterarum gentium ad nos deferuntur; quis non videt, quam in hoc turpiter hallucinentur? Librorum titulos & indices texere, non

non viri docti, sed eruditi bibliopolæ laus est. Profecto est aliquid altius supra scriptorum indices, quo contendere debeat is, qui inter doctos jure & merito sit recensendus. Nam aut ego fallor, aut is vere doctus dici potest, qui & perfecte loqui, & si quando opus sit, graviter & ornate sententiam suam dicere possit: qui veri & falsi cognitionem habeat, qui mente cœlum, maria, terras permeare, qui naturæ vim & rerum caussas cognoscere, qui abs se propulsare vitia, ac mores emendare, qui privatam domum regere, & rem publicam administrare optime noverit. Hunc ego literis bene instructum, hunc bonis artibus eruditum, unoque verbo, hunc hominem doctum esse judico. Quis autem non intelligit, ejusmodi doctrinæ laudem non ex librorum indicibus, neque ex Gallicis Batavisque diariis esse

esse petendam, sed improbo labore diuturnoque studio, quemadmodum majores nostri fecerunt, comparandam? Sunt illa quidem, si vultis, relaxandis animis delectamenta studiorum, vel ad æstivorum dierum tædia minuenda, vel etiam ad somnum conciliandum soporifera, ut poeta inquit, papavera; non autem firma doctrinæ præsidia, neque nervi artusque sapientiæ, qui philosophum, aut theologum, aut juris scientem hominem faciant. Et quidem aliud fuit consilium, alia mens Romanorum Pontificum, hominum sapientissimorum, in hoc Romano Gymnasio ædificando, & in tot bonarum artium magistris in eo liberaliter constituendis. Voluerunt scilicet in his amplissimis sapientiæ sedibus gradatim solideque juventutem erudiri, ut eloquentiæ & Philosophiæ studiis satis instructa, vel ad medicinam, vel ad juris

ſcientiam, vel ad ſacras literas iter ſibi præmuniret: quas deinde graviſſimas diſciplinas ſapienter docta, civium ſaluti conſuleret, fori dignitatem ſuſtineret, aut Eccleſiæ magiſtratus cum laude ſuſciperet. Et nos patiemur, memoria noſtra juvenes literis leviter tinctos, non medicos, ſed humani generis carnifices, non juris peritos, ſed fori rabulas, non Eccleſiæ lumina, ſed ignorantiæ maculas in publicum exire, & inanem Urbi omnium ſapientiſſimæ doctrinæ ſpeciem obtrudere? O impudentiam minime ferendam. O vaniſſimam ingenii jactantiam. Videre jam mihi videor audaciæ ejuſmodi exitum perridiculum. Componant ſe perquam eleganter, ſeque transforment, quantum volunt: illud agent nimirum, quod Æſopus feciſſe Cumanum aſinum narrat, qui, cum leoninam pellem induiſſet, quod ſe leonem videri cupie-

piebat, rudere tamen aſpere incœpit, unde & adſtantium riſus, & domini baculum haud potuit effugere. Non aliter hujuſmodi juvenes, qui propter immaturam ſcientiæ opinionem hoc ſibi arrogant, ut pares doctis incedant, dum literati viri perſonam gerere volunt, ſe publico riſui ac ludibrio hominum exponunt, cum non veram ſolidamque doctrinam, ſed larvas & ſimulacra ſibi ineſſe, aſinina voce ſatis oſtendant. Sunt enim Therſitis illius Homerici ſimiles, qui cum mortalium omnium ſtultiſſimus quidem eſſet, multa tamen eloqui propter vanam ſapientiæ opinionem ſolitus erat, unde magis ejus ſtultitia ſtolidumque ingenium appareret. Pudeat itaque, pudeat barbatulos iſtos adeo ſe proferre, & ignorantiam ſuam tam inſigniter prodere. Pudeat inter philoſophos, inter juriſperitos, inter medicos intempeſtive

enumerari velle, cum earum artium primordia vix summis labris gustaverint. Pudeat denique cum sapientissimis viris de doctrina & ingenio decertare, quorum diligentiam singularem, & omnem prope ætatem in studiis exactam non æmulantur. Multis annis multisque vigiliis nobis opus est vel ad unam optimarum artium ex omni parte assequendam & propter immensam earum amplitudinem & propter summam earum necessitudinem mutuamque conjunctionem. Ex quibus omnibus id colligo: qui paucis annis paucisque laboribus sese ad doctrinæ laudem pervenisse putant, hi, aut quæ sit doctrinæ ratio, prorsus ignorant, aut nos amentes & nullius judicii homines esse judicant.

IN

IN SCIOLOS I.

ORATIO V.

Habita XV. *Kal. Novemb.* MDCCXXXV.

ULLUM bellum fuit unquam tam atrox, tam diuturnum, aut periculosum, in quo duo hostes majore vi, aut acriore contentione decertaverint, quam illud, ubi cum optimis disciplinis ignorantia pugnavit. Etenim vix literæ exortæ sunt, cum statim invidia, livor, maledicentia, improbitas, aliæque nefariæ pestes, fœdere cum ignorantia firmato, in illas castra movere, aciem dirigere, cum illis in certamen præliumque descendere non dubitarunt. Neque ex eo tempore fœderis ul-

ullius feriundi, nec pacis constituendæ spes ulla affulsit. Nam qua ratione fieri possit, ut consilium cum temeritate, fortitudo cum furore, virtus cum audacia conveniat, pacatoque animo concilietur? Profecto quandiu erunt literæ, tandiu erit literis indictum paratumque ab ignorantia bellum. Ex quo tamen tantum abest, ut quicquam mali sit ipsis literis metuendum, ut potius gloriæ cumulus illis quotidie major accedat. Quot enim cum ignorantia dimicationes, tot victorias, quot prælia, tot triumphos optimæ disciplinæ consequuntur. At vero aliud belli genus bonarum artium studiis pertimescendum esse video: quod quidem etsi primo aspectu minus periculosum esse videtur, revera tamen gravissimum est, maximeque perniciosum: illud scilicet, quod scioli quidam, homines doctrina leviter aspersi,
lite-

literis inferunt, dum literas colere, literas amare, literas in deliciis sese habere profitentur. Ex istorum enim imperitia fit, ut de dignitate literarum plurimum detrahatur, & ab eorum amentia magis, quam ab ignorantiæ telis liberales disciplinæ metuere debeant. Hæc autem calamitas cum major in dies fiat, literarum reipublicæ maxime interesse video, ut hominum istiusmodi temeritas reprimatur, quo minus in posterum literas ipsas oppugnent. Quare veniam dabitis, PP. amplissimi, si prætermissis hodierno die bonarum artium laudibus, quæ quotannis ex hoc ipso loco decantari consueverunt, illud agam potius, ut hujusmodi homines semidoctos coram vobis sistam, acriter de eorum inscitia & singulari amentia coarguendos. Intelligetis profecto id, quod res est, ex sciolorum istorum vitio plus detrimen-

menti literas capere, quam ex summa imperitissimorum hominum ignavia. Atque una mecum statuetis, sedulo Romanam juventutem esse admonendam, ut ab ejusmodi pernicie sibi caveat; hominum istorum mores & disciplinam fugiat, eorumque scientiam inanem & umbratilem, ignorantia ipsa longe deteriorem, quantum potest, aversetur. Quo consilio nihil optimis studiis conducibilius, nihil sapientissimis viris, qui me audiunt, jucundius accidere posse confido.

At in ipso dicendi limine quid ignorantiæ tela ad optimas artes evertendas valuerint, animadvertere operæ pretium est. Non privatos, non exiguæ auctoritatis homines in medium afferam: sed viros principes, summa imperii potestate, auctoritate maxima, furore atque armis metuendos, qui honestissimas disciplinas radicitus extirpa-

tirpare, earumque memoriam sempiterna oblivione delere summa vi contenderunt. Ecce vobis C. Cæsar Caligula, homo vecors & stolidus, qui divina Homeri & Virgilii carmina comburere, aurea T. Livii scripta funditus perdere, eorumque imagines ex bibliothecis omnibus, ubi asservabantur, evellere conatus est. En Domitianus Cæsar, celeberrimus ille muscarum auceps, qui sapientiæ odio, philosophos omnes ex Urbe ejecit, totaque jussit Italia exulare. En Licinius imperator, literarum sic rudis & imperitus, ut ne decretis quidem manu sua subscribere posset: literis omnibus adeo infestus, ut eas reipublicæ pestem & venenum appellaret. Quid tandem isti literarum osores atque hostes infensissimi profecerunt? An de veteri illarum existimatione & gloria putatis quicquam eos unquam detrahere potuisse?

Profecto illud unum sunt assequuti, ut acerbissimum sibi mortalium odium conflaverint, ac sese omnium ætatum exprobratione, omnium annalium vituperatione dignissimos effecerint. At enim negari non potest, adversante fortuna, eruditos plurimos inimicorum telis misere occubuisse, diraque fati acerbitate fuisse sublatos. Quot enim exilio & inopia oppressi? Quot ferro miserrime trucidati? Quot denique ad illud calamitatis extremum adacti, ut ultro sibi mortem consciscerent? Extant quidem, extant Pierii Valeriani, Cornelii Tollii & Josephi Barberii de literatorum infelicitate volumina, quæ sexcenta testantur clarissimorum virorum funera, luctuosa quidem & acerbissima. Quid tum? Anne ex tot tantisque literatorum ærumnis imminuta est aliqua ex parte dignitas literarum? An exilium, carcer, secures, aut aliud crudeli-

delitatis genus extinguere potuit divina eorum ingenii lumina, atque æterna doctrinæ monumenta? Vivit, semperque vivet immortalis ipsorum gloria, singularis sapientia & incredibilis virtus. Quare jam intelligitis, Auditores, quam parum sit optimis disciplinis ab ignorantia, ab invidia, ceterisque adversæ fortunæ calamitatibus metuendum.

Contra vero quanta labes, quanta pestis literis ex sciolis & semidoctis hominibus enascatur, quis dicendo paucis explicare possit? Ego quidem illud persuasissimum habeo, quicquid invidiæ, quicquid turpitudinis, aut maculæ in literis ab earum hostibus confingitur, aut etiam in illis (dicam enim libere quod sentio) jure reprehenditur, id totum ab sciolis istis proficisci. Sed placet ante definire, quid sint homines istiusmodi. Sunt profecto scioli genus

hominum impudentissimorum, qui contracta fronte & ore duro se scire prædicant, quæ revera ignorant; aut in iis, quæ sciunt, paucis longe omnium scientissimi videri volunt: qui scilicet in bonis artibus & doctrinis se triarios, duces & imperatores venditant, cum nihilominus vix inter gregarios milites numerari queant: homines quidem audaces, garruli & gloriosi, qui scientiæ, qua carent, ostentatione conantur inanem doctrinæ famam aucupari; & quod deterrimum est, viros sapientia & doctrina claros aut contemnunt, aut maledictis & obtrectationibus insectantur. Fingamus ergo ex istis aliquem in gravissimorum hominum cœtum, vel academiam sese intulisse. Quanta, Deus immortalis, ingenii ostentandi cupiditas? Quantum omnigenæ eruditionis affectandæ studium? Quanta demum ceteris contradicendi arro-

arrogantia? Nullus eſt in Græcis, vel in Latinis ſcriptoribus, de quo iſte judicium ferre, ac veluti prætor de tribunali pronunciare non audeat. Ex quibus illum nullo fuiſſe ingenio, alium nulla eruditione, hunc Criticæ artis expertem eſſe audaciſſime affirmat. Quid enim Ariſtoteles? Stulta ejus methodus, inſulſa illius doctrina, homo denique rerum omnium imperitus prædicatur, quo recentes philoſophi plura inter dormiendum intellexerunt. Quid Horatius, aut Virgilius? Nihil in his ſublime, nihil excelſum, ſed humi reptant puerorum ſimiles, qui primo in ſcholis verſus facere diſcunt. Putatiſne, Auditores, me quicquam fingere, aut rem verbis exaggerare? Nequaquam. Exemplo vobis ſit Joannes ille Ciampolus, ætatis ſuæ ſciolorum facile princeps, qui, ut in Pinacotheca virorum illuſtrium Janus Nicius

cius Erythræus memoriæ prodidit, cum die quodam per urbem rheda veheretur cum Gaudentio Paganino, viro docto & gravi, qui tum in hoc ipso Romano Gymnasio literas Græcas docebat, una cum aliis eruditis hominibus; cumque forte, ut fieri solet, sermo de Virgilio & Horatio incidisset, Ciampolus ita acriter cœpit in præstantissimos illos auctores invehi, ut eos nullo ingenio homines, nulla doctrina, nullis literis fuisse diceret; imo quod ad carminis attinet inventionem, esse puerorum similes, qui primo in scholis versus componere incipiant. Quod Paganinus cum ferre non posset, stomachatus scioli audaciam immanem atque intolerandam, de rheda statim desiluit, aurésque suas diris illis, ut ipse ajebat, maledictis eripuit. Nec minore sane impudentia fuit sciolus alter, Belmontes Cagnolus, homo ventosissimus,
qui

qui cum Etrusco carmine cecinisset Aquilejæ urbis excidium, clarissimis illis duobus Etruscæ poesis luminibus, Francisco Petrarcha & Torquato Tasso se longe superiorem prædicabat, nomenque suum inde per totum terrarum orbem sic celebratum esse sibi persuaserat, ut si literatus quispiam advenienti sibi continuo non assurrexisset, iracundia elatus exclamare soleret: itane? Abbas Cagnolus eversæ Aquilejæ & tantorum carminum auctor tuam potuit notitiam effugere? Non est verisimile. Arrogantiam, aut stultitiam potius singularem sciolorum ejusmodi si non superavit, at certe æquavit Basius Juris consultus, qui, ut Saldenus auctor est, tantum sibi tribuebat, ut Alciatos, Cujacios, Hotomanos, aliosque hujusmodi præ se omnes contemneret, atque jactaret a se uno esse animadversum, quod multis

jam ſeculis univerſos latuerat. Studioſus lector (en glorioſi militis oratio) hanc noſtram doctrinam diligenter animo infigat, quia etſi trecentos in doctorum ſcriptis evolvendis palleret annos, nihil ſimile, ac tam ſolidum in hac materia eſt deprehenſurus. Audiſtis ſapientiam hominis divinam & incredibilem? Cum Minerva ipſa, puto, de juſtitia & jure ſermonem habuit; unde omnem ceterorum anteactæ ætatis ſcientiam tam longo potuit intervallo ſuperare. Accipite nunc medicinæ Deum, ſive Æſculapium alterum de cælo delapſum, Theophraſtum ſcilicet Paracelſum, qui ſe doctrina medicos omnes maximis ſpatiis anteire putabat, imo ſapientem medicum, præter ſe unum, in terris exiſtere neminem: proinde palam affirmare non dubitavit, ſtultiſsimum capitis ſui pilum plus ſcire, quam omnes Galeni ſectatores;
imo

imo barbam ſuam plus experimentorum habere, quam omnes quotquot eſſent academiæ. O intolerandam hominis arrogantiam. O ſtultitiam incredibilem. Adeone circulatores iſti putant omnes homines uſquequaque deſipere, ut nugas ſuas illis ſe tanti vendere poſſe arbitrentur?

Age vero jam aliquem ingenii ſui fœtum in lucem proferant. Miſſos faciam librorum titulos jactantiæ plenos & glorioſos, plerumque e Græcis fontibus exquiſitos, qui magna & ampla pollicentur, quos olim A. Gellius in quibuſdam ætatis ſuæ ſciolis riſit. Nihil loquar de præclaris virorum illuſtrium teſtimoniis undique conquiſitis, quæ operi præfiguntur, quo major illi dignitas & auctoritas concilietur: perinde ac ſi ejuſmodi elogiis fidem ullam viri ſapientes & docti habeant. Verum ex tam magnifi-

co auguſtoque veſtibulo quid tandem intus latere conjicietis? Scilicet ſtulti ad cribrum. Simia profecto, ſimia eſt, etiamſi phaleras, atque aurea inſignia gerat, quemadmodum veteri proverbio dicitur. Etenim quid literis excultum, quid doctrina perfectum ab iis expectes, quorum immatura ſtudia fœtus nonniſi informes atque monſtroſos parere poſſint? Recordamini, quæſo, Auditores, delubra illa apud Ægyptios celeberrima, de quibus in dialogis Lucianus meminit. Erant illa quidem e marmore pario ſtrata cum ampliſſima porticu, plurimis columnarum ordinibus diſtincta, aureo laqueari ornata, omnia denique auro gemmiſque affabre contexta collucebant, & cum majeſtatem, tum religionem habebant. Quid vero tandem in interiore ejus templi adyto reconditum fuiſſe cenſetis? An Jovis, an Mercurii,

an

an Veneris, aut numinis cujuſpiam alius ſignum? Minime vero. Sed erat canis, aut ſimiæ calvaria, aut muris alicujus ex oſſibus compago. Nolo iſtos ſciolorum libros granditate titulorum, atque elogiorum apparatu ſplendidos cum inaniſſimis ejuſmodi templis comparare. Vos ipſi, an recte conveniant, judicatote. Ceterum nemo veſtrum ignorat, quam lepide, & ad rem noſtram appoſite Horatius in ſermone ad Piſones illos irrideat. Parturient, inquit, montes, naſcetur ridiculus mus. Et quidem ſollertiſſimas nugas, ut Seneca loquitur, quæ vix ſomnianti in mentem venerint, comminiſcuntur, ut aliquid novum, & antea non auditum inveniſſe videantur. Supervacaneum puto rem ſole ipſo clariorem argumentis longe petitis illuſtrare. Volumina ſane plurima, quorum copia in dies obruimur, hanc ipſam rem ſatis aper-

te testari possunt. Quot enim in illis insulsa, quot negligentiæ & erroris plena, quot etiam omnino ridicula, quæ viris doctis stomachum movent, continentur? At vero unum ex hoc genere tacere nullo modo possum: Gaspar Knittelius, literator in Germania festivissimus, librum edidit, cui titulus, regia via ad omnes artes & scientias, in quo ex primo Æneidos Virgilianæ versu, ille ego qui quondam gracili modulatus avena, qui ut videtis, septem dictionibus, seu vocibus constat, septem sibi argumenta suppeditari affirmat ad virtutem humilitatis celebrandam. Miramini divinum hominis ingenium? Quid, si Thraso iste literarius in eodem libro gloriatur, nullum sibi argumentum posse proponi, de quo ipse aptam dicendi materiam capere non possit ex quocunque verbo, ex quacunque voce, aut etiam e qua-

e qualibet re ſibi caſu oblata? En quo pervenit ſciolorum audacia. Literis tanquam præſtigiis abutuntur ad incautos adoleſcentes decipiendos, quibus nugas & gerras hujuſmodi venditant. Et quiſquam dubitabit, quin ex circunforanea librorum iſtorum vanitate infamia literis confletur, & nugatorum ejus generis vitio optimæ diſciplinæ corrumpi atque contemni ſoleant?

Sed utinam præter libros ſtultitiæ plenos, ſaxis quoque ipſis & lapidibus ne hæreret literarum macula. Pudet me, pudet noſtrorum temporum, quoties ambulanti mihi per Urbem inſcriptiones aliquæ marmoribus noſtræ civitatis inſculptæ in oculos incurrunt: quæ ſi cum iis comparentur, quas olim Panvinius, Marlianus, Gruterus, Fabrettus, aliique plurimi Romanarum antiquitatum ſtudioſi viri ex ruderibus antiquæ Urbis in volumen congeſſerunt, levi-

levitatem plane ſapiunt puerilem atque infantiam. Ea quippe eſt ſciolorum natura atque conſuetudo, ut ad eas res conficiendas ſe ipſi inferant atque intrudant, ſuamque operam ultro venditent, in quibus ipſi minus valent, magiſque cæcutiunt. Quorum impudentia fit, ut poſthabita doctiſſimi cujuſque opera, homines lapicidina digni ea lapidibus inſcribant, quæ nemo antiquarius intelligat. Ex quo illud ſequitur, ut in ſumma, quæ noſtræ ætatis eſt, literarum dignitate & elegantia, in urbe Roma barbaries Gothica adhuc dominari videatur.

Quod ſi de ſcientia aliqua, ſi de naturali Philoſophia, de Medicina, de Geometria, aut de Juriſprudentia ad ſcribendum aggrediantur; quot, Deus immortalis, abſurda, quot deliria, quot canoras nugas, ut ait Horatius, confingunt, ut doctrinæ novitate, &
ſin-

ſingulari intelligendi acumine veteres ſapientiæ magiſtros ſatis longo intervallo ſuperaſſe videantur? Pervulgatæ quidem ſunt nimis quæſtiones illæ de quarta parte nihili, & de pluſquam nihilo, in quibus Demonſius & Bouvellius tantopere deſudarunt, & ampla volumina conſcripſerunt. Extant libri de quadratura circuli, quam quidam ætate quoque noſtra ſomniarunt. Extant de philoſophorum conflando lapide innumera pene volumina, quæ nobis Crœſi divitias & montes aureos pollicentur: quanquam tot ſeculorum experimento conſtat, artem illam eſſe ſciolorum inventum, meras fabulas, & inanem mentis delirationem. Extant denique commenta divinationum, quibus circulatores iſti ex aſcitis ſyderum & planetarum influxibus, eventus rerum futurarum ſe præſagire poſſe affirmant, & Arithmeticis quibuſdam figuris

guris arte constructis, in errorem pertrahunt homines imperitos & credulos. Quid plura? Typis excusa fuit jampridem Strozzii Ciconiæ Vicentini philosophi & theologi disceptatio de similitudine & sympathia, quam habent cæli Potestates cum Sole, Principatus cum Venere, Archangeli cum Mercurio, Angeli cum Luna. Potestne stultius dici, aut excogitari quicquam? Quid, per vestram fidem, beatissimi illi spiritus, quales Archangeli sunt, cum Mercurii sydere, quid Angeli cum Lunari corpore commune habent? Possem profecto per singulas ire disciplinas, quibus isti ineptiarum venditores abutuntur; & jamdudum stultitiam suam mirum in modum celebrarunt. At præstitit id amplissime paucis ante annis in Germania Jo: Burchardus Menkenius, homo eruditorum nemini ignotus, qui duabus declamationibus in Lipsiensi academia

mia habitis, infinitam fere ſemidoctorum iſtorum multitudinem veluti in ſcenam quamdam produxit, eorumque de ſingulis deliramenta diſciplinis, digna ſane, quæ in ſcena ſpectentur, luculenter exhibuit. Utinam aliquando aulæo ſublato, novi ne prodirent in ſcenam literarum circulatores eodem theatro digniſſimi. Utinam hanc tantam maculam, & ſempiternæ turpitudinis notam in Germania tantum, idque ſemel, præſtantiſſimæ artes ſuſcepiſſent. Sed quantum jam Italiæ dedecus, quanta clariſſimæ huic Urbi ex ſciolorum frequentia labes infertur; quorum vitio præſtantiſſimæ diſciplinæ veluti in theatrum & per ora vulgi turpiſſime traducuntur? Nolo rem invidiæ plenam ulterius perſequi: nolo quemquam nominare. Quare nemo mihi, ut de ſe olim M. Tullius affirmabat, iraſci poterit, niſi qui ante de ſe voluerit confiteri.

 Jam

Jam igitur plane perſpicitis, Auditores, ab ſciolis iſtis & ſemidoctis plus detrimenti literis importari, quam ab iis, qui in ſumma literarum ignoratione verſantur. Plus certe periculi metuendum ex hominibus ſemiebriis, quam ſi vino ſomnoque ſepulti omnino ſenſibus deſtituti jaceant. Detrahat imperitus quiſpiam literis, quantum volet, eaſque conviciis & maledictis petulanter proſcindat: quotus quiſque erit, qui ſtolidi hominis clamores non aſpernetur, contemnat, negligat? Quis enim cæcum audiat de coloribus judicantem? Enimvero fucata illa ſemidoctorum literatura, audax & prompta garriendi licentia, honeſtis etiam viris bene multis imponit; atque id ſæpe efficit, ut optimæ artes invidiæ malevolorum, & obtrectationibus peſſime ſubjiciantur. Maxime vero ſi literarum præmia, ſi dignitates atque

atque honores ab insulsis ejusmodi nebulonibus, quod aliquando accidit, occupari videantur. Quæ cum ita sint, cavete, Adolescentes optimi, (vos enim potissimum spectat hæc omnis oratio mea) cavete, inquam, nefarios istos sapientiæ proditores, cavete improbos literariæ reipublicæ hostes, doctrinæ eversores, portenta bonarum artium, busta omnium disciplinarum. Si vobis sapientia cordi est, si literas vere amatis, si literarum gloria studioque ducimini, perniciosam istam sciolorum sectam, quantum valetis, pro viribus fugite, eorumque miserrimam & inanissimam literaturam contemnite: habetis in hoc Romano Gymnasio viros sapientissimos, omni disciplinarum genere excultos: hos magistros, hos sapientiæ parentes sequiminor. His ducibus expeditum vobis patebit iter ad veram solidamque doctrinam.

IN SCIOLOS II.

ORATIO VI.

Habita VII. *Idus Novemb.* MDCCXXXVI.

UERUNTUR multi, & nos quoque ex hoc amplissimo loco anno superiore conquesti sumus vehementerque doluimus, cum in Italia, tum in hac civitate, ingenti literarum probro, sciolorum sectam in diem magis magisque propagari. Exposuimus enim vobis quam planissime potuimus, plus detrimenti per hujusmodi sciolos, quam per summam imperitorum hominum ignorantiam bonis literis importari: neque ullam esse labem graviorem, aut pestem rei literariæ magis metuendam, quam

quam fucatam illam & inanem semidoctorum literaturam, unde optimæ artes invidiam subeunt incredibilem, & ad ignominiam turpiter traducuntur. Quæ omnia vos ore, vultu & admurmuratione ita comprobastis, ut nemo non intelligeret, sciolos ejusmodi nulla ratione comperendinari debere, sed statim a literaria republica procul esse amandandos. At vero cum temporis, quod dicendo præfinitum fuerat, angustiæ non permiserint, ut ea in medium afferrem, quæ ad infestum illud bonis artibus genus hominum prorsus exterminandum maxime faciunt; sapientes quidam viri auctores mihi fuerunt, ut hodierno die alteram orationis partem, vel aliam potius ex integro de sciolis orationem contexerem, quo nimirum omnes intelligant, ex quonam fonte pestis illa manaverit, & quibus tandem uberibus

nutriatur. Etenim ego sic existimo, nostro potissimum vitio in scholis sciolos ejusmodi pullulare, nostris manibus, nostroque sinu eosdem foveri. Quocirca si quid acrius, aut quid liberius dixero de prava studiorum ratione, quæ cum sciolis istis maxime conjuncta est, peto a vobis, PP. amplissimi, ut tantum orationi meæ hodie concedatis, quantum & veritatis amor, & literarum dignitas postulare videbuntur.

Duo sunt hominum genera, quorum vitio præsertim, quantum ego intelligo, perniciosa ista sciolorum natio alitur, & magis in dies corroboratur. Unum eorum, qui teneris adolescentium animis immodica laude plausuque blandiuntur: alterum eorum, qui ceteras, præter eam, quam ipsi profitentur, disciplinas nihili faciunt, ac veteres doctrinæ magistros

tan-

tanquam mediocris, aut nullius ingenii homines parvipendunt ac vituperant. Quocirca quantum illi inepte & imprudenter, tantum hi malitiose & improbe agere videntur, cum illi ætati magnam laudem sapientiæ non sustinenti plus æquo tribuant; isti majorum gloriæ detrahere, & quæ ipsi ceterarum artium ornamenta non sunt assecuti, aliis invidere non erubescant. At vero ut de iis primum loquar, qui plus laudis, quam par est, adolescentibus tribuunt; si id faciunt, ut plausu illo juvenes excitati, tanquam generosi equi, studiorum cursum alacrius prosequantur; excusandi sunt quidem, imo & eorum industria valde commendanda: præsertim si cum imbecillis & exsuccis ingeniis agere debeant, ad quorum tarditatem incitandam maxime valet præceptoris humanitas & industria. Quod si acri mente & peracuta intelli-

telligendi vi præditi illi ſint, adeo ut nullo negotio omnia penetrent, minimoque ad diſcendum labore utantur: errant profecto, errant, qui eoſdem nimium laudando palpant, eorumque omnia ſine ullo diſcrimine & inepte probant. Non opus eſt laudibus, ſed novis ad laborem calcaribus, & aliquando ſeveritate vultus & vocis gravitate ſunt caſtigandi, ne molliore induſtria otioque depravati torpeſcant. Sæpe enim fit, ut juvenes partim naturali levitate ducti, partim præceptorum plauſu inflati, ſe plurimum ſcire putent, & doctrinæ mediocritate contenti, ultra progredi minime curent. Quamobrem Carneades, vir ſapientiſſimus, affirmare ſolebat, divitum regumque liberos nihil magis, aut tam cito, quam equitandi artem addiſcere; propterea quod literarum magiſtri illis adulari, & quicquid fecerint, in-

cæ-

cælum laudibus extollere ſoleant. Contra vero equus, qui nihil divitem a paupere, nihil principem virum a privato diſcernit, quemcunque ex illis aut oſcitantem, aut equitandi imperitum ſentiat, reſpectu nullo præcipitem agit, redditque in poſterum ſollertiorem. Et plane, ſi vera fateri volumus, ita natura comparati ſumus, ut unuſquiſque fere philautia, ut Græci loquuntur, laborare videatur. Ex quo fit, ut plerique ſibi multo majora de ſuo ingenio tribuant, & gloriolæ ſuavitate titillentur. Imo plures invenias cum ætate, tum ſapientia viros graviſſimos, quos neque auri argentique cupiditas, neque aliqua dulcedo voluptatis, neque doloris vis, aut mortis ipſius terror de ſtatu dejicere, aut commovere poſſit, quam quos laudis amor & vana ingenii ſui fiducia non ſeducat atque per-

vertat : adeo ut quantum roboris & virtutis, ceteris animi motibus resistendo, sibi inesse palam fecerunt, tantum imbecillitatis parvique animi, inanis gloriæ præstigiis cedendo, demonstraverint. Atque hinc sæpe inter literatos magni nominis de syllaba, aut de dictione una ortæ sunt contentiones acerbissimæ ac tragædiæ, quod alter alteri ingenio cedere rem turpissimam judicaret. Quæ cum ita sint, cui mirum videatur, quod laudis plaususque amor adolescentes improvidos decipiat, quibus tum ætatis, tum consilii inest maxima imbecillitas, quique in ceteris quoque rebus facile hallucinantur? Profecto laudum suarum dulcedine veluti hamo decepti, se ingenio valere plurimum putant, sibique deesse parum ad doctrinæ verticem assequendum: cum præsertim neque in literaria historia versati sint, neque animo com-

complectanrur, quam longe lateque disciplinarum amplitudo pateat, quæ singulæ integram postulant & bene longam hominis ætatem. Proinde illi quasi portum jam teneant, pristinum laborem remittunt, ac de re nulla minus, quam de studiis se sollicitos esse ostendunt. En præclaram gloriæ messem, quam inanes acclamationes & plausus afferunt juventuti. Auctor est Plinius, in Africa familias hominum extitisse, qui voce & dictis fascinum circunferebant: qui nimirum si forte pulchras arbores, si segetes lætiores, aut egregios equos, vel etiam infantes pulcherrimos impensius laudassent, ea statim exitiali fascinatione correpta misere interibant. Et vero hanc ipsam fascini vim laudibus quoque inesse Romani olim suspicabantur. Quod nemo sane ignoraverit, nisi qui nec Virgilium, nec Catullum, nec Ovidium, aliosque

poetas unquam viderit. Hinc enim mos ille inveteravit, ut quidpiam laudaturi, vocem *præfiſcine*, vel *præfiſcini* adderent: qua ſolenni formula ſe quidem non faſcinandi, ſed laudandi animo ea loqui teſtarentur. Verum de hujuſmodi veterum ſuperſtitione judicet, per me licet, unuſquiſque quod volet. Ego vero illud conſuetudine uſuque rerum compertum habeo, nobiliora adoleſcentium ingenia ab immodicis præceptorum ſuorum laudibus incredibilem calamitatem tabemque contrahere, neque ullum deinde inveniri ad eam peſtem amoliendam in omni eorum vita amuletum. Etenim quid tandem eſt in omni diſciplinarum genere ſubtilius, aut ſublimius, quod illi vana ſui opinione pleni, aut non ſtatim, aut pauciſſimis horis ſeſe addiſcere poſſe arbitrentur? Ego quidem Romæ ex ſciolis iſtis unum, multis præſentibus ætate ac doctri-

doctrina gravissimis viris gloriantem audivi: nihil esse magis planum ac pedestre, quam Geometriæ studium: se paucis diebus, si vellet, magnum Geometram evasurum. Plaudebant adolescentis incauti dicto nonnulli, quibus Geometriæ ne prima quidem elementa cognita; viri autem docti qui aderant, puerilem ejus stultitiam vultus gravitate ac silentio castigarunt. Ex quibus nemo fuit, qui juvenis impudentiam nimiæ ejus præceptoris assentationi plausibusque non tribueret. Quamobrem mirandum non est, quod veteres peritissimi instituendæ juventutis magistri, nihil diligentius curarent, quam ut insitam illi ætati garrulitatem comprimerent. Nemo vestrum ignorat, Pythagoram inter suos recepisse neminem, nisi diuturni silentii tirocinio probatum. Existimabat enim vir sapientissimus, nihil esse prius, quod discipu-

ſcipuli docendi forent, quam tacere. Hoc autem non uno, vel altero menſe fieri, ſed plerunque ad quinque annos illud prorogari conſueviſſe A. Gellius affirmat. Ea vero ſeveritatis lege, ut qui tacerent, audirent quidem interim quæ ab aliis dicebantur, ſed nec illis fas eſſet percunctari, ſi quid minus intellexiſſent, neque ſcribendo excipere, aut diſſerere quæ audierant. Ubi vero jam duas res omnium difficillimas didiciſſent, audire ac tacere, tum demum illis verba facere, quæque audiſſent conſcribere, aut quæ ipſi opinarentur in medium afferre licebat. In hac ipſa quoque taciturnitate Lycurgus juventutem erudiri mandavit: proinde inter ſaluberrimas, quibus Lacedæmoniorum rempublicam communivit, leges, haud poſtrema fuit, ut cives ſtatim a pueris ſilentio coercerentur. Poſteaquam vero adoleſcentes ſilentio ſatis

tis instructi forent, tunc Arithmeticam, Geometriam, Musicam edocebantur, ut nobilissimis hisce disciplinis præmuniti, ad naturæ pulchritudinem contemplandam paratiores accederent. Neque deinde minore studio scientiam morum, justi & injusti rationem, disserendi artem & eloquentiam addiscebant. Agite nunc, conferte, si vultis, nostram cum vetere disciplina institutionem. Illi quidem silentio, longaque meditatione juventutis animos in uberrimam doctrinæ spem enutriebant: nos garrulitate argutandique exercitatione. Illi numerorum scientia ac Geometricis rationibus puerorum mentes acuere atque excitare solebant: nos & fabellis & versiculis ad graviores disciplinas præparamus. Illi demum longo maturoque studio ingenia exercebant: nos præcipiti festinatione eorum studia intercipimus, & immaturis

ris laudibus plausuque corrumpimus. Et mirabimur ex hujusmodi scholis tot quotidie sciolos exire, & a sciolis forum, curiam, rostra, subsellia per summum literarum dedecus occupari? Ex illa tam delicata palæstra, ex importunis illis plausibus & acclamationibus quid aliud erat expectandum, nisi juventutis arrogantia, intolerabilis animi tumor, miserumque naufragium?

Venio nunc ad illos, quod erat alterum, qui & veterum doctrinæ parentum, & disciplinarum fere omnium, præter eam, quam ipsi profitentur, contemptu, in sciolos augendos non minus operæ conferunt, quam qui eos festinatis plausibus fovent. Cum superiore ætate sapientes quidam viri summa cum laude absterserint ea, quæ in Aristotelis philosophiam, aut barbarorum vitio irrepserant, aut cum recentibus naturæ experimentis minime conveni-

re

re videbantur, factum eſt, ut quaſi perfractis philoſophiæ repagulis, maxima ſeſe effuderit philoſophandi libertas; paucisque annis tot nova prodierint philoſophorum cogitata, ut novitio cuique profeſſori turpe videatur veſtigia antiquorum premere, exploſiſque aliorum ſententiis, nova non meditari. Hoc autem tanto veterum philoſophorum contemptu fit, ut ipſi Philoſophiæ parentes & quaſi numina, Plato & Ariſtoteles, quos omnis antiquitas tantopere ſuſpexit, & in cælum laudibus immortalibus extulit, jam tanquam homines natura ſtupidi, bardique per ora juvenculorum impudentiſſime traducantur. Qua quidem contumelia quid gravius, aut quid iniquius dici, aut excogitari poſſit, non video. Nam quis æquo animo ferat, Philoſophiam in Platonis ſchola natam atque educatam, quæ tot ætates in univerſis fere

totius orbis academiis una regnavit, quam ſapientiſſimi viri ſummo ſtudio coluerunt, modo a barbatulis iſtis reprehendi, quaſi nihil ſolidi, nihil bonæ frugis continentem? Cui ſtomachum id non moveat, imperitos adoleſcentes audere homini tam petulanter obſtrepere, quo M. Tullius neminem doctiorem, & in rebus vel inveniendis, vel judicandis neminem acriorem fuiſſe affirmavit? Nullus autem non videt, hunc ſciolorum faſtum & ſupercilium a præceptoribus iſtis originem ducere, qui venerabiles illos ſapientiæ proceres parvi faciunt, ac ſæpe etiam eoſdem voce ſcriptoque vituperant. At dicet aliquis, tu ergo nobis id vitio vertis, quod & Galilæum & Carteſium & Newtonum alioſque ſummos philoſophos, germanos naturæ interpretes, Ariſtoteli præferamus, cujus philoſophia propter nimiam profecto obſcuritatem,

tatem & quæstiones quasdam leves ab omnibus jam fere deserta scholis exulavit? Ego equidem in ea sententia nunquam fui, ut in optimis quibusque disciplinis assequendis aliquo partium studio teneamur. Placuit mihi semper illud Aristotelis ipsius dictum, amicus Plato, amicus Socrates, sed magis ipsa veritas. Etenim si in physicis, aut metaphysicis rebus illustrandis, si in cælestium motuum doctrina explicanda, Aristoteli ipsi aliisque ejus ætatis philosophis, Cartesius, Newtonus ceterique hujus temporis sapientes viri perspicuitate & inventis præstiterunt, auctor ego sum, ut hos sequamur, hos complectamur, hosque in sinu oculisque feramus. Quod autem reprehendendum & nullo modo ferendum esse puto, illud profecto est, quod antiquorum doctrina, qualiscunque demum ea sit, cujus quidem fundamen-

tis exædificatum eſt quicquid boni ac præclari recentiores philoſophi nobis tradiderunt, levitatis & infantiæ temere condemnetur. Hoc mihi ſemper cum iniquum, tum indignum viſum eſt de majoribus noſtris judicium: cum præſertim de illis perſæpe ita judicent, qui eorum volumina neque legerint unquam, neque viderint. Ex hujuſmodi autem de veterum ſapientia contemptu oritur ſane juvenum noſtrorum is tumor & arrogantia, ut præ illis ſe magis ſapere arbitrentur, & ipſi quoque magiſtrorum more jam Carteſium, jam Newtonum, quorum doctrinam vix primoribus labris guſtarunt, in centumvirale judicium vocare non dubitent. O impudentiam ſingularem. Itane? Vix auditis Dialecticæ elementis, vix Phyſicorum limine ſalutato, ſummis philoſophis diem dicere, ac de rebus difficillimis, nec ſatis ſibi cogni-

gnitis iniquissimum judicium pronunciare? Judicent potius barbatuli juvenes de cincinnis, de choreis, de ludis, de conviviis, aliisque egregiis hujus generis studiis: in his profecto cati isti & peracuti ingenium suum, & bonum, ut ipsi vocant, gustum satis probare poterunt.

At vero quid de illis dicam, qui præter eam, quam ipsi profitentur disciplinam, nullam aliam non inutilem & otiosam prædicant? Neminem isti virum doctum existimant, si ea doctrina careat, quam ipsi colunt, quamque veluti unum corpus ex ceteris disciplinis tanquam membris compositum sic putant, ut ab iis, qui unam illam assecuti fuerint, nihil amplius sit ex omni doctrinæ genere exoptandum. Non loquar de iis, qui omnes artes omnesque disciplinas ex uno sacrarum literarum codice proficisci voluerunt.

Nemi-

Nemini vestrum latere arbitror, quot pugnas inter eruditos haud multos ab hinc annos excitaverit liber, cui titulus *Pansophia Mosaica*, cujus auctor in ipso divino codice omnem scientiam, omnemque doctrinam amplissime contineri contendebat. Ego quidem hactenus vidi neminem, qui ex uno divinorum librorum studio Arithmeticus, aut Geometra, aut Astronomus vel mediocriter evaserit. Nullus autem dubito, quin ad sacrarum literarum studium homines accedere debeant præclaris hujus generis disciplinis bene instructi, si quæ de Arca Noe, de Babelica turri, de Salomonis templo, de annis solaribus & lunaribus Hebræorum in sacro codice narrantur, ea penitus intelligere velint. Hinc præter Origenem, qui ut Eusebius memoriæ prodidit, in Arithmeticis & Geometricis eos mature exercebat, quos sa-

cris

cris literis initiare cupiebat, ſapientiſſimi quoque ac ſanctiſſimi viri Hieronymus & Auguſtinus numerorum ac ſyderum ſcientiam ad ſacra volumina intelligenda quam maxime neceſſariam eſſe judicarunt. Atque hinc nuper ſummo labore & ſingulari doctrina doctiſſimorum virorum du Hamel, Huetii, Lamy, du Pin aliorumque in lucem prodiere præluſiones ac Biblici apparatus, unde in ipſo ſacrorum librorum ſtudio duces haberemus ac præcurſores. Quare non video, quo pacto ceteræ diſciplinæ ab ipſo divino codice peti poſſint, ſi ad abſolutam ejus intelligentiam accuratior diſciplinarum earundem ſcientia antea requiratur. Docent nos profecto ſacræ literæ ea omnia, quæ ad religionem, ad pietatem moreſque Chriſtiano homine dignos pertinent: non philoſophum, non mathematicum, non oratorem inſtituunt; quan-

quanquam in illis omnem ſcientiam & doctrinam ineſſe, nemo ſapiens negaverit. Sed nimis multa de controverſia, quæ ad nos minime pertinet. Illud jam quæro, an in toto illo humanarum diſciplinarum orbe, quem Græci Encyclopædiam vocant, ulla ſit, quæ aliarum omnium quaſi domina ceteras imperio ſuo ita ſubjiciat, ut qui tandem eam poſſident, cunctarum doctrinarum opibus aucti eſſe videantur. Meminit quidem Cicero de L. Craſſo, qui omne artium & diſciplinarum genus unius cognitione juris contineri, & quidem uno duodecim Tabularum libello, exiſtimabat. Neque id ſane mirari poſſum, cum quidam ludi magiſter, ætatis noſtræ ſciolus, contenderet, ſcientiam omnem una Alvari Grammatica comprehendi. At vero hac tempeſtate homines quidam forenſes illud habent ſibi perſuaſiſſimum, ex una juris

ris ſcientia hominem in omni diſciplinarum genere fieri poſſe perquam doctum & ſapientem. Hos ego profecto veterum Sinenſium quam ſimillimos eſſe dixerim, qui orbem terræ univerſum imperii ſui limitibus eſſe concluſum, neque extra Sinas gentem ullam uſpiam conſiſtere arbitrabantur. Ex quo illud ſequitur, ut ejuſmodi homines quicquid operæ & laboris in aliis, præter ipſam juris ſcientiam, diſciplinis comparandis impenditur, inanem temporis jacturam ætatiſque diſpendium putent. Quod ſi forte aut aliquod M. Tullii volumen, aut Cæſaris commentarios, aut latinum poetam in ſtudioſi alicujus juvenis manibus videant, de illo peſſime judicant, & in foro nihil illum profecturum eſſe male ominantur. Putant nimirum ſcientiam juris eſſe opibus ſuis ſatis inſtructam, nec alienis literarum egere ornamentis: id-

circo adoleſcentes Grammaticæ & Dia-
lecticæ ſtudiis, quantulumcunque id
ſit, eruditos, magnos poſſe facere in
juriſprudentia progreſſus. Stulti igitur
Alciati, ſtulti Duareni, ſtulti Govea-
ni, ſtulti Auguſtini, totque alii in
jure clariſſimi viri, quibus tamen illi,
recte quidem & merito, magiſtris glo-
riantur: qui cum id minus intellige-
rent, præter doctrinam juris, alia quo-
que diſciplinarum ſtudia impenſiſſime
coluerunt. At vero M. Tullius, cui ſum-
mam univerſi juris ſcientiam nemo un-
quam ſanæ mentis negavit, luculenter
affirmat: non ex edicto Prætoris, nec
ex duodecim Tabulis, ſed penitus ex
intima Philoſophia juris artem eſſe
hauriendam. Igitur tantum abeſt, ut
Philoſophiam ceteraſque diſciplinas do-
ctrina juris in ſe una complectatur,
ut ipſa potius Philoſophia, tanquam
fæcunda bonarum artium parens, in
ſuo

ſuo ſinu ipſum jus civile alere atque educare videatur. Verum aſciſcant ad juris ſtudia, quotquot volunt, adoleſcentes rudes, indoctos, imperitos & bonis literis minime exultos. Nonne vident homines inſulſi, hac ratione ſe rabulis amplum iter ad forum recludere, legumque dignitatem, quam ipſi extollere maxime cupiunt, miſerum in modum minuere atque deprimere? Nam niſi ad forum accedant, qui non modo ingenio præditi, ſed literis quoque & diſciplinis perpoliti, doctrinam juris elegantia ſermonis & eloquentia ſcienter pertractare queant, quid aliud erit ab hujuſmodi hominibus expectandum, præter gerras & male conſutos centones? Neque enim, ut opportune M. Tullius ait, caſtitatem orationis & optimas diſciplinas homines in foro diſcere, ſed docti in forum venire debent. Quid vero (te ipſum teſtem,

M. Tulli, appello) quid inquam, si adolescentes hoc tempore, præter aliquam juris notitiam, in forum non afferant, nisi contemptum & ignorantiam literarum? Quo tandem evadet vetus illa Romani fori gloria, quæ te totque aliis tui similibus gravissimas caussas perorantibus, usque ad ultimas terras pervagata est? Enimvero apud hos minimum valeant & Romani fori dignitas & doctrinæ splendor: sed jam quæro ab ipsis quonam pacto perdifficiles quosdam juris nodos expedire, & vim legum illarum percipere, poterunt, quæ ab intima latinæ linguæ cognitione, quæ a ritibus & institutis Pop. Rom. maxime pendent, si literarum rudes, si jejuni & imperiti ad ipsam juris scientiam accedant? Et revera plurimas quidem magnique momenti leges ob eruditionis ejusmodi inopiam a multis magni nominis jurecon-

consultis perperam intellectas fuisse, ostendunt Pancirollus, Gentilis, Heineccius, Noodt aliique clarissimi viri de Romano jure optime meriti. Atque hinc satis apposite Justinianus Cæsar jus Romanum cum pelago procellis scopulisque infesto comparavit, quod scilicet nautæ peritiam industriamque singularem exquirat. Continet illud plane multa verbis ac sententiis obscura, continet res varias & alicubi etiam sibi adversantes, quæ ingenium promptum, literis exercitatum, tum etiam eorum temporum rerumque peritissimum postulant. Proinde jaceret adhuc in tenebris, neque in illud gloriæ fastigium, in quo nunc est, evasisset juris scientia, nisi literarum lumen & disciplinarum notitia accessisset, qua illam primo illustrarunt ex Italis Alciatus, Decianus, Menochius, Pancirollus, deinde ex Hispanis Ant. Augustinus,

Co-

Covarruvias, Goveanus, Pinellus, ex Gallis Budæus, Cujacius, Duarenus, Tiraquellus, Contius, Hotomanus, Balduinus, Briſſonius, ex Germanis Zazius, Sicardus, Vigilius, aliique plurimi, qui non tantum ingenii acumen & par ingenio judicium, ſed elegantiam quoque latinitatis literarumque Græcarum ſcientiam ad illud ex omni parte exornandum attulerunt. Quorum volumina ſummo ingenio exquiſitaque doctrina elucubrata, cum omnium oculis pateant, nonne ſatis nobis argumento ſunt, pleniori perfectæque juris ſcientiæ elegantiores literas & diſciplinas fundos fieri oportere? Et erit quiſquam tam audax, atque ore tam duro, qui hoc tempore ſtudioſæ juris juventuti bonas literas inutiles eſſe, imo etiam, ſi ſuperis placet, pernicioſas affirmet? O præpoſteram noſtrorum temporum ignaviam. O ſingularem

rem sciolorum impudentiam. Quam bene in ipsos quadrat illud Græcorum, eos nempe auloedos esse, cum fieri non potuerint citharædi. Cum enim in foro gloriam assequi, & inter jurisconsultos clarere non potuerint, inter rabulas consistere coacti sunt; quæque ipsi non sunt assecuti literarum ornamenta, a foro curiaque reijciunt. Sed finem dicendi faciam. Satis jam intellexistis, unde hæc tanta sciolorum propago prorumpat in dies ad omnium labem disciplinarum. Nimirum magnam eorum partem alunt immaturæ laudes magistrorum, qui plus nimio adolescentium ingeniis assentantur ac plaudunt. Partem vero nutriunt contemptus veterum sapientiæ parentum, ac perniciosæ de optimis artibus in studiosam juventutem disseminatæ opiniones. Quod quidem multiplex literarum malum nisi aliquando tandem exter-

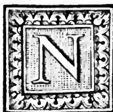
exterminetur, actum est de honestissimis disciplinis, actum de sapientia universa.

DE LAUDIBUS LEONIS X.

IN ANNIVERSARIIS EJUS PARENTALIBUS

ORATIO VII.

Habita pridie Idus Febr. MDCCXXXVIII.

EMINEM vestrum, PP. amplissimi, aut eorum, qui adsunt, ignorare arbitror, quæ fuerint Leonis X. in omni vitæ genere egregiæ admirandæque virtutes. Profecto satis superque omnium gentium literis ac prædicatione commenda-

datur singularis illius sapientia, incredibilis animi fortitudo atque constantia, summa denique pietas & religio: quibus virtutibus tanquam gradibus in ipso ætatis flore ad summum Pontificatus apicem non tam ascendit, quam advolavit. In ea vero celsissima & cælo proxima sede dignitatis, qua major in terris dari non potest, quot labores impigre susceperit, quot quantasque res præclarissime gesserit, sive ad tuendam, sive ad amplificandam Ecclesiæ dignitatem, ille unus fortasse ignoraverit, qui ejus memoriæ celeberrimæ annales neque viderit unquam, nec fando audierit. Quamobrem ne puteris, me hodierno die temeritate quadam velle in immensum hoc mare ingredi, ut inde nonnisi difficillime evadere atque enatare possit oratio. Deest profecto mihi tanta dicendi vis & eloquentiæ copia: deest amplitudini re-

rum ejusmodi pro dignitate dicendarum opportuni temporis ratio. Prætermissis itaque iis, quæ vos sæpe alias tum a me, tum ab aliis eloquentissimis viris de Leone X. ex hoc ipso loco audivistis, id unum spectabit oratio mea, quod annuam hujus diei celebritatem unice spectare videtur, perrarum scilicet & singulare ipsius Leonis erga literas & literatos studium & voluntatem. Etenim hac una virtute, ceteris omnibus missis, sapientissimus Pontifex de hac nostra studiorum Universitate, de Pop. Romano ac de omni posterorum memoria sic est optime meritus, ut licet grata quotannis ejus beneficentiæ recordatio apud nos renovetur, nunquam tamen satis, nunquam pari cum ejus meritis laude possit prædicari.

Multi sane extiterunt in omni memoria principes viri, maximique reges, qui erga homines doctos ac literatos

ratos se admodum propensos, tum etiam magnopere liberales præstiterunt, qui tamen imperiti literarum erant, atque omnis doctrinæ expertes. Habuit nuper magnum Gallia regem Ludovicum XIV. literatorum quidem omnium amantissimum, & supra quam dici potest, beneficentissimum; qui nihilominus nullis literis ac doctrinis excultus fuisse dicitur. Neque id mirum vobis, PP. amplissimi, videri potest, qui optime nostis, quot labores, quot vigilias, quot denique gravissimas animi curas sibi doctrinarum studia deposcant. Omittendæ sunt, dicere solebat M. Tullius, voluptates, relinquenda studia delectationis, ludus, jocus, convivium ac sermo pene familiarium omnium deserendus. Cum autem cuncti fere principes in auro & purpura molliter educati sint, mirandum plane non est, si vitæ genus asperrimum,

quod a ſtudio perpetuo literarum diſiungi non poteſt, averſentur; literatos tamen, tanquam ſingulare ac prope divinum genus hominum, amore proſequantur ac foveant: quod nimirum intelligunt, eorum doctrina reipublicæ ſalutem, leges ac jura civitatum, bona denique ac fortunas populorum conſervari; imo & nominis ſui immortalitatem & decus ad poſteritatem & memoriam temporum propagandum, eorum ingenio ac literarum monumentis magna ex parte plerunque niti, optime norunt. Non ita vero Joannes Medices. Non ille literatos tantum viros, ſed literas quoque amavit plurimum matureque coluit. Quanquam enim in ea fuiſſet ampliſſima ac prope regia domo natus, quæ ſummo ſplendore atque opibus inter ceteras emineret, nunquam tamen otio ac deliciis molliri potuit: nunquam inanibus
pue-

puerorum oblectamentis, nunquam equorum, quadrigarum aliisque, quas nostri vocant equestres, exercitationibus se dedit: imo nec ferventioris ætatis cupiditatibus, quæ juventutem cum a literarum studiis, tum ab omni honestate abducere solent, unquam se abripi passus est: sed recto illo, tametsi difficili ac salebroso, ad virtutem itinere sibi proposito, se totum ab ineunte ætate literis tradere, nullis nisi literatis hominibus uti, cum iis sua communicare studia, eorumque judicium exquirere solemne habuit. Recitetur hic Angeli Politiani viri doctissimi gravissimum testimonium: qui ad Innocentium VIII. Pont. Max. de Joanne scribens, hæc de illo conceptis verbis testatus est: ita natus & factus hic est, ita altus & educatus, ita denique eruditus atque institutus, ut nemini secundus ingenio, nec æqualibus indu-

industria, nec præceptoribus literatura, nec senibus gravitate concesserit. Hæc Politianus. Quid autem per vestram fidem non dico de impubere, aut de homine adolescente, sed de viro jam annorum maturitate consilioque confirmato gravius dici, aut laude magis dignum excogitari unquam potest?

Neque vero Joannes Medices literis & doctrinis mediocriter informari, ac dicis caussa de illis instrui, quod nobiles ac primarii adolescentes plerique faciunt, contentus fuit. Sed postquam satis in poeticis, ac rhetoricis studiis profecit, postquam tum Græcorum, tum Romanorum diligenter historias evolvit, postquam denique multiplices philosophorum sectas, origines, ætates ac dogmata accurate comperta habuit, tum ad Civilis & Pontificii juris scientiam addiscendam Pisas profectus est. Verum quonam tempore Joannem

id

id fecisse putatis? Non ille sane privatus erat cum id consilii cepit, sed cum jam in maxima hominum celebritate positus, ab Innoc. VIII. Pont. Max. amplissimus R. E. Cardinalis fuerat renunciatus. O singularem sciendi cupiditatem. O rem portenti similem, videre Cardinalem praeclarissimum, nobilitate, opibus atque aetate florentem, patria charissima, civibus, ac magnificentissima domo relictis, in Pisanam Academiam commigrare, ut in ea juris interpretes audiret, seque eorum disciplinae erudiendum quasi rudem discipulum daret. Quis hac nostra tempestate, non dico Romanae purpurae splendore auctus ornatusque, sed magistratu aliquo vel inferiore in Urbe cohonestatus, exire domo & ad hanc studiorum Universitatem doctrinae caussa accedere a dignitate sua non abhorrens & alienum esse putaret?

Expe-

Expectant hodie ad multam diem in vestibulo ædium civilis juris magistri nobiles adolescentes, dum illi hesternam crapulam edormiant, ac tandem somniculosi & oscitantes ad juris lectiones audiendas descendant. Pudeat delicatulos istos, pudeat, cum audiant Joannem Medicen, Florentinæ principem juventutis clarissimumque Cardinalem, in Pisana Academia jurisprudentiæ operam dantem, nemini studio, labore ac diligentia concedere. Quid itaque miramur, quod ille postea Pontifex maximus, ætate etiam tunc florens, renunciatus, totus ad optimas disciplinas augendas & amplificandas incumberet, qui adhuc adolescens cives suos, parentes, vitæ commoda ac ipsam fere dicam Romanam Purpuram doctrinæ studiis devovere non dubitaverit?

At vero, dicet quispiam, alii plurimi fuerunt principes regesque clarissimi,

ſimi, qui ab ineunte ætate ſeſe literis dare, eaſque ad extremum uſque ſpiritum in deliciis habere conſueverunt. Alphonſum quidem Hiſpaniæ regem, ut innumeri alii prætermittantur, proditum eſt memoriæ, ſolitum fuiſſe dicere, ſe malle privatim vivere, quam eruditione carere. Quam vocem ſuperiore ſeculo æmulari ſane viſus eſt Franciſcus Maria poſtremus Urbini dux, cum diceret, ſe Urbino potius ejuſque ditione, quam literarum ſtudiis abdicaturum. Ego equidem non repugno, neque neſcius ſum, in omni fere ætate extitiſſe viros non minus doctrina, quam dignitate præſtantes. Illud tamen contendo, ex iis plurimos fuiſſe, qui multum quidem erga literas, nullum vero erga literatos homines ſtudium, nullamque propenſionem declaraverint. Sive enim non ea eſſent a natura liberalitate donati, ut bonas literas & qui

easdem profitebantur, pluris æstimarent, quam pecuniam; sive illi philautia tantopere laborarent, ut ceteros omnes præ se nihili facerent; sive alienæ doctrinæ gloria nomen suum obrui, sibique de fama ac dignitate ex aliorum ingenio detrahi putarent: illud certum est, limis oculis homines literatos aspexisse, atque illos nullis præmiis, nullis honoribus nulloque beneficio exornasse. Imo, quod incredibile plane videtur, animo a literatis ipsis prorsus alieno atque infesto eos palam fuisse, loquuntur historiæ. Profecto narrat Dio, Hadrianum Cæsarem studiorum suorum & bonarum artium æmulos, quos æquare non poterat, interfecisse, quippe qui literis, optimis artibus, & disciplinis unus omnes anteire vellet. Sed vetustioribus illis & immanitate barbaris exemplis prætermissis, possem hic multa minimeque obscura recentioris

tioris ætatis in medium afferre, quæ id ſatis oſtendant. Sed cum de principibus viris ſermo ſit, de quibus, aut bene tanquam de Diis, aut nihil omnino eſſe loquendum ſapientes affirmant, idcirco plura non addam: cum præſertim apud vos dicam, quos tum in vetere, tum in recentiore temporum hiſtoria maxime verſatos eſſe non dubito. Huc accedit, quod Leonis X. virtus alienæ vituperationis non indiget, quo ceteris altius aſſurgat, utque ipſe unus inter omnes emineat. Et ſane dubitari non poteſt, quin ille tantum literatos amaverit, quantum & literas, amore videlicet ſingulari, ſummo ac prope incredibili. Pleni ſunt eorum temporum annales, plenæ ſunt hiſtoriæ, quæ effuſiſſimam & quaſi immenſam erga illos beneficentiam Leonis teſtantur. Nolo equidem tempore ac patientia veſtra abuti, recenſendo

numerum fere infinitum eorum, quos ille doctrinæ caussa beneficiis affecit, præmiis auxit, fortunis opibusque cumulavit. Unum hoc verissime dicam: quotquot Romæ, quotquot in universa Italia, in Germania, in Græcia aliisque provinciis remotioribus extitere alicujus ingenii poetæ, oratores, philosophi, mathematici, aut alius doctrinæ cultores, omnes in Leone X. parentem amantissimum ac mecoenatem beneficentissimum reperiebant. Tantus proinde factus est ad Urbem virorum doctissimorum concursus, ut florentissima olim Athenarum urbs rediviva Romam commigrasse, aut certe aureum Augusti Cæsaris seculum Leonis tempore revocatum videretur.

At vero qualis quantaque fuerit munificentissimi Pontificis tum in literas, tum in literatos beneficentia & charitas, non ex iis tantum conjici debet,

quæ

quæ ille brevi annorum, quibus vixit, curriculo, liberalissime fecit. Enimvero ad omnem ætatem omnemque posterorum memoriam longe lateque productam voluit hanc animi sui erga literas earumque amatores beneficentissimam voluntatem. Dubitatisne aliud illi tunc fuisse consilium ac providentissimam deliberationem, cum hoc Romanum Gymnasium a fundamentis excitare, in eoque clarissimos disciplinarum omnium præceptores perpetuum stabilire constituit? Non alia profecto illi fuit mens, non alia voluntas, nisi ut Romæ bonarum artium arcem munitissimam collocaret, in qua sempiternam atque tranquillam haberent honestissimæ disciplinæ stationem. In hoc nimirum Sapientiæ domicilio viros primi ordinis Theologos, eruditissimos Juris utriusque doctores, Philosophiæ, Geometriæ, ac linguarum omnium peritis-

ritissimos magistros, publico civitatis sumptu ali perpetuo voluit, ut ipse nullo unquam tempore de ingenuis disciplinis doctisque viris optime mereri desineret. Prospexit utique vir acutissimus, misera quidem & luctuosa aliquando ventura tempora, in quibus literæ barbarorum incursione, aut domestica inimicorum conspiratione ad supremum quasi interitum vergerent. Proinde firmam illis perpetuoque duraturam in Urbe omnium principe stabilivit sedem: quam duplici Apostolica sanctione ita firmavit, ut eam nulla temporum calamitas, nulla improborum hominum vis, aut scelerata conjuratio convelleret. O Pontificem sapientissimum. O parentem literarum & literatorum omnium amantissimum, sempiterna memoria dignum. Quas tibi ego gratias hodierno die, Leo Pontifex Maxime, Academiæ hujus univer-

ſæ nomine agere potero, quæ quidem meritis ac virtutibus tuis impares omnino non ſint? Utinam mihi eſſet tanta vis ingenii ac tanta dicendi facultas, ut rarum, maximum & incredibile tuum erga literas & literatos amorem vivis eloquentiæ coloribus ſi non exprimere, at ſaltem adumbrare potuiſſem. Utinam magnitudinem beneficiorum tuorum, quibus non modo de tuis temporibus, ſed de omni quoque poſterorum memoria bene mereri voluiſti, data mihi fuiſſet ſatis explicandi copia. Quod vero neque unius hominis vox, neque exiguum ſemihoræ tempus ad dicendum mihi conſtitutum, ſemel ſatis præſtare poſſunt, id tibi Academia hæc noſtra ad gratam & immortalem nominis tui commendationem quotannis præſtat, perpetuoque præſtabit.

DE
OPTIMIS ARTIBUS
NOBILI JUVENTUTI
NECESSARIIS
ORATIO VIII.
Habita VII. *Kal. Decembres*
MDCCXL.

SSmo Domino Nostro

BENEDICTO XIV.

PONT. OPT. MAX.

Paulinus a S. Josepho.

RDUUM *hoc & morosum orationis genus nunquam fortasse suscepissem*, BENEDICTE *Pont. Max.*, *nisi sapientia tua singularis mihi animum stimulosque addidisset. Cum enim omnis fere nobilitas hoc tempore bonarum literarum parum cupida esse videatur, quæ nihilominus ad illam potissime pertinent, quæque olim fuere summis regibus in amore atque deliciis; rem invidiæ plenam esse videbam, in nobilissi-*

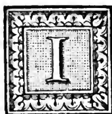
lissima civitate de iis studiis verba facere, quæ tam parvam a nobilitate ipsa gratiam inirent. Postquam vero ad te divinitus delata fuit rerum cum humanarum, tum divinarum potestas, tam iniqua optimis disciplinis fortuna, si non omnino immutari, at saltem longe melior fieri visa est. Quis enim anteactæ vitæ tuæ cursum paulo attentius inspexerit, qui non videat, te ab ineunte ætate & in omni vitæ genere, cum summa nobilitate doctrinam & eximia cum doctrina virtutem mirum in modum conjunxisse? Atque hinc optimæ artes in spem venerunt pristinæ dignitatis suæ recipiendæ; ut posthac scilicet non humiles tantum lares incolere, aut in religiosorum hominum septis sese abdere sibi tribuatur, sed in patriciis quoque tectis sedem ac domicilium habere. Nemo quippe ignorat, ad exemplum principis, totum, ut ille ait, orbem componi. Hinc ego

quo-

quoque tam magno provocatus exemplo, eam dicendi provinciam sum aggressus, quæ non omnibus fortasse temporibus probaretur. Dixi enim de literis & doctrinis nobili juventuti maxime necessariis: quæ quidem necessitas tum longe major esse solet, cum princeps literis sapientiaque preditus, eos supra ceteros ornat atque auget, qui non minus doctrina, quam nobilitate generis commendantur. Dicenti autem mihi, non modo ii, qui multa frequentia & ex omni ordine aderant sapientissimi viri, summa voluntate assenserunt, sed ipsi quoque magnæ Gymnasii aulæ parietes plaudere & exultare quodammodo videbantur, dum audirent laudibus te nomenque tuum celebrari. Quid enim tecta ipsa ad ejus Pontificis Maximi nomen non exultarent, quem tot annos in eodem amplissimo loco vel juris candidatis lauream impertientem, vel rectoris munere sapientissime fungentem vi-

 de-

derant ; & a quo uno, id quod omnium diu maxime erat in votis, se in veterem splendorem restitutum iri confidunt? Haud *miraberis itaque*, Beatissime Pater, *si, quæ a sapientia tua oratio vim prope omnem ac decus accepit, immortali quoque nomini tuo inscribatur. Quanquam enim revera tantæ dignitati sit impar, amplitudo tamen loci, in quo habita est, & ipsa argumenti conditio, in se aliquid habere videntur, quod sufficiat quicquid in ea ornatus, aut eloquentiæ desideratur. Huc accedit humanitas tua incredibilis, qua oratorem sæpe alias in eodem Gymnasio coram te, ac jussu tuo, dicentem complexus es, cui sane nihil antiquius, quam acceptorum beneficiorum memoriam testari sempiternam.*

N maximis bonarum artium commodis, quibus respublica cumulatur, illud mihi singulare videbatur, quod hominibus tenui fortuna & ignobili genere natis, luculentum illæ patrimonium fierent, eosque ab obscuro, in quo versabantur, loco in publicam lucem ac dignitatem producerent. Cogitanti enim mihi tum vetera, tum recentiora historiarum monumenta, occurrebat Pythagoras ille inter philosophos celebratissimus, sculptoris tamen filius: occurrebat alterum sapientiæ lumen Socrates, matre obstetrice, patre marmorario in lucem editus. Quid vero Græcorum princeps oratorum Demosthenes, ut innumeros alios prætercam, quem in humili sordidaque fabri officina natum accepimus? Ex superiore autem memoria recordabar

&

& Dominicum Tuſcum & Silvium Antonianum & Arnaldum Oſſatum, ampliſſimos Cardinales, qui nulla licet ſanguinis claritate, nullis majorum imaginibus præfulgerent, doctrinæ tamen præſidio & ingenii commendatione ad maximæ dignitatis faſtigium regali proximum evaſiſſent. Quamobrem ſingularem Dei Opt. Max. providentiam ſatis admirari non poteram, quod de bonis ſuis ita bene ac ſapienter conſtituiſſet, ut alii quidem generis ſplendorem, illuſtrium majorum gloriam, opes fortunaſque obtinerent, alii vero ingenium & literas, quibus fortunam ſibi pariter dignitatemque compararent. Itaque exiſtimabam, nobiliores adoleſcentes literarum ſtudiis, quo beate vivant, nullo pacto indigere: ſed literas, quaſi hæreditatem ſuo ſibi jure adeundam, eſſe pauperibus derelictas, qui ad laborem induſtriamque nati

nati ſunt. At vero contra quam putaveram, rem ſe habere, tandem animadverti. Intellexi enim, optimas diſciplinas multo magis iis, qui amplitudine generis ac nobilitate ceteris antecellunt, neceſſarias eſſe, quam illis qui obſcuro loco, aut mediocri fortuna naſcuntur. Hoc autem ſi tam perſpicuum omnibus foret, quam certum revera eſt, nequaquam hodie complures invenirentur nobili genere juvenes, qui literarum ſtudia, aut omnino negligerent, aut ea remiſſe & oſcitanter excolerent. Quare nihil me facturum putavi auſpicandis nobiliſſimis ſtudiis opportunius, nihil ad amplitudinem hujus loci accomodatius, quam ſi hodierno die in hac tanta ſapientiſſimorum hominum frequentia ſtatuerem, utrum tandem nobilitati præ ceteris ad honeſtiſſimas diſciplinas incumbere neceſſe ſit. Cui ſententiæ ſi auctori-

tas vestra judiciumque, quemadmodum spero, accesserit, non vereor, ne quotquot hic adsunt clarissimi adolescentes, rationem habeant dignitatis suæ, atque ipsi præter ceteros bonarum artium studia diligentissime complectantur.

Verum nemo sit, qui suspicetur, me cuipiam vel infimi generis interclusum velle doctrinæ aditum, qui optimo cuique ingenio semper patuit. Injuriosum quidem in naturam, rerum parentem, foret, sapientiæ laudem iis præripere, quos ipsa celeri ingenio, memoria firma ac summa discendi facilitate sic donavit, ut eos ad optima studia penitus effinxisse videatur. Illud tamen affirmo, ejusmodi homines nullam generi suo injuriam, nullam reipublicæ contumeliam esse facturos, si rejectis studiis literarum, alio mentem animumque convertant. Quis enim

nim eos jure reprehendat, ſi ad picturam, vel ad ſtatuariam, vel ad ſculpturam, vel ad aliam ex iis, quas mechanicas vocant, artibus ſeſe dederint, & in ipſis ſcite excolendis ingenium ſuum induſtriamque probaverint? Laudandi profecto ſunt, ſi ingenuas diſciplinas amplectantur, atque in illis progreſſus faciant maximos & admirandos. At minime vituperandi ſunt, quod repudiatis hujuſmodi ſtudiis, ad quæſtuoſas potius artes omnem conatum ſuum ingeniumque adhibeant. Verum non eadem ratio, non eadem plane nobilitatis conditio eſt. Repugnat omnino, & a nobili viro prorſus abhorret, ſeſe mechanicis & ſellulariis artibus immiſcere, quibus tenues homines ſe tuentur atque ſuſtentant. Quod quidem adeo a veteri memoria communi gentium conſuetudine inſtitutoque majorum receptum fuit, ut Herodotus hi-

ſtoriæ parens affirmet, apud omnes fere nationes eos ignobiles haberi, qui artificia diſcunt. Porro autem nobiles juvenes, præter optimas diſciplinas, non habent quicquam præſtantius, in quo honeſtius & cum laude vitam traducere queant. Hæc nimirum ſtudia ingenuo ac liberali viro digna ſunt. Hæc revera principes viros, ut Plutarchus ait, maximoſque reges exornant.

Sed literas, dicet quiſpiam, eſſe vera ac pulcherrima nobilitatis ornamenta, nemo unquam ſanæ mentis negavit. At vero quæ tanta earum neceſſitas cum nobilitate ipſa intercedit? Magna profecto, ſi tum privata, tum publica nobilitatis ejuſdem ratio paulo diligentius attenditur. Quis enim adeo rudis, adeo rerum omnium imperitus, ut ignoret, nobilium animos magis quam ceterorum in præcipites motus abripi ſolere & in effrænatiores cupidita-

ditates? Sive enim ſit opulentia & luxus paternæ domus, ſive multa clientum aſſiduitas & frequentia, multa amicorum procerumque officia, ſeu denique ſuperbia, quam commune nobilitatis malum Salluſtius appellavit; illud certum eſt, eos ſæpius ac gravioribus animi perturbationibus commoveri. Et ſane nullum eſt fretum, nullus euripus, qui tot motus ac tam varias habeat tempeſtates, quot quantaſque habere ſolent miſerrimi ejuſmodi juvenes animorum jactationes atque procellas. Nunc illos videas incredibili lætitia geſtientes, nunc mœrore plenos & ægritudine pene confectos: jam ira inflammatos & furentes iracundia, jam metu pavidos, vultu animoque ſuſpenſos; tum ſæpiſſime voluptatibus & inſanis amoribus prope perditos. Huc accedit otium, quo nobilitas abundare ſolet plurimum; & quo

uno comite, omne vitiorum genus arcessi, ac virtutem omnem profligari necesse est. Ab otio enim, ut Cato ille Censorius dicere erat solitus, homines nihil agendo, male agere discunt. Quo quidem eo procliviores feruntur, quo amplior in illis esse solet impunitatis spes, quæ, ut Cicero inquit, est magna peccandi illecebra maximumque flagitiorum incitamentum. Quid autem tam ægram & labentem nobilitatis conditionem sanare potest, præter literas? Literæ enim sunt virtutis parentes vitiorumque expultrices. Hæ nimirum corruptos mores emendant, & ad virtutem atque honestatem excitant vehementissime. Hæ cæcas animi cupiditates, quæ furiarum instar hominem agitant, longe fugant atque dispellunt. Assiduus quippe ille studiorum labor mirum quantum ad impetus juveniles compescendos

dos valeat. Atque animus ſuavitate doctrinæ paulatim delinitus, in placida quaſi ſtatione quieſcens, tunc plane intelligit, quid æquum, quid iniquum ſit, quid utile, quid honeſtum, quæ pulchritudo virtutis, quæ ſapientiæ dignitas ac præſtantia: hinc autem ſenſim ad virtutem ipſam ſe totus ſapientiamque conformat. Quamobrem fieri videmus, ut quantum homines literis & doctrina præſtant, tantum conſilio, gravitate, modeſtia ceteriſque virtutibus præſtare ſoleant.

Quod ſi ex philoſophorum ſententia nobilitatis naturam exquiramus, magis aperte videbimus, quanta eidem nobilitati intercedat cum optimis diſciplinis neceſſitudo atque conjunctio. Quanquam non ſit unum omnium philoſophorum de nobilitate judicium; cum illam alii poſitam velint in longa majorum ſerie ad poſteros uſque cum lau-

de

de traducta, alii in ſplendore familiæ fortunis opibuſque florentis, alii vero in præclara avorum, aut parentum gloria, rebus domi foriſque geſtis illuſtrium: attamen Plato, qui unus philoſophorum omnium veluti numen habitus eſt, tanquam ex ara & tripode pronunciavit, nobilitatem omnium longe clariſſimam atque germanam tunc haberi, cum quiſpiam propria animi virtute ac magnitudine excellit; ut proinde is vere nobilis cenſendus ſit, cui non aliena, ſed ſua ad nobilitatem virtus opitulatur. Atque hinc illud Juvenalis celebratiſſimum: nobilitas ſola eſt atque unica virtus. Quæ ſi vera ſunt, illud quidem de nobilibus bene multis dici poſſe videtur, quod M. Varro Diis quibuſdam patribus & Deabus matribus accidiſſe affirmabat: eos nimirum converſione temporum rerumque viciſſitudine a veteri nobili-

tate

tate descivisse, & quasi ignobiles vulgo haberi. Quis enim non intelligit, quam longe a vera nobilitate absunt ii, qui otio inertiæque dediti, abdomini suo tantum nati esse videntur? Ubi enim in summa rerum ignoratione honestas & decus? Ubi splendor virtutis? Ubi vera animi magnitudo? Ubi demum reliquæ virtutes, quibus sublatis, nobilitas ipsa consistere nullo modo potest? Turpe fuit olim in Romana republica patriciis & illustrioribus viris, literarum rudes esse atque imperitos. Pervulgatum satis est Q. Mutii testimonium a Pomponio sempiternæ posteritatis memoriæ traditum: qui Sulpicio cuidam negligenter ineptèque de jure disputanti, turpe est, inquit, viro patricio ac nobili jus ignorare. Neminem præterea fugit, quot vocibus & clamoribus M. Tullius tum C. Verri, tum L. Pisoni, clarissimo ge-

genere viris, exprobraret imperitiam literarum, quasi avitam nobilitatem labe summaque turpitudine affecissent. Hanc vero infamiæ maculam nemini de plebe objectam fuisse legimus, ut plane constet, optimarum artium studia, non tam ad privatos, quam ad patricios & nobiles viros jure quodam suo pertinere.

Sed abeant vetustatis exempla, abeant opiniones philosophorum. Alia sunt modo tempora, alii mores. Age vero, non intercedo. Itaque missam facio nobilitatem illam, quam ex istorum sententia Philosophia magis, quam natura formavit. Atque ad eos tota convertitur oratio mea, qui hac nostra tempestate propter amplitudinem generis atque opes, vulgo nobiles esse censentur. Enimvero nobiles ex isto genere homines, nisi forte velint se ab omni republica penitus abdicare,

&

& in ſolitudine belluarum more verſari, literis & doctrina præter ceteros indigere contendo. Nam cui, per veſtram fidem, magiſtratus, cui præturæ, cui publici honores, noſtris quoque temporibus deferuntur? nonne viris nobilibus atque patriciis? Profecto ſi civilem, aut Eccleſiaſticam rempublicam ſpectemus, eos fere conſequi videbimus imperia, faſces, purpuram, qui claritate generis & ſplendore familiæ nobilitantur, ut aliquando plus illis nobilitas, quam aliis virtus prodeſſe videatur. Præterea maximo fortunæ beneficio tribuitur, ſi homo novus ac tenui loco natus, virtutis tamen & ingenii fama præclarus, ad amplitudinem honoris iter ſibi tandem patefecerit. Inveteravit enim opinio, communi gentium conſenſione firmata, nobiles viros ad magiſtratus & honores, non tam promoveri, quam naſci.

Proinde Cicero, ut consulatum suum singulari Pop. Rom. beneficio acceptum profiteretur, se, non in cunabulis, ut plerique omnes, sed in campo consulem factum esse affirmavit. Cum igitur ceteris eminere ceterisque imperare, nobilitatis tam proprium sit, quam prope dicam generari ac nasci; quis non videt, ad ipsam quoque ea omnia jure quidem suo pertinere, quæ rectam reipublicæ institutionem, rectamque tum se, tum alios regendi rationem continent? Quis autem negaverit, honestissimas disciplinas domi militiæque & consilii duces esse & imperandi magistras? Possem quidem hoc loco oratorum more in immensum campum excurrere: possem multa ex Græcis, multa ex Romanis in medium afferre, ex quibus planum fieret, quantum in nobilissimis ejusmodi studiis momenti sit, tum ad civitatem recte instituendam,

dam, tum etiam ad bellicam virtutem & imperatoriæ laudis gloriam comparandam. Neque enim gentes illæ omnium ſapientiſſimæ tam impenſo ſtudio, tantiſque honoribus ingenuas artes extuliſſent, ſi eaſdem nihil ad imperii felicitatem, nihil ad reipublicæ tranquillitatem & otium, quibus illæ rebus unice ſtudebant, conducere putaviſſent. Sed nimis multa dicenda eſſent, ſi eo deſcenderem, unde oratio exitum facile invenire non poſſet.

Tria ſunt præſertim, quæ Ariſtoteles in adminiſtranda republica maxime neceſſaria eſſe putavit: conſultatio de rebus agendis, magiſtratuum creandorum cura atque judicia. Hæc autem ſingula quantam, Deus immortalis, poſtulant ſapientiæ vim ac robur? quantam tum publici, tum etiam privati juris ſcientiam? quantam poſtremo & Politicæ & Oeconomicæ rei intelli-

telligentiam atque doctrinam? Ponite jam vobis ante oculos unum ex istis aliquem, nobili genere natum, qui non libros, sed calamistrum & cincinnos, non literarum studia, sed ludos & jocos, non academias, sed nocturnos mulierum cœtus ab ineunte ætate frequentaverit: qui tamen fortuna rerum domina, aut errore hominum, ut inquit ille, ad magistratus & honores irrepserit: quod tandem sapiens consilium, aut quæ in rebus gerendis prudentia ex tam vacuo & inani capite expectari unquam possit? Fac gravis interim (ut solet) de re civili, aut politica controversia aliqua existat: illamne componet homo rudis, qui nulla veteris historiæ cognitione, nulla gentium, nulla optimarum legum scientia munitur? Hærebit profecto lapidi, aut trunco similis, ridiculum caput: neque enim mutire audebit, cum

cum nesciat (ut in veteri proverbio est) alba & atra discernere . At enim dat sapere regi , inquit Hesiodus , turba sapientum comes . Non desunt in omni civitate docti legum interpretes , non desunt homines juris universi scientissimi , qui caussis & judiciis præesse queant : tum etiam probe calleant , si qua res in consultationem venerit , docte & graviter de consilii sententia pronunciare . Bene est. Equidem non ignoro , quanti facienda sit hominum forensium doctrina ac virtus : neque de eorum probitate ac fide puto esse aliquid suspicandum . Illud vero affirmo , miseram omnino eorum conditionem videri , qui aliena mente ad imperandum indigeant . Et sane multum interest inter proprium & alienum de publicis rebus judicium atque sententiam. Aliud quippe est posse secum provide deliberare , suumque animum sa-

ſapienter de communi bono conſultare, ut Scipioni Africano morem fuiſſe accepimus; aliud privatorum hominum egere conſiliis, qui ſæpe in alterutram partem amore, ſæpe odio ducuntur. Mente qui prudente pollet, is magiſtratum gerit, inquit Euripides. Quamobrem ſi cui alterius ſcientia, alterius judicium, unoque verbo, alterius mens ad gubernationem opus ſit, is profecto non rempublicam regere, ſed ipſe ab aliis regi dicendus eſt. Præterquamquod raro fit, ut homines imperiti alieno conſilio utantur, cum ipſi ſibi ſufficere, ipſi ſoli ſibi ſapere videantur.

Verum quæ hactenus dicta ſunt de nobilitate univerſa, nemo non videt, ea maxime in nobiliſſimos juvenes convenire, qui rempublicam Eccleſiaſticam cogitant. Perſpicuum quidem eſt, tanto majora ab iſtis requirenda eſſe

do-

doctrinæ præsidia, quanto splendidiora sunt Ecclesiæ munera, dignitatesque ampliores. Neque ad eas consequendas valent opes, aut illustrium majorum virtus & amplitudo familiæ, nisi iis quoque scientia, quasi cumulus nobilitatis, accedat. Quæ si forte desit, eam Pontificii juris interpretes negant quandoque posse nobilitate suppleri. Nolo autem hic, ne longior in dicendo sim, singula studiorum genera recensere, quæ Ecclesiastico viro vel digna sunt maxime, vel omnino ipsi necessaria: quorum alia cum ceteris communia sunt, alia vero Ecclesiasticorum hominum sic propria esse censentur, ut qui illis careant, quasi luce ipsa ac spiritu carere videantur. Prætereo itaque latinitatis & eloquentiæ studia, quæ vix dici potest, quantum illis afferre queant dignitatis & ornamenti. Prætereo doctrinam temporum & omnem

nem tum ſacræ, tum profanæ antiquitatis eruditionem: qua neglecta, multa de antiquis Eccleſiæ ritibus & cæremoniis, multa de ipſis Chriſtianæ rei primordiis ignorari neceſſe eſt. Prætereo denique Pontificii juris ſcientiam, quam homini ad Eccleſiæ gubernacula admoto, non tam præclarum eſt ſcire, quam turpe ac periculoſum neſcire. Unum tamen pace veſtra libere dicam, neminem mihi ſatis eo vitæ genere dignum videri, qui Theologiæ ſtudia ne extremis quidem digitis attigerit. Turpe igitur erit medico, Hippocratis, aut Galeni volumina, unde ad nos primum medicina manavit, nunquam vidiſſe: turpe erit juriſperito neque Pandectas noſſe, neque Codicem; Eccleſiaſtico autem homini turpe non erit ignorare fontes puriſſimos religionis, & nunquam divinarum literarum volumina, nunquam ſanctorum Patrum mo-

monumenta, aut veterum conciliorum ſanctiones oculis ſuis vidiſſe, quibus tanquam firmiſſimis præſidiis & quaſi ſubſidiariis copiis, germana ac ſolida Theologia inſtructa eſt? Dolet mihi plurimum, per temporis anguſtias me haud poſſe divinæ iſtius ſcientiæ neceſſitatem longiori oratione proſequi; in ea præſertim clariſſima Urbe, quæ Chriſtianæ religionis propugnaculum eſt & caput, unde ſanctiora Catholicæ Fidei myſteria & Pontificiæ ſedis oracula gentes accipiunt. Quid vero de Eccleſiaſtica hiſtoria dicam, quæ non Theologiæ modo, ſed ipſi quoque Pontificio juri facem præfert? Perſuadere mihi nequeo, ſanæ mentis aliquem exiſtere, qui inficias ire audeat, eam eſſe Eccleſiaſtico cuiquam maxime neceſſariam. Homines puerorum ſimillimos M. Tullius eos vocabat, qui, quæ olim ante ſe eſſent facta, neſci-

ſcirent. Quid vos de homine Eccleſiæ addicto exiſtimandum putatis, cui Eccleſiæ ipſius annales & omnis Eccleſiaſtica hiſtoria incognita magis ſit, quam Indorum mores, aut res geſtæ Sinarum?

Sed quid ultra abutor patientia veſtra? Jam ſumma Dei providentia tempus illud advenit, in quo ſane dubitare nemo poteſt, quin tandem Eccleſiaſtico viro neceſſaria ſint nobiliſſimarum ſtudia diſciplinarum. Divino enim conſilio factum eſt, ut is nobis daretur Pontifex Maximus Benedictus XIV., cujus quidem ſpectata virtus & ſingularis ſapientia, tum etiam immenſi prope ab ineunte ætate ſuſcepti ſtudiorum labores, non obſcure indicant, quæ tandem via, & qualis curſus tenendus ſit. Ille enim, quod nemini veſtrum latet, majorum ſuorum gloriam & avitæ nobilitatis ſplendorem,

non

non ad otium desidiamque traduxit, sed optimas disciplinas, quibus adolescentiam aluit, perpetuo sibi comites esse voluit, custodes ac vitæ magistras. His ducibus, non gratia aliqua, aut favore hominum, ad splendida quæque munera, ad amplissimas dignitates, ad purpuram iter sibi munivit. Una cum his tandem ad supremum Ecclesiæ fastigium evectus, quanquam in rebus gravissimis occupatus, eas tamen abs se divelli non patitur; sed si quid otii sibi concedatur, illud omne in libris studiisque præstantioribus ponit. Hoc autem tanto & tam præclaro tum ad dignitatem, tum etiam ad necessitatem literarum exemplo proposito, eritne quisquam, qui adhuc dubitet, studiorum rationem ad nobilitatem potissimum pertinere? Quod si, ut fama est, sapientissimus Pontifex, ab ipso sui Pontificatus initio pro optimis studiis

voluntatem ſuam ſatis aperte ſignificavit, ſe nimirum in magiſtratibus atque honoribus impertiendis, illos ceteris antelaturum, qui ceteris doctrina ſapientiaque præſtabunt; cui perſpicuum non eſt, quanti demum interſit, nobilitatis decus bonis literis ac doctrinæ laude cumulare? Gratulor itaque vobis, & quanta poſſum voce, maxime gratulor, nobiliſſimi Adoleſcentes, quod tam felici fauſtoque tempore ſtudiorum veſtrorum curriculum ingenti animo ac magna ſpe ſuſcepiſtis. Non irriti profecto cadent labores veſtri, non inanes cogitationes. Quæ olim virtutis & doctrinæ præmia, ſola generis commendatione, otium occupaverat, ea jam ingenio, virtuti induſtriæque veſtræ patere intelligitis. Si nobilitate ornati, ſi fortunis opibuſque eſtis abunde inſtructi, bene eſt; ſiquidem his accedat ſcientiæ ſplendor & do-

doctrinæ ornamentum. Quid autem vobis deesse tum poterit? an prima reipublicæ munera? an opes? an dignitates amplissimæ? Profecto vobis hoc tempore, Benedicto XIV. Pontifice, non deerunt: qui cum sit literis & omni virtute ornatissimus, atque ejus voluntas in literatos homines sit mire propensa, non committet, ut optimus quisque ingenii & laboris præmia desideret. Itaque academiis, quæ injuria temporum diu siluerant, in Urbe restitutis, tum etiam aliis novis excogitatis, jam signum aliquod, ad bene de optimis studiis sperandum, sustulisse videtur. Agite ergo, & qua virtute, qua liberalissimis disciplinis illud efficite, ut optimi principis voluntati pari diligentia ac studio respondeatis.

SSmum Dnum Nostrum

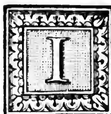
BENEDICTUM XIV.

PONT. OPT. MAX.

ROMANÆ SAPIENTIÆ GYMNASIUM

Primo adeuntem XIV. *Kal. Junias* MDCCXLI.

Paulinus a S. Josepho nomine Professorum alloquitur.

LLUXIT nobis dies lætitiæ & felicitatis plenus, in quo Sanctitas tua ad hanc Sapientiæ sedem se contulit: quod tibi & bonis artibus bonum, faustum, felix fortunatumque sit. Ex optatissima quidem tui præsentia nos summo gaudio ac voluptate perfundimur; nobisque ma-

magnopere gratulamur, quod Universi Catholici Orbis te moderatorem conspicimus, quem olim habuimus clarissimi hujus Gymnasii providum ac sapientem rectorem. Complura hic extant & magna (quod nemo non videt) singularis summorum Pontificum erga Romanam Sapientiam liberalitatis & beneficentiæ monumenta, quibus Leo X. præ ceteris, Sixtus V., Urbanus VIII., Alexander VII. aliique de optimis disciplinis bene mereri præclarum sibi duxerunt. Haud minore sane abs te paterni amoris & benevolentiæ argumenta exspectamus, quem de sapientia, de doctrina literarumque studio, nemini concedere certo scimus. Summis quidem Pontificibus de Pop. Rom. optime meritis a Senatu Populoque Romano ex ære, aut marmore statuas in arce Capitolina ad posterorum memoriam collocatas fuisse videmus.

Sed

Sed in hac ipſa Sapientiæ arce ſtatuas tibi poſitas poſteritas admirabitur, & longe quidem clariore titulo nomini tuo monumenta inſcripta leget, nempe

BENEDICTO . XIV. PONT. MAX.
ROMANÆ . SAPIENTIÆ . PARENTI . OPT. MER.
RESTITUTIS . AUCTISQUE . BONIS . ARTIBUS

Ad publica hæc vota unum ſupereſt, Beatiſsime Pater, ut ſæpe & per annos plurimos ad nos feliciter redeas: quo omnes intelligant, te non olim tantum, ſed nunc etiam eſſe perpetuoque futurum ſtudiorum noſtrorum præſidem & cuſtodem.

DE

DE

PROBITATE
VIRO LITERATO
NECESSARIA
ORATIO IX.

Habita VII. *Kal. Decembres*
MDCCXLI.

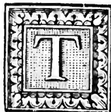
Emo Principi

SILVIO VALENTI GONZAGA

S. R. E. CARDINALI

Primo SSmi Dñi Nostri Ministro.

Paulinus a S. Josepho.

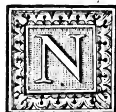
ANTUS *est virtutis splendor, tanta sapientiæ dignitas, ut in quibus ejus lumen conspicimus, eos & amemus plurimum, & observemus quammaxime. Itaque haud miraberis, Eminentissime Princeps, quod te in isto amplitudinis gradu positum, &*

in tot tantisque negotiis occupatum ego homo tenuis ac vulgaris interpellare ausim. Cum enim mihi contigerit, ut te bis adirem, teque bis alloquerer, statim præclara quædam in te sapientiæ lumina, quædam singularis ac reconditæ doctrinæ lineamenta animadverti, quæ quidem omnes, nisi quis stupidus homo sit, admirari debent magnopere atque suspicere. Tum equidem intellexi, quo pacto tibi magnorum Principum benevolentiam, cum Pontificium Nuncium apud eos ageres, adeo conciliaveris, ut illi te plurimi facerent, & liberalissime atque honorificentissime tractarent. Hinc pariter nemini permirum esse debet, quamobrem tantam a Clemente XII. Pont. Max. gratiam inieris, ut ille valde te amaret, paucisque annis, quod quidem perraro fit, ad maximam, quam potuit, dignitatem extolleret. Quid vero dicam de BENEDICTO XIV.*, acri judicio ac sapientia singulari principe, qui Pontifex*

tifex Maximus vix renunciatus, protinus te unum, ætate ista florentem, ex omni gravissimorum Cardinalium senatu administrum sibi selegit, ut una tecum infinitas prope Pontificii imperii curas partiretur? Quo sane in munere qua dexteritate, quo consilio ac judicii maturitate, his præcipue temporibus turbulentissimis, te geras, nemo non videt. Enimvero virtutes tuas præclaras & admirandas recensere, non est hujus loci, aut temporis. Illud tamen silentio non prætermittam, quod huc maxime spectat, te scilicet bonas literas impense amare: neque in gravioribus tantum disciplinis, quod plerique faciunt, acquievisse; sed complurium præterea linguarum, Latinæ præsertim, elegantiam & castitatem probe nosse: tum etiam Geometrica studia & Analyticas subtilitates, quicquid demum solidam eruditionem sapit, in sinu atque oculis ferre. Proinde nec mihi venit in mentem subvereri, ne orationem hanc

hanc peramanter benigneque exciperes, quæ maximum tam literarum, quam literatorum ornamentum promovet, probitatem nimirum & decus. Quid enim literæ in homine nequam & improbo, nisi gladius in vesani ac furiosi manu districtus? Tristissima quidem hac de re sexcenta habent Ecclesiæ annales exempla, quæ nulla unquam ætas satis lugebit, nulla delebit oblivio. Quare Christianæ reipublicæ interest plurimum, ut una cum integris purisque moribus optimarum artium studia conspirent. Quod profecto eveniet, si viri principes, eos præ ceteris ament, eos foveant viros literatos, qui ceteris antecellunt, non sola ostentatione doctrinæ, sed fama quoque probitatis. Itaque prodit in publicum oratio hæc mea amplissimo nomini tuo inscripta; quo & perpetuum extet meæ erga te observantiæ testimonium, & non obscurum tuæ erga probos literatosque homines benevolentiæ argumentum.

NON

ON immerito majores instituerunt, ut qui oratoris personam pro dignitate sustinere vellet, is non ingenio tantum & dicendi copia valeret, sed vitæ quoque integritate ac viri boni fama præstaret. Intelligebant enim viri sapientes, nihil fore privatis publicisque rebus eloquentia perniciosius, si illa homini nequam, tanquam latroni sica, concedatur. Et vero quod malum, aut quæ calamitas hominum generi metuenda non esset, si dicendi facultas, maleficiorum terror & innocentiæ præsidium, improbitatis fieret comes & scelerum ministra? Proinde M. Cato, vir prudentissimus, oratorem eum esse censuit, qui vir bonus esset & dicendi peritus; adeo ut prius ille haberet in oratore virum bonum esse, quam eloquentem. At Quinctilianus, quo

quo nemo melius rectam oratoris institutionem expressit, eo usque in hujusmodi re progressus est, ut oratorem non modo virum bonum esse oportere contendat, sed ne futurum quidem oratorem, nisi virum bonum. Cum enim omnis dicendi vis in hoc potissimum posita sit, ut audientium animos flectat, impellat, planeque persuadeat ea, quæ bona & honesta sunt, quo pacto id faciat vir malus, qui in virtute atque honestate sibi minime constat? Aliud dicat profecto necesse est, quam sentiat. Prodit autem sese, quamvis sedulo custodiatur, diuturna vitæ simulatio: nec erit ulla tanta eloquendi facultas, aut industria, cui non titubet atque hæreat vox, si forte ab animo verba dissentiunt; adeoque aut vir probus, aut plane nullus existet orator. Ego vero quanquam semper in hac ipsa summorum virorum sen-

ſententia fuerim : quanquam eloquentiæ, quam rerum humanarum reginam Euripides appellabat, non invitus hanc tantam laudem tribuam, ut unus idemque animus, eadem mens eloquentiæ ſit ac virtutis ; illud tamen mihi ſatis perſuadere nequeo, eam vitæ integritatem ac boni viri famam ita unius eloquentiæ eſſe propriam, ut ad ceteras quoque honeſtiſſimas diſciplinas non traducatur, eodemque jure ad ſingulas pertinere non debeat. Quaſi vero minus oporteat, virum probum exiſtere, qui philoſophus, aut qui medicus, aut qui theologi perſonam ſuſtinet. Profecto aut ego nihil intelligo, aut omnes, quotquot ſunt optimæ artes, non minus quam eloquentia, arctiſſimam habent cum virtute neceſſitudinem : nec poteſt quiſpiam eas ſatis honeſte colere, aut in illis quicquam proficere, niſi ad ingenii elegantiam & doctrinæ

copiam accedat quoque præclara vitæ commendatio. Quare omnino ſic ſtatuo, integritatem morum, non ad unam eloquentiam, ſed ad omnes ſingulaſque diſciplinas cum utilitate ac dignitate profitendas, eſſe maxime neceſſariam. Quo quidem argumento vix aliud quicquam ad bonarum artium laudem magnificentius fingi, aut excogitari poſſe exiſtimo. Quid enim præſtantius de liberalibus ſtudiis dici poſſit, quam ea eſſe per ſe arctiſſimis vinculis cum virtute conjuncta? Atque hinc etiam optimi adoleſcentes, quorum potiſſimum cauſſa hodierno die hæc oratio inſtituitur, facile intelligent, fruſtra ſe in literarum ſtudiis dies noctesſque conſumere, niſi pari voluntate eodemque ſtudio & ingeniis excolendis, & moribus ad virtutem conformandis operam dederint.

Sed erit fortaſſe ſtatim, qui complures

plures in omni disciplinarum genere viros celebratissimos nobis objiciat, qui tamen nulla probitatis laude commendantur. Quot enim sive poetas, sive oratores primo Græcia, deinde Roma admirata est atque suspexit, quos tamen propter ebrietatem, aut libidinem, aut avaritiam pessime audivisse, memoriæ proditum est? Profecto neque Demosthenem, neque M. Tullium, homines integerrimos fuisse, jure quis affirmaverit: cum ille auri cupiditate, hic nimio gloriæ studio & insano quodam maledicendi furore conflagraverit. Nemo tamen oratorem summum, maximumque ingenii quasi portentum, utrumque extitisse negaverit. Quemadmodum enim Demosthenes cum esset dicturus, e tota Græcia ad eum audiendum concursus fieri solebat, ut Plutarchus testatus est; ita Cicero tantum dicendo valuit, ut

plures eum eloquentia victorias, quam Romanos armis, conſequutum fuiſſe, Cæſar aſſereret. Hæret hic animus, non eſt quod diſſimulem. At vero non deſunt viri clariſſimi, qui in ejuſmodi vitiis tum Demoſthenem, tum M. Tullium excuſent; ut plura in eos ab inimicis conficta crimina, quam illi revera admiſerint, arbitrentur. Ego tamen libere dicam, quod ſentio. Fuere in illis, negari non poteſt, vitia nonnulla, at virtutes quoque plurimæ ac maximæ: quæ magno ſui ſplendore fecerunt, ut vitia illa ex oculis hominum quaſi evaneſcerent. Quanta enim fuit animi fortitudo atque conſtantia, qua alter ſæpe Philippi potentiſſimi regis conatus eluſit, alter tum Catilinæ conjurationi, tum Clodiano furori ſeſe oppoſuit? Quantus in utroque patriæ libertatis amor? Quantum in liberis, focis, aris, fortuniſque ci-

vium

vium suorum defendendis studium, quo illi ad supremum usque spiritum inflammati fuerunt atque incensi? Itaque mirandum non est, quod aliquot vitiorum nubeculas tam eximiæ splendidæque virtutes luce sua obruerint ac pene deleverint. Enimvero si quis nihilominus celeberrimum utrumque oratorem virum probum fuisse pernegaverit, non repugnabo. Fuerit quidem uterque vir malus: quid tum? Nonne miserrimus eorum finis, quo uterque vivere desiit, satis superque ostendit, eloquentiam in homine malo diu valere, diuque non posse consistere? Misere uterque periit: uterque dedit contaminatæ eloquentiæ gravissimas pœnas. Illud sane est memoria dignum, quod C. Plinius junior ad Corelliam Hispulam, fœminam primariam viro suo orbatam, scribit de eloquentiæ magistro adolescentulo ejus filio perquiren-

rendo. Etenim cum illi Julium quemdam Genitorem, hominem non minus integritate vitæ & morum gravitate, quam dicendi facultate præclarum prætulisset: huic, inquit, eum trade, Diis juvantibus, præceptori, a quo mores primum, mox eloquentiam discat, quæ male sine moribus discitur. O dictum sapientiæ plenum. O vocem vel Christiano homine dignam. Audierat nempe Plinius a Quinctiliano magistro id, quod antea diximus, non posse oratorem existere, nisi virum bonum: audierat maxime referre in puero, ut is a præceptore probitatem mature doceatur: sine qua vel nulla datur eloquentia, vel si qua forte datur, fit ipsi homini eloquenti, tum aliis quoque pernicies summa atque calamitas. Quid vero dicam de tot non modo vetustiorum temporum, sed recentioris quoque ætatis clarissimis poetis, qui quod

inge-

ingenii elegantiam vivendi turpitudine, aut loquendi licentia dehonestarent, partim exilio, partim diuturno carcere, partim etiam capite debitas sceleris sui pœnas persolverunt? Testes sunt Euripides, Nasones, Marini, Murtulæ, Boccalini, aliique sexcenti, de quorum calamitate ac tristissimo vitæ exitu annales loquuntur.

Quod si poetis & oratoribus prætermissis, ad philosophos convertamur, quænam, Deus immortalis, existit in tota rerum universitate hominum natio, cui magis quam philosophis, a vitiis abesse procul, & virtutem in sinu atque oculis ferre, consentaneum sit? Una semper fuit sapientum vox, Philosophiam esse honestatis, continentiæ, fidei, justitiæ ceterarumque virtutum parentem & magistram. Illam proinde M. Tullius humanæ vitæ ducem, virtutis indagatricem & expultri-

pultricem vitiorum appellat: illam Plato donum & inventum Deorum immortalium, quo homini majus, aut melius datum non fuerit. Quanquam enim a primis usque temporibus indagandæ veritatis studium philosophos ipsos in sectas pene infinitas propagaverit, adeo ut M. Varro ætate sua ad ducentas supra octoginta numeraret; omnes tamen sive Stoici, sive Academici, sive Peripatetici, aut alio quovis nomine philosophi, mirifice consenserunt in iis, quæ in honestate vitæ morumque disciplina versantur. Una omnium fuit mens stabilisque sententia, pravas animi cupiditates coercendas esse, ac virtutem rebus omnibus anteferendam. Itaque Plato pulcherrimæ illius reipublicæ, quam ipse optimis legibus & institutis ad formam ceterarum sic effinxit, ut omnia in illa ad bene beateque vivendum con-

spira-

ſpirarent, non aliis magiſtratus & imperia deſtinavit, quam philoſophis: quod hi nimirum, ut ipſe ait, homines ſint temperati, fortes, juſti, magnanimi omnique virtutum genere instructi. Atque hinc illud ſapientiſſimi ejuſdem philoſophi apud omnes pervagatiſſimum, tum demum beatas fore civitates, cum aut philoſophi regnarent, aut reges philoſopharentur.

At dicet quiſpiam, cur ergo philoſophi e civitatibus fuere ſæpius ejecti? Unde tot abſurdæ diſtortæque opiniones, ut teſte Varrone, nemo ægrotus quicquam tam infandum ſomniet, quod non dixerit aliquis philoſophorum? Ita ſane ſit. Enimvero ſi qui ſunt, aut olim fuerunt philoſophi, qui indignas homine voluptates, ut de Epicureis fama eſt, commendaverint: vel qui utile ab honeſto ſejunxerint, vel qui, Deorum immortalium ſublato metu, in omne

ſcelus iter patefecerint; hos ego vere philoſophos fuiſſe pernego, ſed Philoſophiæ probrum & ſapientiæ hoſtes improbiſſimos magna voce pronuncio. Spurios quidem & adulterinos philoſophos vocabat Socrates homines ejuſmodi, qui non ſapientiam, cujus ſe falſo amatores prædicant, ſed temeritatem, non doctrinam, ſed errorem peſſime conſectantur. In hunc profecto gregem conjiciendi ſunt Pomponatius, Abailardus, Ceſalpinus, Cremoninus aliique complures, qui vita moribuſque corrupti, abſurda quædam & improba de immortalitate animorum ac de ſanctiſſima noſtra religione ſomniarunt; quique, præter inaniſſimum Philoſophiæ nomen, nihil ſolidum, nihil Philoſophia dignum poſteritati reliquerunt.

Jam vero alio me vocant præſtantiſſimæ diſciplinæ Juriſprudentia & Medici-

dicina, duo ſcilicet Romani hujus Gymnaſii clariſſima lumina. Quis autem ſtatim non videt, quam innocenter integreque vivere debeant ii, qui alterutrius nobiliſſimæ facultatis ſtudium operamque ſuſcipiunt? At nemo certe, niſi amens ſit & omni ratione deſtitutus, fortunas, aut incolumitatem ſuam commiſſam velit homini, non dico nequam, ſed de cujus probitate ac fide vel minimum ſuſpicari quis poſſit. Actum eſſet de republica, ſi hujus generis diſciplinæ, quibus & opes & communis ſalus continentur, perditorum hominum licentiæ ac libidini traderentur. Et revera quo pacto ſanctiſſimarum legum majeſtatem, quæ virtuti præmia, flagitiis ſupplicia decernunt, tueri queat vir malus, ſcelerum ſuorum conſcientia plane convictus? Qua fronte in aliis peccata reprehendet, in quibus ipſe conſcius & ſocius habetur? An

promiſſa, pacta, conventa nobis ſervanda eſſe ſuadebit is, cui humana & divina jura pervertere jocus ſit? Sed eſto: perfrictæ frontis homini id concedatur. Juriſprudentiam cum multis in rebus, tum in conſultatione conſiliiſque dandis, plurimum valere certum eſt. Nemo enim temere nulloque advocato conſilio, tecta, penates, liberos ac dignitatem ſuam foro judiciorumque tempeſtati committit. Quis autem ignorat, quantam in conſiliis vim habeat ſpectata virtus, fidei & religionis opinio? Omnes ſcilicet virtute, aut virtutis ſpecie & opinione ducimur. Nulla vero in conſilio ineſt vis atque auctoritas, ubi de conſiliarii integritate ac virtute dubitari ullo modo poſſit. Quare Solon, vir ſapientiſſimus, admonebat, ut non tam jurijurando, quam probitati fides haberetur. In foro autem quis non videt, quantum

va-

valeant, præter ingenium & doctrinam, ſplendor nominis, exiſtimatio hominum & vitæ præclare actæ dignitas? Contra vero ſæpe fit, ut nulla fides, etiam vera dicenti, habeatur; & talis advocatus videatur eſſe malæ cauſſæ argumentum. Hinc Aſinius Pollio, qui pro Urbiniæ hæredibus in forum venerat, ſtatim ac Labienum adverſariorum patronum aſpexit, eam cauſſam malam eſſe exclamavit, quod a Labieno defenderetur. Itaque non immerito Quinctilianus oratori, quem ad forum & judicia exercenda inſtituebat, Philoſophiam moralem apprime neceſſariam eſſe aſſeverat; neque poſſe aliquem ſine accurata morum diſciplina fieri bonum utilemque cauſſarum defenſorem.

De Medicina vero quid loquar? Satis eſt Hippocratis libros vel leviter percurriſſe, ut quis intelligat, quam

ſæ-

ſæpe & graviter vir ſapientiſſimus Medicinam profeſſuris inculcaverit religionem Deorum immortalium, honeſtatem vitæ morumque integritatem. Nam præter memorabilem illam de purgatione morali lucubrationem, in qua ipſe non tam medici, quam philoſophi moralis, & viri ſapientis munus ſuſtinens, a medico pravos mores, avaritiæ labem, & effrænatas animi cupiditates exulare jubet: quocirca neque Socrati, neque Platoni de ſapientia quicquam concedere videtur; cui maximam admirationem non moveant ea, quæ in lib. de jurejurando memoriæ tradidit? Mirum, quantum in eo pietatem & reverentiam erga Deos commendet Medicinæ cultoribus, quibus mandat, ut, niſi divino numine invocato, in ægros curandos non ingrediantur. Quod quidem inſtitutum utinam ætate quoque noſtra teneretur: fortaſſe ipſi Medici-

dicinæ magiſtri in tantis difficillimæ artis tenebris nunc minus offenderent. Quoties autem vir magnus conditionem eorum, qui ſeſe ad ſtudium tam arduæ ſcientiæ daturi ſunt, diligenter expendit, toties monet, una cum ſcientia præclaros mores eſſe conjungendos. Habeant, inquit, doctrinam, bonos & generoſos mores. Intelligebat enim vir prudentiſſimus, medicæ facultatis, per quam homines publicæ ſalutis præſides conſtituti ad Deos prope ipſos accedere videntur, dignitatem omnem eſſe interituram, niſi ad illam utendam homines probi ac bene morati admoverentur. Intelligebat medici improbitatem nemini non fore periculoſam, & magis quam morbus, infeſtam ac metuendam.. Verum quid vos diutius in re minime obſcura detineo? Quaſi vero, ut antea dixi, homines tam amentes, aut oſcitantes dari

ri possint, ut cum eorum agitur salus, ad alium, quam ad probum & præclari nominis virum reipsa confugiant.

Quid autem statuendum esse putatis de iis, qui non humanæ alicui facultati, sed omnium integerrimæ ac divinæ, Theologiæ nomen dederunt? Eritne quisquam, qui dubitet, singularem animi probitatem ad virum theologum pertinere? Ego equidem sic existimo, neminem dici posse theologum, cujus vitæ ratio theologo plane digna non sit. Profecto ipsum Theologiæ nomen adeo per se sacrum & divinum est, ut quicquid, non dicam improbum & flagitiosum, sed humanæ imbecillitati affine est, ab hujus scientiæ cultoribus abhorrere prorsus videatur. Irridebat Cicero Epicurum, quod is temperantiam quidem laudaret, interim vero in voluptate, quæ temperantiæ inimica est, summum bo-

bonum collocaret. Quid si forte fieret, ut qui serio perpetuoque agunt de Deo immortali, de virtutibus Christiano homine dignis, de felicitate sempiterna beatorum, & si vis etiam, de poenis impiorum apud inferos præparatis, de quibus omnibus persuasissimum nobis esse volunt, ipsi autem longe alias vivendi rationes sequerentur? Anne minus hujusmodi homines essent irridendi? Mores integri & incorrupti, Aristoteles inquit, fidem præcipuam faciunt. Qui aliter vivunt ac docent, hi profecto eorum similes esse videntur, qui agunt in scena, quique statim ac a scena ipsa recesserunt, nihil eorum curant, quæ paulo ante summa voluntate curare videbantur. Ex istorum fortasse licentia permanavit in vulgus: eum religionem amittere, qui amicitias colit theologorum. O vox improba ac nefaria, quæ crimen pauco-

rum in universum theologorum sanctissimum coetum detorquet. Quot enim sunt ante oculos nostros in hac civitate clarissimi viri, qui non minus pietate & religione, quam theologicis studiis excellunt, quique integerrimæ vitæ ratione calumniam hujusmodi diluunt prorsus atque refutant? Enimvero ex hac ipsa vulgi opinione, qualiscunque demum ea sit, illud manifesto consequitur, rem absurdam & incredibilem videri, aliquem posse sine splendore virtutis theologum existere, quod nimirum theologia & religio, religio & virtus, uno eodemque spiritu vivere videantur.

At vero quanti demum intersit ad omnes generatim disciplinas innocentia morum & virtus, ex iis, quæ brevissime dicam, facile dignoscetis. Nemo in literis tam hospes, aut tam parum exercitatus est, qui illud ignoret, ad præ-

præclarum aliquem in bonis literis progressum faciendum, præter ingenii acumen & intelligendi solertiam, maxime requiri sedati placidique animi tranquillitatem. Experientia quippe docemur, si qua alia in re, tum præcipue in literarum studiis, id quod Cicero longo rerum usu præditus dicere solebat: turbatum animum non esse aptum ad exequendum munus suum. Quæ autem major, aut quæ optimis studiis magis inimica animi perturbatio, quam quæ a vitiis pravisque cupiditatibus ortum habet? Obruunt prorsus omnem ingenii vim ejusmodi motus: & alacritas illa mentis, quam literarum studia deposcunt, in ea animi jactatione languet ac deficit. Atque hinc quemadmodum qui infirma sunt oculorum acie, lucem solis intueri sine molestia haud possunt, ita qui ægro animo sunt ab studiis prope abhorrent, & lite-

rarum genus omne faſtidiunt atque aversantur. Huc accedit, quod iſtiuſmodi homines a literatorum virorum ſocietate atque ab omni cum illis amicitiæ uſu prohibeantur. Amant quidem homines eruditi familiaritatem & jucundiſſimos amicorum congreſſus. Illa enim ſive ingeniorum, ſive ſtudiorum ſimilitudo facit, ut ſeſe mutuo videre & alloqui gaudeant; ibi multa de optimis diſciplinis, multa de rebus domi foriſque præclare geſtis inter ſe loqui ſolent; atque ita moleſtiſſimas diei horas ſuavitate ſermonis placidoque otio traducunt. Quis autem in hoc tali virorum cœtu diu ferat hominem, liberalibus quidem ſtudiis excultum, ſed moroſum, ſed iracundum, aut maledicum, qui ad omnia prope iraſcatur, qui de republica, de principe, ac de religione quoque ipſa liberius imprudenterque eloquatur? Amicitia

citia profecto a natura data est, non vitiorum illecebra & incitamentum (ut apud Ciceronem Lælius contendebat) sed comes & adjutrix virtutum; eique maximum ornamentum tollit, qui ex ea tollit id quod rectum & honestum. Idcirco sapientes, nisi in bonis & honestis viris, amicitiam dari posse pernegarunt. Ego olim memini quosdam in hac Urbe literatos, homines revera non mediocriter doctos, quorum tamen consuetudinem familiaritatemque plerique fugere & aversari solebant; non aliam sane ob caussam, quam quod omnis literarum respublica eorum supercilio niti videretur. Amabant omnes, quantum ego intelligebam, multiplicem eorum doctrinam rerumque maximarum, quibus illi instructi erant, scientiam: sed nemo æquo animo ferre poterat ipsorum vanitatem & arrogantiam; quod nimirum

rum se solos doctrinæ principes facerent, quod parem sibi neminem vellent, quod omnia denique ad libidinem suam vituperarent. Itaque viri prudentes satius esse putabant, milites illos Plautinos fugere, quam pati projectam eorum audaciam atque superbiam: quæ plerunque caussa est, cur tot clari literatura viri omnibus despectui sint, & nullum eorum ingenia præmium, nullam dignitatem consequantur. Conqueruntur sæpe multi de infelicitate literatorum, & quotidiano fere sermone percrebuit, jam prope conclamatum esse de literis: neminem hoc tempore, in Italia præsertim, existere, qui, ut olim, gratia, auctoritate, tum etiam opibus, literarum studia foveat atque amplificet: principes quidem alias bonarum artium cupidos studiorumque fautores, jam longe aliud moliri, & minime omnium

nium de optimis diſciplinis cogitare; adeoque cum Mæcenates deſint, mirum non eſſe, cur non dentur, ut poeta ait, Marones. Ego equidem nolo publicæ hujuſmodi querelæ me opponere: nolo tam pervagatæ opinioni repugnare; illud tamen dico, ſæpe literatorum vitio fieri, ut nullum habeant literæ patrocinium. Quis enim domi alere, aut fortunis opibuſque augere velit homines, certe quidem ingenio & eruditione præſtantes, ſed turbidos & ingratos (in quo ſane vitio nihil mali non ineſt) tum etiam ad diffidia & rixas prope factos, qui dicacitate, aut ſcribendi licentia nemini parcant? In domum recepit ſplendide ſatis ac liberaliter ſuperiore memoria Carolus Emanuel Sabaudiæ dux Jo: Baptiſtam Marinum, poetam ejus temporis celeberrimum, quem præter alia beneficia, quibus illum large cumulavit,

vit, ſanctorum quoque Mauritii & Lazari militari ornatu decoravit. Quid poſtea? Homo æque imprudens ac beneficiorum omnium immemor, libellis quibuſdam editis, tum aliis cauſſis, ita optimi ac beneficentiſſimi principis animum offendit, ut niſi mite illius ingenium & a cæde hominum abhorrens obſtitiſſet, Marinus temeritatis ſuæ pœnas capite perſolviſſet. Quid vero de Joanne Ciampolo loquar? qui propter elegantiam ingenii & ſingularem eruditionem cum apud Urbanum VIII. Pont. Max. ſummo loco & gratia floreret, homo ſuperbus & inflatus, nimia loquendi libertate carpendique vitio id effecit, ut a liberaliſſimo Pontifice tum ab aula, tum etiam ab Urbe, ſpecie quadam honoris, dimoveretur: quem deinde, ut ſe revocaret, neque ſuis, neque amicorum precibus exorare unquam potuit.

tuit. Dies me citius, quam oratio deficiat, si plura id genus enumerare velim, quæ apud Joannem Pierium Valerianum, Cornelium Tollium atque alios extant de infelicitate literatorum argumenta sane luculentissima, quibus liquido apparet, ingenium & doctrinam sine probitate pestem hominibus calamitatemque importare. Non ergo errori hominum, aut fortunæ temeritati tribuendum, quod persæpe videamus, viris perexiguo ingenio & mediocri doctrina ornatis, dignitates & honores amplissimos deferri: contra vero alios in oblivione jacere, qui, quod acriori essent judicio, & scientia ampliori abundarent, jam esse in vado, & in portu navigare videbantur. Plus illorum profecto valuit doctrinæ mediocritas, ab integris purisque moribus commendata, quam stulta & inanis istorum sapientia, qui

 sibi

ſibi minus quam aliis ſapere didicerunt. Neque enim viri principes putant, reipublicæ multum intereſſe eloquentiam, ſcientiam juris aliaſque liberales diſciplinas, niſi his quoque gravitas & honeſtas morum vitæque magiſtra prudentia accedant. Itaque M. Tullius, vir ſingulari conſilio ſapientiaque inſtructus, Marcum filium graviter admonuit, ut viri boni nomen præ ceteris rebus tueretur, atque illud commodis & fortunis omnibus anteferret. Non eſt, inquit, ulla res tanti, aut commodum ullum tam expetendum, ut viri boni & ſplendorem & nomen amittas. O præclaram & admirandam hominis ſapientiſſimi vocem. O divinum & ſalutare optimi parentis monitum. Non opes & fortunas, non faſces & imperia comparanda filio proponit, ſed viri boni & honeſti nomen. Utinam noſtra quoque ætate parentes in liberos
ſuos,

ſuos egregia indole & ingenio ornatos, tam ſapientes animi ſenſus infunderent. Utinam illos patria charitate monerent, ut honeſtatem & famam in oculis perpetuo ferant, nulla cum re commutandam: qua ſemel amiſſa, tum de ingenio, tum de omni doctrinæ ſpe, actum eſſe intelligant. Quod ſi forte parentes cæco amore ducti liberos ſuos; non tam ad virtutem & honeſtatem, quam ad opes & magiſtratus aſſequendos cohortantur; ad vos illud ſpectat, clariſſimi bonarum artium magiſtri, qui parentum ipſorum vices auctoritatemque ſuſcepiſtis. Vos, inquam, adoleſcentes ipſos, auditores veſtros, pro dignitate veſtra ac ſapientia ſæpe commonere debetis: doctrinam ſine virtute exitium fieri atque infortunium: fruſtra ſe Romæ ab optimis ſtudiis opes & honores quærere, fruſtra principum virorum exſpectare

benevolentiam & gratiam, nisi præclara vitæ ratio scientiæ ingenioque præluceat. Non esse Romæ, quod quidam improbi dictitant, omnia exposita; & pecuniæ magnitudine, aut potentis alicujus gratia, ad omnia aditum patefieri. Fuerint hæc vitia temporum præteritorum. Nostra quidem, tum superior ætas, eos vidit sanctissimos principes, qui non minus innocentiam vitæ, quam doctrinæ præstantiam ante oculos habuerunt. Horum nemini profecto concedit BENEDICTUS XIV. optimus ac sapientissimus Pontifex, qui cum in omni vitæ genere præclarissimarum rerum scientiam cum maxima vitæ honestate ac singulari virtute conjunxerit, non est dubitandum, quin hominum commendationem cum ab ingenio, tum a virtute ducat; atque eos præ ceteris maximis præmiis, honoribus ac beneficiis

ficiis ſit ornaturus, qui ipſius non diſſimiles, & doctrina & probitate præſtabunt. Tam magnum & præclarum ſummæ auctoritatis exemplum cohortationibus veſtris, optimi præceptores, fidem & robur, idemque orationi meæ terminum dabit.

DE

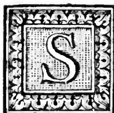
DE

VI ET POTESTATE LITERARUM ORATIO X.

Habita VII. *Kal. Decembres* MDCCXLII.

Emo Principi
NICOLAO JUDICE
S.R.E. CARDINALI

Paulinus a S. Josepho S.P.D.

INGULARIS *illa tua ac nemini non perspecta humanitas, qua me primum ab eo tempore, cum, Clemente XI. Pontifice Maximo, Apostolici Palatii praefecturam summa cum laude gereres, complexus es, & qua deinde a Benedicto XIII. Cardinalis renunciatus, me semper, quecunque se dedit occasio, prosequutus es singulariter, certe postulare videbatur, ut observantiam erga te meam aliqua literarum signi-*

gnificatione publice testarer. Sed cum satis exploratum mihi esset acre illud ac perspicax tuum de bonis literis studiisque doctrinarum judicium, facile intelligebam, nihil tibi probatum fore, nisi quod esset ingenio summe elaboratum atque perfectum. Itaque diem exspectabam, in qua tandem rude donatus, ab hoc publico diuturnoque docendi munere feriari possem; tantumque mihi otii suppeteret, quantum Geometricis quibusdam, quæ sæpe tecum communicaveram, cogitatis meis perficiendis limandisque satis esset: quæ quidem nomini tuo nuncupare statueram, ut tuorum essent erga me beneficiorum perpetuum monumentum. Sed cum interim docti quidam viri ex iis, qui domum tuam, tanquam bonarum artium & sapientiæ officinam frequentare solent, ad te detulerint, se illo die summa cum voluptate in Romano Gymnasio de singulari vi ac potestate literarum in animis hominum per-

pervincendis me dicentem audivisse, cum scilicet solenni oratione studiorum initia celebrarem; postero die unus ex familiaribus tuis ad me venit nomine tuo mihi perhumaniter gratulatum, qui mihi affirmavit, te orationem ipsam perlegendam valde cupere. Nihil moror: ecce illam, qualiscunque ea sit, ad te mitto; obtestorque te plurimum, ut quicquid in ipsa minus emendate, minus polite diserteque dictum offenderis, illud omne censoria animadversione libere notes, expungas, corrigas. Nibil enim mihi gratius, nihil optabilius accidere poterit, quam, talem virum sapientia, doctrina, literisque excultum, studiorum meorum judicem ac censorem habere. Interea vero pro tuis erga me meritis dum tibi aliquam referre gratiam, ut antea dixi, cogitabam, novo me beneficii genere tibimet devinctum esse intelligo. E Collegio Nazareno VI. *Kal. Decembres* MDCCXLII.

uo plura sunt, PP. amplissimi, quæ ad optimarum artium laudes celebrandas quotannis ex hoc loco afferuntur, eo certioribus argumentis intelligere potestis, nullum esse lumen ingenii, nullum eloquentiæ flumen, nullamque dicendi copiam, quæ earum dignitatem circumscribere possit, certisque terminis definire. Nam cum jam toties de illis, celeberrimo hoc die recurrente, clarissimi oratores verba fecerint, adhuc tamen tam multa, tam varia, tamque splendida sese offerunt argumenta, ut non tam invenire quid dicam, quam seligere quid potissimum dicendum sit, res mihi omnium longe difficillima videatur. Vix enim literas cogito, cum statim occurrunt animo utilitates & uberrima commoda, quibus illæ hominum vitam augent: occurrit

currit ſplendor & gloria, quam cuique ampliſſimam afferunt: occurrit voluptas maxima & incredibilis jucunditas, qua nos in omni fortunæ gradu cumulatiſſime afficiunt; ut proinde in tanta rerum dicendarum copia quid agam, quo me vertam, aut quam viam inſiſtam, prorſus ignorem. At vero in tam ancipiti deliberatione cum diu multumque verſatus eſſem, unam tandem animo proſpexi literarum præſtantiam ceteris præferendam, longeque ceteris illuſtriorem, quam & celebritate hujus loci & ſapientia veſtra dignam fore judicavi. Animadverti ſcilicet, eam eſſe literarum vim incredibilem ac prope divinam, ut in animis quoque hominum imperium habeant ac poteſtatem. Qua quidem re quid præclarius ad bonarum artium dignitatem dici, aut quid majus excogitari unquam poſſit, minime video.

Neque enim tenuis, aut vulgaris agitur doctrinæ triumphus, ſi elatos mortalium animos ac natura ſuperbos illa vincere queat, ſibique ſubjicere. Itaque nemini, quemadmodum ſpero, injucunda erit oratio mea: nam & vos, Adoleſcentes optimi, qui tandem futuri ſint ſtudiorum veſtrorum fructus jam inde cognoſcetis, & vos, PP. ampliſſimi, taciti reputabitis, quæ ſint dignitatis veſtræ ornamenta, & in quo gloriæ faſtigio vos ipſa literarum ſtudia collocaverint.

Quanta ſit doctrinæ vis, quantumque in animis hominum valeat, poetæ fabulis pulcherrime fictis rem non obſcure adumbrarunt: Orphei præſertim, quem dulcedine lyræ non modo ſylvas & ſaxa ad ſe trahere, ſed etiam feras immites & flumina cantu detinere finxerunt: qui proinde crudeles tigres & rapidos leones lenire

ab

ab Horatio dictus eſt. At vero non ille ſylvas, ut D. Gregorius Nazianzenus ait, ſed ſylvarum incolas vi & ſuavitate loquendi traxit: non ſaxa, ſed dura hominum pectora mollivit: non feras, ſed efferatos hominum mores mitigavit; poſtremo non flumina, ſed juvenes in omnem voluptatem defluentes continuit. Equidem hac ratione primis illis temporibus conditæ urbes, & civitates conſtitutæ ſunt. Sic abducti ab agris & ſylvis homines, fera agreſtiſque vita mutata, leges rogatæ, jura judiciaque deſcripta, ſapientis videlicet viri doctrina atque eloquentia. Neque aliud certe fuit regnorum initium; regumque nomen & poteſtas non aliunde profecta eſt. Nam cum aliquis in civitate exiſteret, qui ceteris ſapientia præſtaret, & quid æquum, quid iniquum, quid utile, quid honeſtum ſit, ſapienter definiret; qui-

que præterea res tum privatas, tum publicas optime administrandi rationem traderet, populus ad eum frequens convenire, ab eo tum de bello, tum de pace consilium capere, atque ex ejus imperio, non vi & armis, sed voluntate & obsequio omnia facere consuevit. Sic ille Nestor, cujus ex ore melle dulcior fluebat oratio, Piliis imperasse dicitur: sic Evander in Latio imperium tenuit auctoritate, quam sibi apud rudes populos admiratione literarum conciliavit: sic denique Numa Romanis leges præscripsit, singularis sapientiæ fama & Egeriæ Deæ colloquio celebratus. Itaque quod strenui duces ac fortissimi imperatores copiis atque exercitu instructi, & omnia vi, minis, igne ferroque vastantes, vix tamen obtinent, ut populos in ditionem suam redigant, id olim per se nullis armis nulloque terrore militum obti-

obtinuit doctrinæ ratio, cum tot illi gentes ac populi sese ultro dederint. Consecutis inde temporibus, omnes optime institutæ civitates, omnes liberi populi, omnes præclaræ respublicæ semper apud se doctissimos viros habere studuerunt, quos de politicis rebus, de œconomicis, de legibus, de judiciis ac de omni civili scientia consulerent. In his fuere Solon, Lycurgus, Zoroaster, Trismegistus aliique plurimi, qui sanctissimis legibus & institutis cives suos sapientissime gubernarunt. Neque vero mirum, quod populos ita doctrinæ fama sibi subjecerit, cui clarissimi quoque duces & imperatores terrarum orbis victores, manus dare, & ab ea vinci præclarum sibi duxerunt. Philippus rex Macedonum, vir magnitudine animi, & bellicis laudibus cum paucis comparandus, Athenienses bello gravi diuturnoque

noque vicerat ; cumque Athenas in ſuam poteſtatem redegiſſet, communis fuit tum ducum, tum etiam amicorum regis ſententia, ut rex urbem ſibi, ac Macedonum nomini tot annos infeſtiſſimam aliquando everteret, everſamque ſolo æquaret. Sed Philippus, eorum ſpreto conſilio, recuſavit, urbem doctrinæ, ut ipſe ait, & literarum theatrum excindere. Quid vero Gn. ille Pompejus tot tantiſque victoriis Europa, Aſia, atque Africa terra marique partis jure optimo magnus, qui Poſſidonii philoſophi auditor fieri, ejuſque poſtibus laureatos faſces ſubmittere gloriæ ſibi duxit? Quid C. Cæſar, qui M. Tullium Pompejanas partes ſecutum poſt Pharſalicum prælium non modo in gratiam recepit, ſed eum quoque deinde perpetuo & coluit & ſingulari humanitate complexus eſt ; quod divinam ejus eloquentiam tanti faceret,

ut illum omnium triumphorum laurea dignum affirmaverit, multo præclarius esse asseverans, ingenii & Romanæ linguæ terminos, quam imperii fines promovere. Enimvero admirabilem esse literarum vim inde clarius intelligetis, si in perversis hominum moribus castigandis, pravisque affectibus leniendis eas plurimum posse animadvertatis. Omnes quidem, quotquot homines sunt, probe norunt, perturbationes animi morbos esse graves & periculosos, quibus ille longe deterius, quam æstu febrique corpora, conflictatur. Quid enim aliud est amor, odium, metus, voluptas, dolor, nisi gravissimæ animorum ægritudines, quibus illi misere cruciantur? Quarum sæpe tanta vis est atque acerbitas, ut homines ab iis intereant, vel impatientes morbi voluntariam sibi ipsi mortem consciscant. Quot, quæso, amor usque ad insaniam

induxit? Quot dolor exulceravit? Quot mœror ad mortem adegit? Sed plures profecto ſanavit pharmacum illud, quod Homerus Nepenthes nominavit, ſermo ſcilicet doctrina conditus. Hoc nimirum Helena Telemachum hoſpitem ingenti mœrore confectum ad hilaritatem revocavit, cum inter pocula paternam Ulyſſis virtutem, reſque ab eo præclare geſtas commemorans, adoleſcentis animum reddidit alacriorem. Et ſane quorſum ſpectabant Tuſculanæ M. Tullii quæſtiones de tolerando dolore, de ægritudine lenienda, ac de reliquis animi perturbationibus ſedandis? Quo tendebant Platonis, Clitomachi, Carneadis, & aliorum de luctu minuendo opuſcula? Quo virorum illuſtrium tot de conſolatione commentaria, Sulpitii ad Ciceronem, Ciceronis ipſius ad ſemet de interitu filiæ conſolandum, Senecæ conſolatio ad

ad Polybium, ad Marciam, ad Helviam matrem, Plutarchi ad Apollonium, ad uxorem; & ſcripta alia, quibus viri ſapientes parem magnitudini doloris medicinam attulerunt? Intelligebant enim ejuſmodi viri, extremis malis extrema remedia eſſe adhibenda: proinde Philoſophiæ præceptis atque omni doctrinæ genere uſi ſunt, qua ſola potentiſſima vi ſeſe malorum acerbitati mederi, & languentes ac prope deſperatos animos ad ſanitatem poſſe traducere putaverunt. Audite quid M. Tullius in Tuſculanis quæſtionibus de conſolatione dicat, quam ipſe ſibi ob amiſſam cariſſimam filiam pene doloris vi exanimato, a literis & doctrina quæſivit. Ægritudinis ſedatio, inquit, & heſterna diſputatione ſedata eſt, & in conſolationis libro, quem in medio (non enim ſapientes eramus) mœrore & dolore conſcripſimus. Quodque ve-

tat Chrysippus ad recentes quasi tumores animi remedium adhibere, id nos fecimus, naturæque vim attulimus, ut magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet. O magna doctrinæ vis, quæ acerbissimum vulnus paterno pectori recens inflictum, si minus sanare, at certe lenire potuit.

Verum inter ceteras animi ægritudines, quibus homines, quasi mortifero morbo urgeri, atque admodum dies noctesque vexari solent, duæ sunt omnium maxime peticulosæ, libido atque iracundia. Sunt hæ profecto geminæ furiæ tædis ardentibus armatæ, quæ hominem in omne flagitiorum genus præcipitem agunt: neque ulla vis est, aut virtus, quæ illum cohibere possit atque retrahere. Non parentum obsequia, non amicorum consilia, non suppliciorum metus, non ipsa vitæ discrimina quicquam valent, ut animus ab alteru-

terutra hujusmodi face inflammatus, queat a concepto scelere dimoveri. Rationis enim lumine orbatus, in præceps ruat necesse est. Sed o admirandam literarum virtutem, o vim doctrinæ incredibilem: attendite, quæso, factum singulari admiratione dignum, quod nisi Valerius Maximus, Diogenes Laertius, Lucianus, tum etiam ex nostris sanctissimi viri Hieronymus, Augustinus & Ambrosius literis tradidissent, vix cuiquam credibile videretur. Erat Athenis Polemo, adolescens luxuria perditissimus, a summo mane ad vesperam usque ebrius & crapulæ indulgens, quem Athenienses, ut Lucianus refert, se nunquam sobrium vidisse affirmabant. Hic, lucente jam sole, e nocturno convivio domum rediens, ut erat unguentis delibutus, floribus coronatus & pellucida veste amictus, Xenocratis celeberrimi philosophi scho-
lam,

lam, doctorum hominum turba refertam ingreditur. Atque hic crapulam exhalans vinoque languidus, non modo inter honestissimos juvenes eo lasciviæ habitu consedit, sed etiam ore impuro disputationem interpellare ausus est. Tum omnes indignitate rei commoti, stomachari, fremere, indignari audacissimi hominis petulantiam. At Xenocrates, vultu nihil immutato, omissis iis, de quibus disserebat, de modestia ac temperantia loqui cœpit, tanta quidem vi & gravitate, ut Polemo quasi gravi somno experrectus, statim resipiscere visus sit. Proinde primum coronam capite detractam proijcit, deinde brachium in pudoris & modestiæ signum intra pallium reducit, demum effusam oris hilaritatem contraxit, atque omnem prorsus luxuriam ac turpitudinem abdicavit; adeo ut & philosophus postea clarus evaserit, & ipsi

ipsi magistro in schola regenda successerit. Ecquis quantum doctrina valeat, plane non videt, si ex una Xenocratis lectione juvenem perditum luxuria pudicum & continentem, turpissimum ganeonem philosophum præclarum fieri videat? Quid si dicam illum ipsum in reliqua vita ea gravitate, temperantia ac pudore se gessisse, ut ad eum scorta accedere non auderent? O inauditam sapientiæ virtutem omnium literis & prædicatione dignam. At vero de iracundia, quam Ennius insaniæ principium esse dixit, haud minorem victoriam attendite. Hanc autem eloquentia, quæ flexanima non immerito a Pacuvio poeta dicta est, veluti propriam sibi vindicat: quam proinde vobis, studiosi eloquentiæ adolescentes, longe jucundiorem fore non dubito. Oderat C. Cæsar Q. Ligarium acerbo animo atque infesto, quod ille pro Gn.

Gn. Pompejo in acie Pharſalica ſteterat, tum etiam quod multa alia contra dignitatem ſuam eum feciſſe non ignorabat. Quamobrem conſtituerat apud ſe cum eo nullo unquam tempore reconciliari. Cum autem Ciceronem pro eodem Ligario ſibi ſupplicaturum audire non recuſaſſet, amicos præmonuit, Ciceronem abs ſe, non ignoſcendi animo, ſed officii gratia auditum iri. Quid enim obſtat, ait, quo minus M. Tullium pro Ligario dicentem audiamus, quem jampridem hominem improbum & hoſtem noſtrum eſſe conſtat? Age porro: dixit Cicero pro Ligario, at tanta dicendi arte atque ingenio, tanta ipſius Cæſaris propter clementiam commendatione, tantaque erga reum miſeratione ac precibus, ut Cæſar, mutata voluntate, injurias omnes Ligario condonaverit, atque in gratiam receperit. Sed audite rem a Plutarcho diligen-

ligentius expoſitam. Poſteaquam Cicero (inquit) dicere orſus eſt, mirifice eum commovit: variiſque affectibus & mira gratia ejus oratio ita progreſſa eſt, ut colorem identidem Cæſaris facies variaret, perſpicuumque omnibus eſſet, eum animi motibus concitari & ad miſericordiam flecti. Denique ubi pugnam Pharſalicam orator attigit, uſque adeo animo perculſus eſt, ut toto corpore contremuerit, atque ei de manibus libelli aliquot, quos tenebat, exciderint. Itaque precibus expugnatus, Ligarium crimine abſolvit. Audiſtis, Auditores, Cæſarem illum virum fortiſſimum atque invictum, qui tot victorias reportaverat, quot bella geſſerat, tot gentes populoſque domuerat, quot prælia commiſerat, a Cicerone eloquentiæ vi expugnatum, oratori dare manus, reo parcere atque inimicum in gratiam amicitiamque re-
 cipe-

cipere? Quæ victoria tam nova & incredibilis, quæ cum hac comparari unquam possit? Quæ tanta virtus ac potestas, quæ victorem gentium & imperii Romani moderatorem cogeret ad hominem sibi infensissimum complectendum, cui hostem se perpetuum fore obfirmata voluntate declaraverat? O quam vere ipse M. Tullius eloquentiam animorum dominatricem centies & millies nominavit. Quam recte Euripides ajebat, quæcunque ferrum moliri atque efficere potest vis hostium, ea omnia confici oratione viri eloquentis. Profecto me dies deficeret, si clarissimas & innumerabiles commemorare velim victorias, quas eloquentia in omni temporum memoria tetulit, principum regumque animis expugnatis. Sed hic non eloquentiæ laudes celebrandi locus est, cum in præsens omnium disciplinarum caussam agendam susceperim.

Quæ

Quæ quidem ſingulæ tantam in ſe vim continent, ut animos hominum natura cæleſtes & divinos ſibi ſubjicere queant. Quid enim de medendi facultate, quid de juriſprudentia dicam? Utinam illæ in nobis haberent minus auctoritatis & imperii: profecto nos earum cultoribus fortunas, opes, vitam denique ipſam haud tam facile crederemus. Medicos quidem, eloquentes præſertim, vitæ neciſque noſtræ imperatores ſtatim fieri, C. Plinius ſenior iniquo animo ferebat. Enimvero honorem illis nos liberaliter deferre, ſacræ literæ jubent. Juriſperitos autem, in hac potiſſimum civitate, tanti facimus, ut eorum judicio conſilioque cuncta fere dirigi, gubernarique videantur. Hinc eſt, quod tam ſæpe homines, non ſplendore generis, non opibus, non aliqua ratione præclaros, ſed obſcuro & aliquando etiam infimo loco natos, vi-

demus apud principes viros & clarissimos reges amicitia, gratia & auctoritate valere, quorum ipsi doctrina consilioque omnino nituntur. Equidem memoriæ proditum est, Alexandrum Severum nihil unquam, nisi ex doctorum hominum scientia, gerere consuevisse. Nec nobis hic vetustiora consectari opus est: quot modo sunt in Urbe ante oculos omnium nobilissimi Præsules, & amplissimi Cardinales, qui hominum doctrina præstantium sententiam in gravissimis negociis exquirunt, eorum consilia sequuntur, omnia demum ex unius sapientis viri judicio deliberant? Et erit quisquam, qui dubitet, magnam inesse doctrinæ vim magnamque auctoritatem, cum videat viros genere ac dignitate primarios, tum etiam ætate graves, qui omnibus imperare, nemini parere consueverint, homini tamen literato sese ultro subjicere, suoque

que illius præferre judicium, qui cum iisdem sit neque ætate, neque ceteris vitæ ornamentis ullo modo comparandus?

Valeant ergo valeant, qui hoc tempore de literarum studiis demisse cogitant & perperam obloquuntur. Non jacent profecto literæ, non otiantur: neque despectui sunt ulli, ut isti dictitant, literarum cultores. Habet, habuitque semper suam vim, suum robur scientia & doctrinæ præstantia: atque id non solum in vulgo & in multitudine imperitorum, sed etiam in regum & clarissimorum principum animis, qui a nemine vinci, nemini cedere, nisi sapientibus viris, præclarum sibi esse ducunt. Quamobrem, Auditores, si quis erit in posterum, qui, vobis audientibus, literarum dignitatem contemnere audeat, aut doctrinæ studia nullius utilitatis, nullius gloriæ,

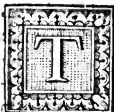
nul-

nullius denique momenti esse judicet, hunc vos vel amentem, vel dignitatis suæ parum cupidum esse putatote.

DE LAUDIBUS LEONIS X. IN ANNIVERSARIIS EJUS PARENTALIBUS

ORATIO XI.

Habita VII. *Kal. Martias* MDCCXLV.

RISTIS semper & acerba mihi accidit illius diei memoria, in quo Leo X. Pont. Max. incredibili bonorum omnium mœrore summaque totius Urbis comploratione & lacrimis interiit. O diem reipublicæ ac religioni funestissimum. O luctuosam tristissimamque Pop. Rom. calamitatem. Jam quinque supra viginti

ginti & ducentos enumerantur anni, ex quo ille publicæ felicitati præreptus est, &, tanquam recenti refricato vulnere, adhuc miseris modis dolemus. Solenni quotannis officio in hoc religionis & literarum domicilio Leoni ipsi justa persolvimus, clarissimam illius memoriam singulari laudatione prosequentes: sed tantum abest, ut pietatis hujusmodi significatione satis nobis fecisse existimemus, aut in nobis extincti desiderium minuatur, ut illud contra magis ac magis in dies augeri sentiamus. Etenim tanta fuit Leonis X. virtus, tam incredibilis sapientia, tanta in omnes, præsertim vero in viros doctos, liberalitas ac beneficentia, ut quotquot iisdem temporibus extiterunt scriptores, illum summis laudibus ad cælum extulerint: illum munificentissimum principem, illum Pontificem optimum ac sempiterna recordatio-

datione dignum, unanimi consensione prædicaverint. In tanta igitur celebritate laudum tantoque virtutum plausu, quo me vertam, aut quid consilii capiam, prorsus ignoro. Neque enim possunt, tam brevi ad dicendum tempore constituto, amplissimæ Leonis virtutes vel numerando recenseri: neque mihi mens est ire per singula præclarissima ejus facta, & vos diutissime in audiendo defatigare. Itaque digitum ad fontem, ut ajunt, intendam; atque operam dabo, ut paucis intelligatis, Leonem X. hoc tantum sui desiderium reliquisse, hanc tantam gloriæ diuturnitatem esse consecutum ex liberalitate in literarum cultores, ex summo denique optimarum artium patrocinio. Hinc profecto ille sibi nominis immortalitatem comparavit; atque hinc quoque hodierno die erit mihi præcipuum ac proprium de ejus laudi-

bus

bus argumentum, ceteris quidem ab eo præclare geſtis ſilentio prætermiſſis, quæ fere ſingulis annis ex hoc ampliſſimo loco celebrari conſueverunt.

Digna ſane viro principe laus eſt liberalitas, quam primam & peculiarem imperantium dotem Alexander Severus nuncupare ſolebat: qua ſi qui careant, vix illi principis nomine digni eſſe videntur. Nimirum qui rerum potiuntur, hac una virtute populorum benevolentiam ſibi maxime conciliant, imperiumque ſibi beneficiis longe melius, quam armis tuentur. Quod cum ſatis optimi principes intelligerent, illud dies noctesque cogitabant, quo pacto poſſent de omnibus benemereri; ac diem illum, in quo non aliquem beneficio ornatum ſibique devinctum dimiſiſſent, ſibimet omnino periiſſe putabant: quemadmodum præ ceteris de Tito Cæſare, de Trajano imperato-

re aliisque plurimis historiæ loquuntur. At vero quanquam principes ipsi liberalitatis laude tantopere commendentur, sit tamen sæpe, ut ea ipsa sic abutantur, ut propter illam, non tam in laudem, quam in sermonem & vituperationem hominum veniant: quod nimirum, qua in re liberalitas ejusmodi sita sit, minime intelligant. Alii enim in venationibus, in ludis sumptuosis & spectaculis magnificentissimis pecuniæ magnam vim profundunt: alii in tabulis pictis, signis & marmoribus, alii denique in magnificentia ædificiorum, in fontibus ac pyramidibus ad cælum usque extollendis, immensas publici ærarii opes insumunt atque disperdunt. Verum errant, profecto errant, si non in publicis commodis, sed in vanis hujusmodi substructionibus veræ liberalitatis laudem contineri sibi persuadeant. Falluntur, inquit Taci-

Tacitus, quibus luxuria specie liberalitatis imponit: perdere multi sciunt, donare nesciunt. Hinc est, quod Plinius, ut veram & germanam Trajani ab inani & fucata præteritorum Cæsarum, liberalitatem distingueret, ambitio, inquit, & jactantia & effusio & quidvis potius, quam liberalitas existimanda est, cui ratio non constat. Et Isocrates regem suum Nicoclem admonebat, ut splendidissimus quidem esset, sed in his rerum sumptibus liberalitatem ostenderet, quæ fructum nunquam interiturum ex se parerent.

Quæ cum ita sint, plane dubitari non potest, quin Leo X. veræ liberalitatis laudem probe noverit, eamque fuerit perfecte assecutus. Ex regia enim Medicea familia natus, & in paterna domo, munificentiæ & splendoris veluti officina liberaliter educatus, cum ipso pene nutricis lacte germanæ vir-

tutis & laudis ſenſus altius imbiberat. Noverat quidem adoleſcens mira ingenii dexteritate præditus, Græcis præterea ac latinis literis ſapienter inſtructus, quantum diſcriminis inter veram & fucatam liberalitatem intercederet. Noverat, majores ſuos, immortalis memoriæ viros, Coſmum proavum, Petrum avum & Laurentium patrem, ſummo reipublicæ bono in optimarum artium commoda immenſas fere opes ſumma cum laude prodegiſſe. Proinde ipſe quoque in omni vitæ genere & Cardinalis & Pontifex hanc eandem Mediceæ domus gloriam, literarum patrocinio comparatam, quaſi propriam ſibi aſſeruit, & quam maxime potuit, amplificavit. Nam ut ſilentio prætercam, quam liberali gratoque animo egregius adoleſcens ſe gereret erga Angelum Politianum, Demetrium Chalcondylam, Scipionem Carteroma-

macum aliosque viros literarum dignitate clarissimos, quos ad humanitatis studia, ad eloquentiam, ad philosophiam & ad omnem eruditionem tum Græcam, tum Latinam magistros habuit; ut nihil loquar de officiis ac liberalitate, qua usus est plurima erga viros doctrina præstantes, cum ab Innocentio VIII. Cardinalis in ipso ætatis flore renunciatus, in Academia Pisana versaretur, ut juri addiscendo operam daret; postremo ut missum faciam omne illud fortunatissimum tempus, quo paterna ejus domus opulentia, fortunis, gratia, auctoritate opibusque maxime floruit; cui mirum non videatur, quod adversante deinde fortuna, & communi Italiæ fato Mediceæ quoque domus ruinam & vastitatem involvente, ille nihilominus idem erga literatos homines studium, eundem animum eandemque voluntatem per-

perpetuo conſervaret? Nemo veſtrum ignorat triſtiſſima ea tempora, quæ bellorum tumultibus agitata, ſeditionum turbarumque tempeſtate quadam Italiam fere univerſam miſere jactarunt. Ea tunc fuit Mediceæ gentis calamitas, ut civium improborum invidiæ, furori ac telis cedere, patriosque ſplendidiſſimos lares fuga deſerere cogeretur. Cumque ex hac flamma periculoque Cardinalis Medices evolaſſet, decem & octo annos per Italiam, Galliam atque Germaniam pervagari compulſus eſt. In hoc autem tam miſero, tam difficili diuturnoque exilio quis crederet, Joannem Medicem, facultates, quas ſibi reliquas fortuna fecerat, literatis hominibus liberaliter nunquam deſtitiſſe impertiri? Et ſane etiam tum fuerunt Romæ, fuerunt Mediolani, fuerunt Genuæ atque Florentiæ viri literarum cultores,
quos

quos ſuis ille ſumptibus alebat, & quibus poterat, opibus ſuſtentabat. Vix cuiquam credibile videretur, aut oratorum more a me verbis auctum & exaggeratum id, quod dicam, niſi Paulus Jovius Nucerinus Antiſtes rem literis teſtatam faceret. Talis erat, inquit, Cardinalis Medices etiamdum exularet, erga viros doctos liberalitas, ut non defuerint aliqui, qui juvenem ſerio admonerent, ut ſibi ab ejuſmodi largitate temperaret: venturum enim tempus, quo ipſe propter rei familiaris inopiam, neque alios, neque ſe ſuſtentare poſſet. Sed ille, egone, ait, viros doctos deſeram? Ego ab illis unquam divelli patiar? Malo equidem cum ipſis exul atque egens extremum vitæ ſpiritum ducere, quam ſine illis in patriam reverti atque regnare. O præclaram vocem magnanimo viro dignam. O incredibilem erga litera-

rum

rum ſtudia animi propenſionem. Jam vero minime decebat, ut tanta ac tam ſingularis virtus, quam immortalis Dei providentia amplificando communi literarum bono deſtinaverat, diutius deliteſceret. Itaque, extincto Julio II. Pontifice, ipſe Cardinalis Medices ad ſummum Pontificatus apicem Leonis X. nomine, ingenti Pop. Rom. plauſu & bonorum omnium gratulatione evectus eſt. Quis autem hic brevi orationis ambitu complecti poſſit, quæ & quanta ille in Pontificatu liberaliſſime fecerit ad dignitatem literarum provehendam? Si homo privatus, patria pulſus, exulans atque egens tam liberalem ſe præbuit eruditis hominibus, quam modo audiviſtis, quid eum putatis, cum Romanus Pontifex, Eccleſiæ caput & princeps fuerit renuntiatus, eſſe facturum? Non ignoro equidem quandoque fieri, ut homi-

hominum mores, maxima dignitate accedente, immutentur, longeque alii ac prius, esse videantur. At constans eademque semper fuit Leonis X. erga literatos voluntas, crevitque in eo summa cum dignitate liberalitas. Quare vix Lateranensi Concilio, quod Julius II. inchoaverat, feliciter absoluto, vix sedatis iis, quas Carvajal & Sanseverinus Cardinales in Pisano conventiculo excitaverant, turbis; vix denique Italiæ rebus pace & tranquillitate compositis, cum continuo literarum studiis ad Urbem, unde per varias temporum acerbitates diu exulaverant, revocandis omnem animum adjecit. Verum optimis disciplinis in Urbe restituendis tempus nimis inopportunum & alienum nactus es, Leo Pontifex Maxime. Nonne Pontificii ærarii opes diuturnitate bellorum prorsus attritæ? Nonne Ecclesiasticæ ditionis provinciæ,

aut igne ferroque vastatæ, aut multo ære alieno obstrictæ? Nonne demum Roma ipsa, imperii sedes, gravissimis oppressa vectigalibus? Hæc profecto nemo non videt, qui Pontificatum Julii armis perturbatum ac plus nimio bellicosum omnino non ignorat. Sed hæc principes alios percellant impediantque, quo minus erga literas & literatos se munificos ac liberales ostendant; non autem Leonem X., qui nominis sui magnitudini parem habet animum ac beneficentiam. Itaque jam ex Italia universa, ex Græcia, Germania, Gallia, aliisque remotissimis provinciis ad Urbem properant, Leone ipso magnis propositis præmiis invitante, viri doctrina, literis & eruditione clarissimi; atque omnes in Leone, non tam Mecœnatem aliquem beneficum, quam amantissimum literarum parentem inveniunt. Etenim quotquot La-

tinis Græcisque literis eminebant, quotquot dicendi elegantia, aut poetica facultate clari, quotquot Philosophia, sacrarum literarum, aut juris scientia præstabant, cuncti quidem uberrimos doctrinæ fructus a liberalissimo Pontifice reportarunt. O liberalitatem singularem. O fortunata ac vere aurea tempora. Laudaverunt veteres annalium scriptores Augustum Cæsarem, quod Publ. Virgilium, Lucium Varum & Horatium Flaccum amplissimis præmiis cohonestaverit, tum etiam quod ingenti liberalitate cum M. Vitruvio Pollione usus sit. Laudaverunt alii Vespasianum Cæsarem, hominem alioquin pecuniæ cupidum, quod præstantes aliquot poetas coemisset, & Basso Salejo egregio vati quingenta sestertia donasset. Laudaverunt alii postremo Hadrianum Cæsarem, quod eos divitiis honoribusque decoraverit, ac

vacare vitæ reliquum jusserit, qui Romæ docuissent, & propter ingravescentem ætatem muneri suo satisfacere amplius non possent. Hæc autem quota pars est eorum, quos Leo X. summa liberalitate excepit, fortunis auxit opibusque cumulavit? Dies, aut memoriæ vis me deficeret, si dicendo numerare velim oratores, historicos, philosophos, jurisperitos, geometras aliarumque disciplinarum cultores, ejus beneficentiæ testes locupletissimos? Non commemorabo, id quod apud omnes pervulgatum est, viros amplissimos Bembum & Sadoletum sibi ab epistolis esse voluisse. Silentio prætereo duo clarissima Græciæ lumina, Lascharem Rhidocenum & Marcum Masurum Cretensem, quos summo honore coluit, & utrumque sacerdotiis & infulis decoravit. Mitto Joannem Antonium Pollionem, Mutium Aurelium,

Ca-

Camillum Paleottum, Julianum Camertem, Latinum Juvenalem, Jo: Franciſcum Roboreum, Guidonem Poſthumum alioſque ſexcentos, quos paterna benignitate complexos & opibus & præfecturis & magiſtratibus amplificavit. Sed tacere omnino non poſſum præclara illa duo Dominicani Ordinis ornamenta, Thomam de Vio & Sancten Pagninum civem meum: quorum alterum Theologicis ſtudiis & doctrina celeberrimum ad Romanæ purpuræ dignitatem evexit, & ad refrænandam Lutheri audaciam in Germaniam legatum Apoſtolicum miſit: alterum vero Græcis Hebraiciſque literis nemini ſecundum Florentia Romam attraxit, ut eruditiſſimum in Urbe abſolveret de ſacris literis commentarium, præclarum ſibi fore exiſtimans, ſi illud nomini ſuo inſcriberetur. Quid plura? Audite Pauli Jovii graviſſi-

vissimum testimonium. Nulla in re, inquit, ardentius & effusius, quam ad liberalitatis gloriam anhelavit; eos principes indignos existimans, qui nequaquam benefica manu fortunæ muneribus uterentur. Nemo enim vel civis, vel peregrinus, qui paulo nobilioris artis famam teneret, nemo vel male sanus poeta, nemo alicujus optimarum literarum partis non ignarus unquam fuit, qui benignitatem humanissimi principis non senserit. O si tales Principes, quæ Leonem consecuta sunt, tempora nobis attulissent, profecto Urbem minus pulchram, at longe doctiorem haberemus. Neque enim hic magnificentissima tecta ac moles, neque tot pyramides & obeliscos, neque tot fontes fluminum instar defluentes peregrini atque advenæ tantopere suspicerent, sed infinitam doctorum hominum multitudinem beneficentia principis

cipis ſuſtentatam, quæ doctrinarum ſtudio, vel ſacras literas illuſtraret, vel ſcriptis hæreticorum tela retunderet. At vero, quæ fuerit vel in hoc ſapientia Leonis, attendite. Cum intelligeret homo ſapiens ac providus, hanc tantam ſuam liberalitatem nihil literis profuturam, niſi beneficentiam ejuſmodi ad venturas quoque ætates protuliſſet, Romanum hoc ampliſſimum Gymnaſium in media Urbe a fundamentis excitavit, ſtabile ac perpetuo manſurum bonis artibus domicilium. Noverat enim vir ſapientiſſimus, benefacta principum, præclara quanvis & illuſtria, parum emolumenti ac laudis habere, ſi brevi eorum vitæ curriculo circunſcribantur, neque ad poſteritatem ſeſe ullo modo extendant. Cæleſtibus flammis ea quidem ſimillima eſſe videntur, quæ aliquando fulgore inſolito radiantes in æthere apparent,

rent, & ad se omnium oculos & admirationem trahunt, sed fere statim ex alto ruunt atque evanescunt. Amavit quoque literas & literatos Eugenius IV., de quo Platina scribens, liberalis fuit, inquit, in omnes: tum maxime in literatos, quorum familiaritate delectabatur. Nam Leonardum Aretinum, Carolum Poggium, Aurispam, Trapezuntium, Blondum, viros doctissimos, inter suos admisit. Amavit literas & literatos Nicolaus V., homo sapientia & doctrina cum paucis comparandus: qui viros Theologia & quovis alio optimarum artium genere conspicuos summa liberalitate ad se recepit; & conquisitis ex tota Græcia voluminibus, iisque in Latinam linguam conversis, adeo ingenia fovit excitavitque, ut ejus temporis historici de illo affirmare non dubitaverint, disciplinarum omnium studia Romæ nunquam

quam magis, quam eo imperante, efflоruiſſe. Amavit denique literas & literatos Pius II. vir ingenio, literis & eloquentia clariſſimus, qui in ſummo quoque Eccleſiæ faſtigio collocatus, nunquam doctrinæ ſtudia intermiſit, tum etiam viros doctos pecunia juvit, maximiſque honoribus decoravit. Verum quid poſtea? Nemo eſt eorum temporum ſic ignarus, ut neſciat, Romanis hiſce Pontificibus vita functis, omne pariter cum ipſis literarum decus & patrocinium interiiſſe. Nimirum uno eodemque tempore, in quo Pontifices illi ſapientiſſimi extincti ſunt, occidit quoque omnis doctrinæ lux, omnis literatorum hominum ſpes atque felicitas. Enimvero Leo X. ſingularem ſuam erga literas & literatos beneficentiam, non caducam, neque brevi unius ætatis ſpatio definitam eſſe voluit, ſed ſempiternam & immorta-

 lem.

lem. Voluit ſcilicet in hoc Romano Gymnaſio veterem eloquentiam perpetuo regnare: proinde Janum Parrhaſium Coſentinum id temporis dicendi facultate clariſſimum, ducentorum aureorum ſtipendio propoſito, ad hanc provinciam accerſivit, datis ad eum literis humaniſſimis: quem deinde Amaſæi, Beroaldi, Mureti, Manutii, Corteſii, Antoniani, Ugones, Fontanini aliique primi ordinis oratores conſecuti ſunt, qui pro Romana eloquentia ac bonis literis contra barbaros earum corruptores, tanquam pro aris & focis, ſtrenue decertarunt. Hic duas jam ætates Philoſophia parens ac magiſtra virtutum, tranquillam habuit ſtationem. Hic mathematicæ diſciplinæ, hic medendi facultas, hic civilis & Pontificii juris ſcientia, hic denique ſacrarum literarum doctrina, perpetuos habuere, & nunc habent, magi-

ſtros ſapientia & eruditione præſtantes, quos omnes percenſere, aut de ſingulorum laudibus dicere, nimis longum foret, ac permoleſtum. Quid vero loquar de iis, quæ ad hujus academiæ dignitatem firmandam perpetuoque ſtabiliendam, Leo X. providentiſſime conſtituit? Quid hic referam præclarum & ſatis amplum ſtipendium optimarum artium profeſſoribus de publico ærario liberaliter decretum? Quid demum binas illas Apoſtolicas ſanctiones commemorabo, quibus duplici veluti propugnaculo hanc bonarum artium arcem ita firmavit & communivit, ut nulla unquam futurorum temporum calamitas, nulla eam poſſet improborum hominum vis & audacia labefactare?

Quænam igitur tam providæ ac tam ſingulari beneficentiſſimi Pontificis liberalitati par oratio inveniri unquam poterit? Non modo ille, quandiu vi-

 xit,

xit, honestissimas disciplinas ac viros doctos munificentia prope regia prosecutus est, sed ad posteros quoque & ad omnem ætatem propagari voluit beneficentiæ suæ fructus uberrimos. De vobis ille, Quirites, de liberis vestris, serisque nepotibus anxius fuit atque sollicitus, cum in Urbe de Pontificio ærario optimarum artium sedem perpetuumque domicilium stabilivit. Quo majore ille tandem poterat beneficio de hac civitate, de Pop. Rom. de universa literarum republica benemereri, quam hoc celeberrimum toto orbe Gymnasium constituendo, in quo tum Romani cives, tum peregrini atque hospites haberent semper ad omne disciplinarum genus peritissimos duces doctissimosque magistros? Quæ cum ita sint, jam finem dicendi faciam: at prius quantum potero, voce contendam, ut cuncti hoc exaudiant: Leo X.

ex optimarum artium patrocinio jure & merito immortalis tot sæculorum fama vivit ; & tandiu profecto vivet celebritate gloriæ , laudatione grataque posterorum memoria immortalis, quandiu bonis artibus & decus & nomen & laudes manebunt.

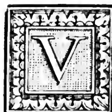

DE

DE FELICITATE VIRI LITERATI

ORATIO XII.

Habita Idibus Novembr. MDCCXLVII.

ETUS est & apud omnes fere homines pervagata opinio, sorte sua contentum esse neminem. Etenim alter alterum beatum putat seque præ illo miserum, suasque res deterioris esse fortunæ conqueritur. Quamobrem miles fortunatos in primis mercatores, mercator vero milites beatos prædicat: agricola otium & commoda civitatis habet ante oculos, civis agricolarum vitam placidam & procul a negotiis positam reputat beatissimam. Proinde fit, ut

suæ

ſuæ quemque fortunæ pœniteat: nemo ſibi in ſuſcepto vitæ inſtituto placeat, ſed alienam ſuæ præferat ſortem, ſuaque feliciorem invideat: quemadmodum rem hanc Venuſinus poeta in ſermone primo ad Mecœnatem elegantiſſime proſequitur. At vero quanquam in terris, ſi verum fateri volumus, nulla ſit rerum conditio, nulla hominum fortuna tam ſplendida atque opulenta, quæ abſolutam poſſit plenamque hominis felicitatem efficere, quam nimirum nobis in altera & immortali vita Deus Opt. Max. in cælo ſervatam voluit, ut proinde nemo unus in terris felix, nemo ſit vere ex omni parte beatus; nihilominus dum mihi ſapientis viri ſtatus ante oculos obverſatur, dum omnem ejus vitæ rationem tacita cogitatione contemplor, mutata profecto opinione, hominem certe quidem beatum apud nos reperiri poſſe

mini-

minime dubito. Ita plane auditores: ego equidem in hac ſententia ſum, hominem doctrinæ ſtudiis deditum, hominem doctum, unoque verbo, hominem ſapientem eſſe plane beatum, ſuaque ſorte jure & merito haberi ac dici poſſe contentum. Hæretiſne animo & rem quaſi omnino incredibilem vobis propoſitam eſſe putatis? Nequaquam. Sed ſi id mirum propter rei novitatem, aut minus probabile propter auctoritatem eorum, qui repugnant, vobis eſſe videatur, oro vos atque obteſtor, ut ne me levitatis, aut erroris, indicta cauſſa, damnare velitis, ſed rationes & argumenta, quæ me in hanc ſententiam pertraxerunt, benigne attenteque audiatis. Quod quidem ſi nunquam alias, hodierno die minime dubito, vos eſſe facturos: neque enim levis, neque vulgaris, at multo graviſſima res agitur: illa ſcilicet vitæ felicitas, quæ nobis in
hac

hac ipſa, quam vivimus, vita contingere poteſt, & quam omnes tanquam maximum & extremum bonorum ſummopere expetunt & unice quærunt.

Neminem veſtrum dubitare arbitror, quin vera mortalium felicitas in animi quiete ac tranquillitate potiſſimum ſita ſit. Sed qua tandem ratione eam quis aſſequi perpetuoque frui poſſit, non eſt communis atque una omnium ſententia. Putant plurimi, immenſis opibus congeſtis, ſeſe beatiſſimos omnium fore, quod nimirum cuncta, ut ajunt, pecuniæ obediant; quod opes hominem nihilo indigentem ſufficientemque ſibi faciant. Sed minime advertunt, quot moleſtias graviſſimaſque curas afferant opes illæ, quæ adimi, quæ amitti poſſunt, quæ denique in arbitrio ac poteſtate fortunæ poſitæ ſunt. Taceo, quod nunquam ſatiatur, ſed creſcit in dies, cupiditatis ſitis: atque animus hæc

inhians nunquam id tantum habet, quo expleri queat, cum avaritiæ nihil unquam ſit ſatis. Hinc Horatius Flaccus ſapienter pronunciavit: non poſſidentem multa vocaveris recte beatum. Alii vero pollicentur ſibi felicitatem, ſi ad primariam aliquam dignitatem, ſi ad ſupremum magiſtratum iter ſibi munierint. At, pro Deus immortalis, quæ res tam lubrica & incerta, quam quæ vel a multitudinis favore, vel a præpotentis hominis voluntate & gratia pendet? Quam ſæpe magnas ſpes & bene confirmatas una nox, aut aliqua parva rumoris aura ſubvertit? Non eſt in hac Urbe res nova oculis noſtris, aut inſolens. Quid vero homines illi, qui deliciis affluunt, qui gemmis auroque ornati, qui unguentis delibuti incedunt, ac ſomno luxuque perditi in otio ac quiete vitam ducunt, nonne tibi lauti ac beati eſſe videntur? Errat

rat vehementer, errat, qui ejuſmodi homines (ſi homines magis quam pecudes dicendi ſint) tranquillam ac beatam vitam agere, ſibi perſuadeat. Anguntur illi ſæpe animo ipſiſque diſplicet, otio inertiaque marceſcere; & cum nihil ſplendidum, nihil ſe ſuiſque majoribus dignum agere poſſint, vitam doloris ac moleſtiæ plenam traducunt. Cum igitur nec divitiarum copia, nec honorum ſplendor, nec vitæ mollioris otium, quæ bona plerique homines prima & omnium longe præſtantiſſima putant, ſinceram in animo tranquillitatem pariant, neque ex iis optata vitæ felicitas expeti poſſit; quid aliud reſtat; niſi ut in ſapientiæ ſtudio, aut nuſquam alibi, beatæ vitæ rationem conſiſtere poſſe judicemus? Hinc M. Cicero, quid eſt, inquit, per Deos optabilius ſapientia? Quid præſtantius? Quid homini melius? Quid homine dignius?

Verum ut ad id, quod propositum est, propius accedamus, cogitate mecum, Auditores, quid tandem sit pax illa & animi quies, quam sapientis propriam esse dicimus, nisi hominem ab omni solicitudine animique perturbatione vacuum esse & immunem? Hoc autem consequi profecto, præterquam sapiens, nemo potest. Cum enim animus noster in duas veluti partes, ut philosophi volunt, divisus sit; alteram rationis participem, alteram vero expertem & nobis cum brutis animantibus communem; persæpe fit, ut in in hac motus turbulentissimi, tum ad iracundiam, tum ad cupiditatem impellentes exoriantur, ex quibus permultæ aliæ ægritudines ac perturbationes, tanquam familiæ, in nos derivantur: in quas nisi ratio, quasi dux & moderatrix, imperium teneat, in maximas calamitates gravissimasque ærumnas hominem dela-

delabi necesse est. Hinc enim odia, hinc livor, hinc ambitio, hinc sexcentæ aliæ teterrimæ pestes, quæ rationis jugum excutere, eamque de sede sua deturbare conantur. Unde autem homini in tanto rerum discrimine summoque periculo arripienda sunt tela ad infestissimos ejusmodi hostes confodiendos longeque propulsandos, nisi auxiliares sapientia manus viresque conferat? Ita est profecto. Bonarum artium studia, philosophorum monita, historicorum exempla, musarum cantus, sunt quædam quasi propugnacula, quibus hostium impetum & aggressiones homo sapiens repellit. Proinde nullum tam triste infortunium, nulla tam acerba calamitas occurrit, ut vere possit ejus animi tranquillitatem perturbare. Cogitat enim quid forti & sapiente homine dignum sit: quid gravitas, quid animi magnitudo, quid vita ha-
ctenus

ctenus præclare acta, quid literarum studia, quid denique publica dignitas abs se postulet atque in eo statu rerum efflagitet. Possem hoc loco tum ex vetere, tum ex recentiore historia infinita fere eorum exempla in medium proferre, qui e literarum sinu tantum quietis ac tranquillitatis hauserunt, ut asperrima quæque æquissimo animo toleraverint. Non de Anaxagora, non de Dione, aut Xenophonte loquar, quos in acerbissimo filiorum funere nihil ingemuisse, nihil animo commotos fuisse, memoriæ proditum est. Satis sit ad memoriam vobis revocare Dionysium illum Syracusanum tyrannum, qui propter improbitatem e fastigio regiæ dignitatis dejectus & in exilium pulsus, ad eam miseram conditionem redactus est, ut Corinthi pueros grammaticam doceret. Hic aliquando interrogatus, quid Plato, quid Philo-

ſophia tandem ſibi profuiſſet, libere reſpondit: id ſibi profuiſſe, ut jacturam regni & atrocitatem fortunæ placide tranquilleque perferret. O magnam doctrinæ vim, quæ facit, ut tyranni quoque, quorum animus conſcientiæ ſtimulis, tanquam ardentibus furiarum tædis agitari perpetuo ſolet, dulcedinem ſuam deguſtent curarumque levamen inveniant. Sed fortaſſe Dionyſius pœnam illam æquo animo tolerabat, quam juſtam ac ſceleri ſuo debitam eſſe intelligebat. Quid ſi homo innocens, imo ſpectatiſſimæ virtutis exemplum, bonis omnibus, honoribus, patria, cariſſimis filiis, vita denique ſpoliari ſe, ſumma animi tranquillitate ſummaque conſtantia ſpectet? Severinum Boethium dico, clariſſimum illud Romanæ virtutis lumen, qui conſulari dignitate, ampliſſimis opibus ac patria amiſſis, nihil eſt animo com-

commotus; sed eadem mentis atque oris serenitate & diuturni carceris squallorem toleravit, & carnificis vultum telumque excepit. Erat ille Romæ ex illustri Torquatorum familia natus, Græcis ac Latinis literis ab adolescentia eruditus: erat Geometriæ studiis instructus, in Arithmetica, in Musica apprime versatus. Quicquid ex Logicæ artis subtilitate, quicquid ex naturali scientia, aut morali disciplina fuerat ab Aristotele subtiliter obscureque literis traditum, summo ille ingenio, commentariis doctisque expositionibus illustraverat: cumque Ticinum conspiratione malorum a Theodorico Gothorum Rege relegatus fuisset, pulcherrimum illud de consolatione volumen conscripsit, in quo M. Tullium sibi proposuit, qui, ut extinctæ filiæ desiderium leniret, de animorum immortalitate disceptans, Tulliam vitæ superstitem

ſtitem comprobavit; ita Boethius de falſo ac vero bono, tum etiam de providentia diſputans, nihil ſine divino numine mortalibus evenire declarat. At Ciceronem ipſum in eo ſuperaſſe videtur; quod cum ille carmen non attigerit, Boethius, quo utile dulci miſceret, rem tum oratione, tum carmine ita eſt proſecutus, ut ad utrumque ſibi ingenium non defuiſſe demonſtraverit. Ecce vobis in hoc clariſſimo viro non adumbratam, ſed expreſſam veram ſapientis imaginem. Vidiſtis animi tranquillitatem incredibilem maximis curarum fluctibus minime perturbatam. Vidiſtis conſtantiam nullis adverſis caſibus perculſam, aut oppreſſam. Vidiſtis denique, quid poſſint doctrinæ ſtudia ad aſſequendam mortalis vitæ felicitatem! Quemadmodum enim qui Olympi verticem attigerunt, procellas quidem & tempeſtates infra ſe poſitas vident, dum ipſi

interea nullis ventorum turbinibus, nullis imbribus obnoxii sunt, imo semper eadem cæli facie eademque serenitate gaudent; ita sapiens turbulentissima quæque despiciens, semper quietus ac tranquillus, placidissima vitæ ratione perfruitur. Omnis quippe animi ægritudo levari potest suavissima meditatione literarum. Atque hinc est, quod Aristippus homines doctrinæ deditos non immerito Deorum simulacra nuncupaverit: quod nimirum, sicut illi sempiterna pace ac immutabili vitæ tranquillitate lætantur, ita sapientis animus in beatissimo literarum otio perpetuum conquiescit.

At dicet quispiam, si tanta literati hominis pax est, & tam firma animi tranquillitas, quid est, quod sæpe inter illos odia & contentiones acerrimæ de levissima etiam re, deque uno verbo excitentur, & maledicentissi-

mis

mis sese libellis invicem proscindant? Quis ignorat rixas & tragædias inter Laurentium Vallam & Poggium, inter Politianum & Merulam, inter Accursium & Budæum, inter Marinum & Murtulam aliosque permultos magni nominis literatos? Ut nihil loquar de acerbissimis inimicitiis, quas in Italia memoria nostra eruditi quidam inter se palam gesserunt. Imo, si quod res est, fateri volumus, ab ipsis fere literarum incunabulis, æmulatio, & superbiæ comes invidia, literatorum animos occuparunt. Etenim Homerum Zoilus etiam post ipsius fata, scriptis adversus eum libris, ausus est insectari, unde illi cognomen Ὁμηρομάστιγος. Sic quoque Antiochus Lemnius Socrati, Cydon Pythagoræ, Xenophanes Colophonius Hesiodo, Amphion Cous Pindaro, Timocreon Simonidi, Asinius Pollio M. Tul-

lio ob invidiam fuere quam maxime infensi. Ut taceam Rhemnium Polemonem Alexandrinum grammaticum; qui M. Varroni viro doctissimo tantopere invidit, ut illum acerbe reprehendere ausus sit, & non Varronem, sed Verrem per summum contemptum appellaverit. Darem profecto, Auditores, adversario manus victas, & caussa omnino caderem, nisi vos singulari mentis acumine & sapientia præditos cogitarem, qui veritatem a cavillationibus discernere optime nostis. Continent sane literarum studia in se sublime aliquid ac divinum, per quod non minus doctus ab indocto, quam a brutis homo distinguitur. Habent vero id cum ceteris rebus commune, ut quantum optimus earum usus utilis est, & ad vitæ felicitatem opportunus, tantum earum abusus ac perversa ratio reipu-

blicæ noceat. Quid ſtomacho conducibilius, quam vinum? Quid tamen illius copia & ebrietate perniciosius, cui Lycurgus, quo viam prorſus intercluderet, vites omnes excidi imperavit? Quid humano generi ferro & igne ad omnem vitæ uſum magis neceſſarium? Quibus nihilominus ſi ad populorum internecionem & Urbium incendia homines abutantur, nihil eſt, quod magis noxium & exitiabile excogitari poſsit. Ita quoque nihil eſt doctrinæ ſtudiis ad humanæ vitæ felicitatem opportunius, nihil ad extirpanda vitia, faceſque cupiditatum reſtinguendas magis aptum, ſi quidem illis probe utaris. Quod ſi eiſdem ad gloriæ cupiditatem & ambitionem, ſi ad lites & jurgia homines abutantur, tantum abeſt, ut eorum animi tranquillitate perfruantur, ut potius inquieti, queruli & angoribus pleni in maximas ſe calamita-

mitates impingant. Beata vita, inquit Seneca, ſine virtute eſſe non poteſt: proinde miſeri & infelices ejuſmodi homines ad nos non pertinent. De homine quidem ſapiente diſputo, ut jam antea dixi, non de literatoribus, qui ætatem in litibus flocci æſtimandis, in gerris & nugis, conterunt. Pernego vero illum eſſe, aut dici poſſe ſapientem, qui ſibi non ſapit. Neque is ſapere plane videtur, qui non intelligit, nihil eſſe homini invidia perniciosius magiſque cavendum: nihil magis virum literatum dedecere, quam maledicentia, & alienæ laudis obtrectatio. Itaque longe abeſt a viro ſapiente, de quo loquimur, æmulatio, longe abeſt invidia, odium atque contentio, longe abeſt demum quicquid a leni placidoque animo prorſus abhorret.

At enim quod quiſpiam, ſedatis animi

nimi motibus, curis vacuam & perturbationibus vitam ducat, eritne idcirco beatus? Profecto beatam vitam, ut M. Tullius ait, non depulsione mali, sed adoptione boni judicemus oportet. Itane? Quasi vero animum pace ac tranquillitate tanta frui, bonum maximum dicendum non sit, ac ceteris omnibus præferendum. At quis adeo rudis, adeo rerum omnium ignarus existit, ut nesciat, quanta sit semperque fuerit hominum literatorum gloria, quanta dignitas & amplitudo, quæ, ut corpus umbra, illos consequitur? Quis ignorat, ejusmodi bona sapientiæ studiis constituta semper fuisse, quasi fundum avitum & amplissimum patrimonium? Sunt hæc per se clara, neque in iis opus est argumentis, aut tempore abuti. Plenæ sunt historiæ, pleni literarum annales. Verum non opes, non honores,

non dignitates, non gloria, non triumphi comparandi ullo modo ſunt cum ea felicitate, quæ ſolet ex optimis ſtudiis uberrime deguſtari. Te, Cæſar Auguſte, teſtem appello, qui imperio terrarum potitus, perduellibus profligatis, ferociſſimis nationibus domitis, tot clariſſimis triumphis actis, totoque Orbe pacato, maximam potentiam adeptus, & in altiſsimo gloriæ faſtigio poſitus, nihilominus de fortuna ſæpe conqueſtus es, quod ea vitæ tranquillitate careres, qua homo privatus in literarum otio perfruitur. O incredibilem literarum vim, o ſingularem doctrinæ ſuavitatem, quæ ſapientiſsimi viri judicio longe præſtat immenſis opibus, & victoriis omnibus ac triumphis eſt omnium maxime anteferenda. Sed hæc Auguſtum quaſi ad emphaſin pronunciaſſe, forte quis ſuſpicetur. Non ita profecto. Nam ceteræ

teræ omnes tum animi, tum corporis voluptates habent ſua tempora, certaſque periodos, quas ultra progredi minime poſſunt. Venatio, palæſtra, ludus aliæque oblectationes plurimæ, quibus juvenilis ætas tantopere gaudet atque exultat, pariunt ſenectuti moleſtiam. At vero firma perpetuoque ſtabilis eſt ſuaviſſima voluptas, quæ ex doctrinæ ſtudiis deguſtatur. Imo tantum abeſt, ut quæ delectatio in diſcendo ſentitur, ingraveſcente ætate, minuatur, aut ſatietatem tædiumque afferat, ut experimento potius conſtet, eam in dies augeri, & majorem ſui ſemper in animo cupiditatem excitare. Etenim ex annalium memoria accepimus, ſapientes fere omnes etiam ætate longævos ad extremum uſque ſpiritum doctrinam in amore ac deliciis habuiſſe. Gorgiam quidem Leontinum Iſocratis ma-

giſtrum legimus, ad centeſimum & ſeptimum ætatis annum doctrinæ ſtudio nunquam abſtinuiſſe. Iſocrates autem, quem eloquentiæ patrem Cicero appellare ſolitus eſt, ſex & nonaginta annos natus orationem panegyricam ſcripſit, & ad nonum uſque & nonageſimum, in quo e vita deceſſit, rhethoricam docuit. Carneades quoque, cum eſſet nonaginta annorum, non prius philoſophandi, quam vivendi finem fecit. Quid vero Plato ille divinus, qui octogeſimo ætatis anno in ſcribendo defixus, mortuus eſt? De quo illud merito dixerim, quod Valerius Maximus de M. Varrone ſene pronunciavit: in eodem lectulo & ſpiritus ejus & egregiorum operum curſus extinctus eſt. Neque minorem e doctrinæ ſtudio voluptatem perceperunt ſanctiſſimi PP. Gregorius Nazianzenus, Baſilius, Hieronymus,
Ambro-

Ambrosius, Augustinus aliique inter Græcos & Latinos sexcenti, qui in literis canescere ad summam senectutem, eumdemque sibi vitæ ac doctrinæ terminum esse voluerunt. Silentio prætereo, ne in dicendo longior sim, innumeros fere recentioris memoriæ viros, sapientia & eruditione clarissimos, qui nuper in Italia, in Germania, in Gallia aliisque Europæ regnis floruerunt: quos integram & bene longam ætatem in optimis studiis exegisse, plurima illa & immortalia, quæ nobis reliquerunt volumina, satis superque testantur. Verum quid longinqua, aut externa conquirimus, cum domesticum nobis ante oculos, clarissimumque hujus rei obversetur exemplum? Nemo vestrum ignorat, quot quantosque studiorum labores Benedictus XIV. Pont. Max. jam inde ab adolescentia susceperit, & quantopere

 se

ſe in doctrinæ ſtudia ingurgitaverit. Ego quidem, ut verum fatear, hac de re olim minime mirabar pro eo, quo maxime pollet ingenio, tum etiam quod ætate tunc florens, & virium robore firmior eſſet. Huc accedit, quod in ea ſtudiorum genera incumbere deberet, quæ munerum abs ſe ſuſceptorum ratio poſtulare videbatur. At vero quid illi opus fuit, ut ubi primo Anconitanus Epiſcopus, deinde Archiepiſcopus Bononienſis renunciatus eſt, nihil omnino de iis, quæ ad optimum Eccleſiæ paſtorem pertinent, omittens, ſe tantum ſacris ſtudiis daret, quantum plurima ejus volumina de Canonizatione Sanctorum recte inſtituenda, aliaque multa de Eccleſiaſticis ritibus & inſtitutis evulgata typis nos docent? Quid poſtea? Pontifex ipſe Maximus factus, cum jam ſextum ſupra ſexageſimum ageret annum, Romanam Eccleſiam
ſeptem

ſeptem jam annos ſapientiſſime gubernavit: at quanta interim, Deus immortalis, contentione perpetuoque labore ſtudiorum? Quem diem procul a libris ſtudiiſque traduxit immunem? Quot ſanctiones Apoſtolicas, quot encyclicas epiſtolas, quot decreta ſaluberrima pro Eccleſiaſtica diſciplina, aut reſtituenda, aut ſarta tecta ſervanda ſolus ipſe unus commentatus eſt, ordinavit, perſcripſit? Jam inde tot prodierunt volumina ſacræ eruditionis & antiquitatis plena, ut non ab uno homine, ſumma jam ſenectute confecto, & infinitis prope Chriſtianæ Reipublicæ negotiis impedito, ſed a multis potius, vel ab eo, qui viribus integer ſit, & otio plurimo abundet, profecta eſſe videantur. Cum igitur ſapientiſſimus Pontifex nullum alium ſibi de Pontificatu fructum decerpſerit, præter ingens iſtud per-

perpetuumque doctrinæ studium, quis tandem non intelligit, quam magna sit ac pene incredibilis doctrinæ ipsius voluptas, quam neque annorum diuturnitas, neque imbecillitas senectutis, neque ipsa denique mentis lassitudo minuere potest? Ita est profecto. Dicam voce qua maxima potero: doctrinæ studia nullum tædium, nullam afferunt satietatem; imo semper augetur inexplebilis eorum sitis & immensa cupiditas. Contra vero honores amplissimi, & suprema ipsa dominandi ratio, quam propter, si jus violari fas est, maxime violandum esse Julius Cæsar affirmare ausus est, tot curas & angores animo creat, ut in omni fere ætate summi reges clarissimique imperatores, tranquillioris vitæ caussa, sese imperio abdicare non dubitaverint. Proinde mirandum non est, quod literati hominis tranquillitatem

tem & otium Augustus adeo cuperet, adeo doctis inviderét, ut mallet inter eos privatum agere, quam orbi terræ universo imperitare.

Quæ cum ita sint, jam satis intelligitis, sapientis vitam esse omnium longe felicissimam, eamque opibus & triumphis & gloriæ summorum imperatorum jure & merito esse anteferendam. Exulant enim sapientis animo perturbationes ac vitiorum teterrimæ pestes, quæ mortalium felicitatem ac dulcissimam pacem usquequaque perturbant. O fortunatos nimium sapientes. O viros plane beatos, qui procul a cæcis cupiditatibus scelerumque tumultu semoti, in placidissima vitæ statione quiescunt. Quis tantam illis, ac tam stabilem felicitatem non invideat? Quis eosdem sorte sua vere contentos esse non arbitretur? Utinam vobis, Adolescentes optimi, hoc ipsum unum beatis-

beatissimæ vitæ genus experiri tandem aliquando liceat. Utinam vos diligenti intentoque doctrinæ studio eo demum perveniatis, ut id, quod dicimus, revera ita esse intelligatis; nimirum inter varias & molestissimas hujus mundi curas, inter gravissimas humanæ vitæ sollicitudines, solum sapientem esse beatum.

FINIS.

